UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Folklor do škol: regionální učebnice národopisné oblasti Podluží

Diplomová práce

Bc. et Bc. Silvie Markovičová

Vedoucí práce: akad. Soch. Tomáš Chorý, ArtD.

Olomouc 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne: _____

Bc. et Bc. Silvie Markovičová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce, akad. soch. Tomáši Chorému, ArtD., za trpělivost, ochotu, čas a cenné připomínky. V neposlední řadě bych rovněž chtěla poděkovat všem, kteří mne při realizaci této práce po celou dobu podporovali, Ing. Veronice Krásné za fotografický materiál, Ing. Kristýně Filipovičové za tiskovou spolupráci, Františku Schulzi za poznámky k obsahové stránce učebnice a rodinné tiskárně Pálka za vstřícný přístup při realizaci tisku.

„Folklór? Dnes problém velmi časový. Především aby bylo jasno, folklór, to nejsou jenom kroje, písně, tance, obyčeje, jak je známo. Folklór to je celý způsob života určitého kmene, části národa, jeho mluva, myšlení, cítění. My si dnes ztotožňujeme folklór, vyhrazujeme mu jen jakýsi úzký prostor, v němž žijí lidé v krojích, zpívají své písně, mají svůj vyhraněný svébytný způsob života. Ale je jistě pravdou, že folklor byl už v pradávnu, je dnes a bude ještě daleko v budoucnu, dokud venkov nesplyne s městem a nebude ovlivněn městským způsobem života.“

Fanoš Mikulecký

Obsah

Úvod ... 7
1. TEORETICKÁ ČÁST ... 9
1.1 Kritika literatury ... 9
1.2 Základy typografických pravidel ... 16
2. ZÁKLADNÍ POJMY V LIDOVÉ KULTUŘE ... 17
3. SLOVÁCKO ... 20
4. PODLUŽÍ ... 21
4.1. Historický vývoj ... 22
5. LIDOVÝ ODĚV A KROJ ... 24
5.1. Kroj ... 25
5.2. Obrazové prameny ... 25
5.3. Všední lidový oděv ... 28
5.4. Sváteční lidový oděv – kroj dívek, chlapců, žen a mužů ... 30
5.5. Obřadní kroj ... 41
6. LIDOVÉ TRADICE A OBYČEJE ... 43
6.1. Fašank ... 43
6.2. Velikonoce ... 47
6.3. Svatodušní svátky - letnice ... 49
6.4. Boží tělo ... 50
6.5. Hody ... 50
6.5.1. Neděle ... 52
6.5.2. Pondělí ... 53
6.5.3. Hodky ... 54
6.5.4. Dětské hody ... 54
6.5.5. Císařské hody ... 55
6.6. Advent a vánoční cyklus ... 55
7. DECHOVÁ HUDBA A TYPICKÉ TANCE NA PODLUŽÍ ... 57
7.1. Verbuňk ... 57
7.2. Vrtěná ... 58
7.3. Hošije ... 58
8. LIDOVÁ ARCHITEKTURA A ŽUDRO ... 60
9. LIDOVÝ ORNAMENT NA PODLUŽÍ ... 66
10. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI PODLUŽÍ ... 69

10.1. Metoděj Prajka ... 69
10.2. Božena Šebetovská ... 70
10.3. Rózka Horáková ... 71
10.4. Josef Severin ... 73
10.5. František Třetina ... 74
10.6. Fanoš Mikulecký ... 75
10.7. Josef Kobzík ... 77
11. DÍTĚ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU ... 78
12. PRAKTICKÁ ČÁST ... 80
12.1. Tvorba učebnice ... 81
12.2. Ornamenty a návrhy pro úvodní stranu pracovního sešitu ... 83
13. PEDAGOGICKÁ ČÁST ... 88
13.1. Jednotlivé výukové bloky navazující na pracovní sešit ... 91
13.2. Pedagogická praxe – zařazení folkloru do výuky ... 106
ZÁVĚR ... 109
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY ... 110
SEZNAM OBRÁZKŮ ... 114
PŘÍLOHA ... 117
I. SLOVNÍČEK ... 117
II. VÝZKUM NA ZŠ ... 120
ANOTACE ... 124

Úvod

Cílem diplomové práce je zpřístupnění tradiční lidové kultury dětem v rámci etnografické oblasti Podluží. Výstupem práce je učebnice, která je zaměřená na reálie národopisné oblasti Podluží. Určená je pro děti mladšího školního věku. Myslím, že je nezbytné, aby každý znal specifika svého regionu, ve kterém vyrůstal a žije. Lidová kultura je dědictvím národa a v současné době se na školách s tímto tématem velmi sporadicky zachází, což je velká škoda, neboť další generace přestanou mít zájem o tradiční lidovou kulturu vůbec. Vztah k regionu a lidové kultuře je potřeba v dětech probouzet novými způsoby, neboť s rozvojem technologií jejich zájem o tradici a způsob života našich předků značně klesá. Mnoho dětí se rovněž staví pasivně k tradici slavení hodů, která byla na Podluží vždy velmi silná. Současný pohled dětí se směřuje spíše k atrakcím, které tyto slavnosti v obcích doprovází a samy pak vlastně netuší, z jakého důvodu se hody v jejich obci slaví.

K tématu diplomové práce mne vedl vřelý vztah k regionu a uvědomění si, že je nutností zahrnout do výuky na školách reálie a specifika dané oblasti, ve které děti vyrůstají a žijí, neboť předávání informací prostřednictvím rodinného vyprávění a ovlivňování dětí se v dnešní uspěchané době zdá být již nedosažitelné. Rovněž nárůst obyvatel, kteří se do regionu přistěhovali, je poměrně velký, a tak začíná zcela mizet povědomí o tradičním způsobu života a specifiku této národopisné oblasti, která ve své historii zaujímala významné postavení. Zejména pak v oblasti oděvu a kroje, jež je v případě starších žen – posledních nositelek lidového oděvu, zachován ve své nezměněné podobě až do dnešní doby, 21. století. Tím se Podluží a část Slovácka staly jedinou národopisnou oblastí, kde se lidový oděv zachoval a na posledních několika desítkách žen stále zachovává. Rovněž pokládám za neméně důležité rozšíření znalostí o tradičních způsobech výroby kroje, pro které stále zůstává Podluží specifické. Cestu k lidovému řemeslu si našlo velké množství žen i mužů, díky kterým můžeme obdivovat podobu slavnostního kroje. Stále však je potřeba rozšiřovat povědomí o jednotlivých postupech, aby nezapadly v zapomnění s narůstajícím věkem samotných tvůrců.

V teoretické části se snažím postihnout reálie, které se vztahují k studiu tradiční lidové kultury. Veškeré informace z teoretické části tvoří základnu pro samotný výstup – učebnici. Teoretická část se tak stává zároveň rozšiřujícím doprovodným materiálem k učebnici. Seznámení žáků s jejich krajem a jeho lidovou kulturou považuji za velmi přínosný zejména v případě jejich osobnostního rozvoje. V dnešní době můžeme spatřovat důraz na multikulturní toleranci a výchovu. V souvislosti právě s touto tématikou spatřuji v práci velký potenciál.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Kritika literatury

Literatury, která se vztahuje k folkloru této oblasti, můžeme najít poměrně mnoho, avšak většina prací je staršího data. Literatura, která by však byla přímo určená do rukou dětí, se hledá jen stěží.

Mezi nejstarší publikace, které se věnují Podluží a jeho obyvatelům, řadíme knihu zlínského etnografa Františka Bartoše *Lid a národ II.*[1] z roku 1885. Věnuje se lidové kultuře a životu oblasti jižní Moravy. V pozornosti je krajina, tak i lidové kultura a život lidu v této oblasti. Kapitolu věnuje i nářečí, které je pro tuto oblast specifické. S obdivem pak také zmiňuje zručnost obyvatel, zejména při ornamentové výzdobě domu. Jedná se o reprint díla v rámci dlouhodobého projektu Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.[2]

Oblasti Moravského Slovenska se věnovali významní etnografové Josef Klvaňa, Lubor Niederle či Karel Chotek, a to na přelomu 19. a 20. století. V rozsáhlé monografii *Moravské Slovensko*[3] najdeme kapitoly, které rozebírají obydlí, život v obci, lidové kroje, výtvarné umění, ale i zvyky a obyčeje. Toto stěžejní dílo je rovněž doplněno o obrazový materiál. Díky reprintu v roce 2014, na němž má největší podíl město Kyjov, se stala publikace dostupná široké veřejnosti se zájmem o lidovou kulturu na Moravě. Toto obsáhlé dílo (885 stran) je rozděleno do dvou dílů a zachovává design původního nákladu, což si myslím, že v tomto případě je více než vhodné. Formát publikace 21 × 30 cm v pevné vazbě je bez přebalu. Titul knihy se však na vazbě mírně ztrácí. Obsahově se jedná o nejobsáhlejší dílo s tématem tradiční lidové kultury celého Slovácka.

[1] Bartoš, F.: *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární*. Svazek II. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2003.
[2] *Reedice díla Františka Bartoše*. Dostupné z: http://www.frantisekbartos.cz/pages/reedice.html (cit. 12. 3. 2017).
[3] Niederle, L.: *Moravské Slovensko, svazek I.* Boskovice: Albert, 2014.

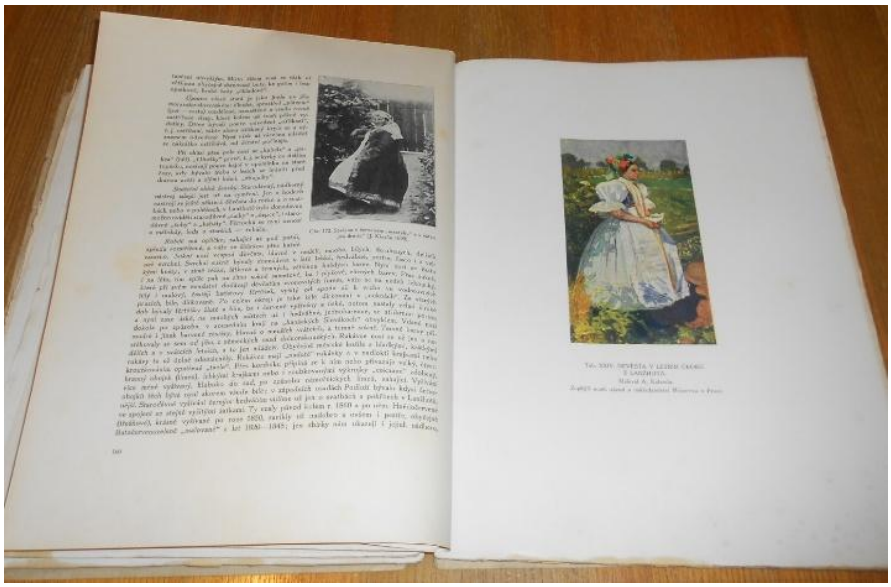

Obr. 1 – *Původní výtisk Moravské Slovensko.*

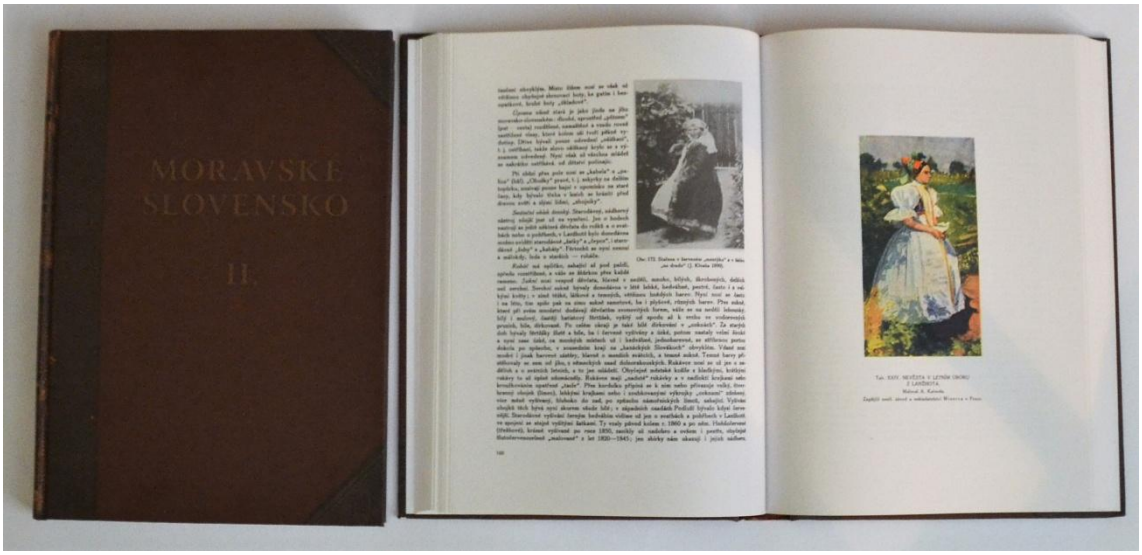

Obr. 2 – *Reprint knihy Moravské Slovensko.*

Pro problematiku lidového oděvu je podstatné dílo Drahomíry Stránské *Lidové kroje v Československu*[4], které ačkoliv nese podnázev *Čechy* a je významnou publikací právě pro tuto oblast, tak i zde najdeme obsáhlou úvodní kapitolu, věnující se historickému hledisku vývoje kroje na Moravě. Rovněž tato rozsáhlá monografie by si zasloužila vytvoření reprintu, neboť většina z dostupných knih je již ve velmi špatném stavu.

[4] Stránská, D.*: Lidové kroje v Československu*. Díl I., Čechy. Praha: J. Otto, [1949].

Oblasti Podluží se ve své dizertační práci věnovala Libuše Onderková-Dostálová[5] v roce 1953. Předkládá cenné a souhrnné informace ze všech základních oblastí, které rozebírá i předkládaná práce. V práci Libuše Onderkové-Dostálové nacházíme témata lidové tvořivosti, obydlí, lidového oděvu, ale seznamuje nás i s autory ikonografických pramenů výzkumu kroje v této oblasti. Tato disertační práce je psána strojově, tudíž čitelnost textu značně kolísá. Práce je doplněná o jednoduché obrázky, které jsou v tomto případě vlepeny.

Monografii věnovanou Podluží sepsali významní čeští etnografové Richard Jeřábek, Václav Frolec a Dušan Holý. Kniha nese název *Podluží: kniha o lidovém umění*[6] a byla vydána roku 1963. Souhrnně pracovali s oblastí Podluží po stránce historické. Další kapitoly pak věnovali lidovému umění a slovesnosti. Monografie s textilní vazbou je ve velké míře doplněna o černobílé obrázky, které nám téměř zastiňují textový obsah. Na druhou stranu je to právě obrazová dokumentace, která může být bohatým zdrojem a inspirací pro další práce. V textu není použito odsazení ani vložení řádku mezi odstavce.

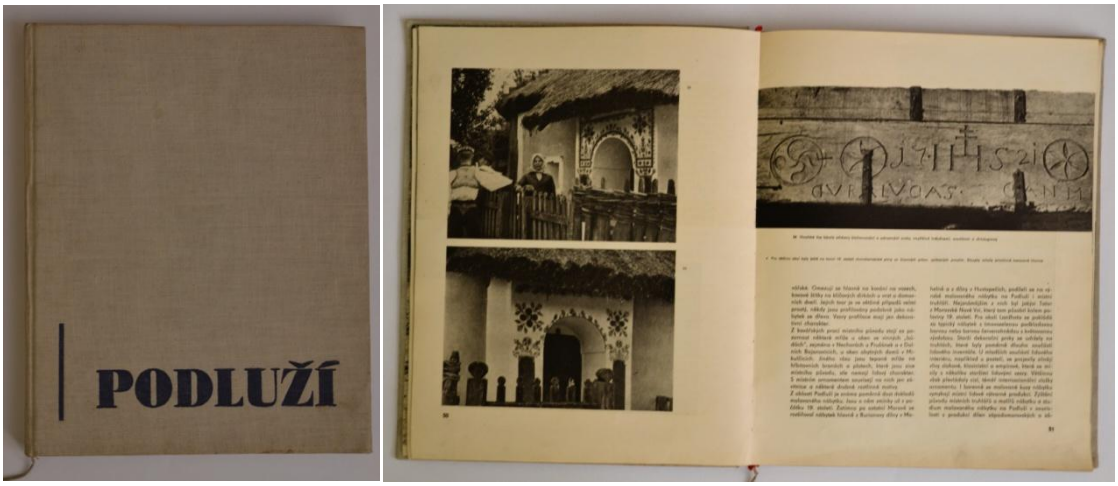

Obr. 3 – *Monografie Podluží.*

Z oblasti lidového oděvu můžeme jmenovat práci Jana Kružíka *Kroje na Podluží*[7], kde autor v monografii rozděluje kroj tematicky na mužský, ženský a dětský a dále pak na sváteční, pracovní a obřadní. Publikace je doplněna o obrazovou

[5] Onderková-Dostálová, L.: *Lidové umění moravského Podluží*. Disertační práce. Brno: Filosofická fakulta Masarykovy university, 1953.
[6] Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962.
[7] Kružík, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977.

dokumentaci jednotlivých krojových součástek a v závěru se věnuje i srovnání ikonografických pramenů dostupných z této oblasti. Druhá publikace s názvem *Dětské hry a říkadla*[8] od Jana Kružíka vhodně doplňuje slovesný repertoár folkloru dětí na Podluží. Nabízí možnost využití v rámci folklorních souborů, ale i běžné výuky na základních školách. Tematice tance na Podluží se věnuje publikace *U muziky na Podluží*.[9] Práce se opírá o národopisný výzkum u nejstarších, v době průzkumu žijících pamětníků, a o informace generace, která byla aktivní v národopisném dění na Podluží. Další monografií stejného autora, která je významná i pro tuto předkládanou práci je dílo s názvem *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží*[10], neboť přibližuje a zaznamenává obraz o tradičních zvyklostech na Podluží z období osmdesátých let 20. století. Publikace je vynikajícím materiálem pro národopisné soubory, ale i zařazení tematických pásem do výuky, především hudební výchovy, neboť součástí popisů tradic a zvyklostí jsou také písně s notovými záznamy. V úvodu je zařazena barevná obrazová příloha v rozsahu 4 stran. Všechny tyto publikace jsou svázány do měkké lepené vazby. Obálka je barevně zpracována. Velikost použitého fontu v případě publikace *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží* se zdá být poměrně malá. Černobílé obrázky publikace *Kroje na Podluží* jsou poměrně v nízké kvalitě a nepravidelně uspořádány v dvousloupcové sazbě.

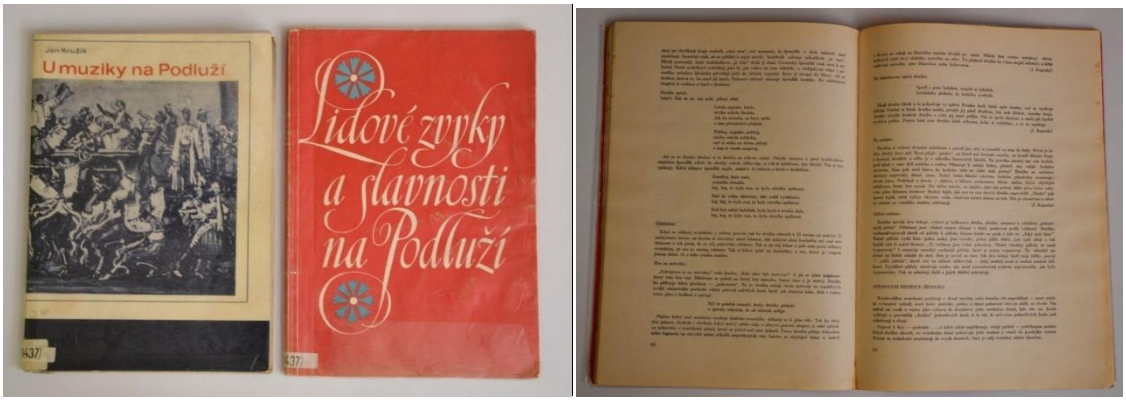

Obr. 4, 5 – *Přebaly publikací U muziky na Podluží a Lidové zvyky a slavnosti na Podluží a pohled do publikace Lidové zvyky a slavnosti na Podluží.*

[8] Kružík., J.: *Dětské hry a říkadla z Podluží*. Břeclav, 1976.
[9] Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977.
[10] Kružík, J. – Reichman, S.: *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982.

Historicky velmi cennou publikací je i práce *Počátky národopisu na Moravě,*[11] kterou sestavil Richard Jeřábek. Pozoruhodný je zvláště text Josefa Aloise Zemana: *Podlužáci: Malý příspěvek k etnografii Moravy z roku 1811*, který se věnuje původnosti obyvatel Podluží, oděvu, stravě, ale i fyzickým a morálním vlastnostem obyvatel Podluží. Každá kapitola se skládá z původních textů, pod kterými jsou překlady. Máme tak možnost nahlédnout do „originálu“, který byl psán švabachem,[12] tedy tiskovým pozdně bastardním[13] gotickým lomeným písmem s velkou zdobností.

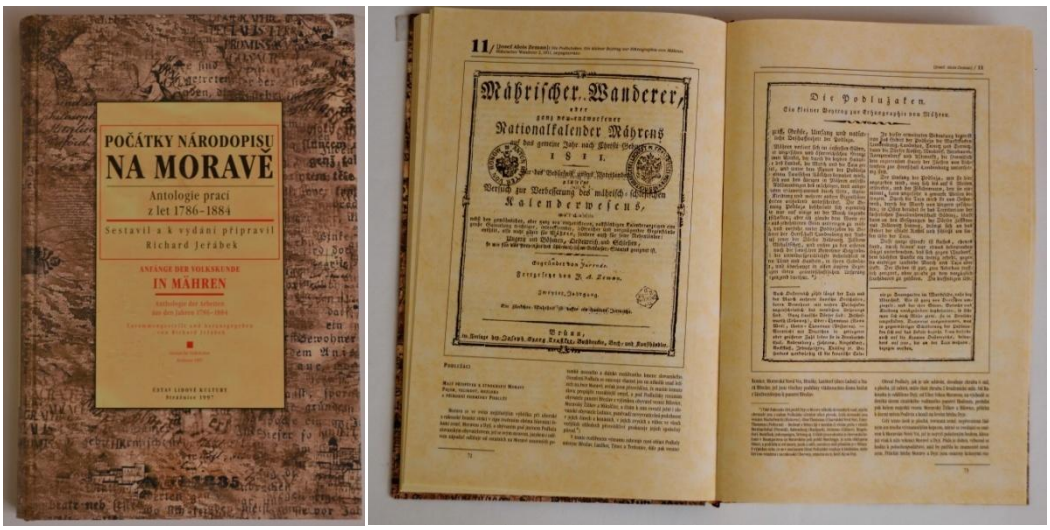

Obr. 6 – *Zpracování publikace Počátky národopisu na Moravě.*

O přehledu rajonizace a etnografických oblastech je hodnotné dílo *Vlastivěda Moravská. Lidová kultura na Moravě.*[14] Publikace rovněž předkládá informace o tradičním způsobu obživy a lidovém stavitelství, tak i kapitola odívání,[15] kterou zpracovala Alena Jeřábková a věnuje se zde obrazovým i literárním pramenům. Textilní vazba monografie je překryta lesklým černým přebalem. Obsáhlá publikace je doplněna o mnoho obrázků, barevných i černobílých. Díky dvousloupcové sazbě a formátu

[11] Jeřábek, R.: *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997.
[12] Tento typ písma pochází z 80. let 15. století a byl v polovině 16. století jako základní tiskové písmo v německé oblasti.
[13] Typ gotického písma, který se objevil ve 14. století a stal se vedle textury do 15. století nejběžnějším typem gotického písma.
[14] Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská*. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000.
[15] Jeřábková, A.: *Odívání*. In: Jančář, J. a kol.: Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda Moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 116–158.

velikosti 20,5 × 26,5 cm se v textu dobře orientujeme. Některé odstavce jsou však odděleny vloženým řádkem i odsazením od kraje.

Obr. 7, 8 – *Přebal a textilní vazba knihy Vlastivěda Moravská a dvousloupcová sazba v publikaci.*

Obrazovou dokumentaci krojů z roku 1814 najdeme v práci Miroslavy Ludvíkové *Moravské a Slezské kroje.*[16] Pozoruhodné je zobrazení od Antona Bronnenmayera – *Slovačky na řece Moravě/Břeclavanky a Slováci na řece Moravě/Břeclavané*. Vyobrazení dívky dokládá podobu obřadního kroje, který byl do dnešní doby dochován pouze v Lanžhotě, a to krojové šatky, která je černě vyšívána. Veškeré obrazové zdroje tištěny barevně jsou doplněny o krátký popisek. I v této monografii je použita dvousloupcová sazba.

Lidovým tradicím v rámci kalendářního roku se věnuje kniha Dagmar Šottnerové *Lidové tradice.*[17] Jedná se o práci, která zvyky a obyčeje pojímá spíše v širší obecnosti a nevztahuje se ke konkrétnímu regionu. I tak však právě zde můžeme hledat zajímavé informace k tématům tradice a svátků v kalendářním roku. Obsahuje rovněž spoustu říkadel a dětských her, které již povědomí naší generace nenacházíme.

Další ikonografické prameny nacházíme v publikaci Aleny Křížové a Martina Šimši *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850,*[18] která vyšla roku 2012. Práce tvoří pramennou základnu obrazového materiálu, jež sahá až do 17. století. Díky anglickému překladu je práce významná i pro zahraniční

[16] Ludvíková, M.: *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814*. Brno – München: Moravské zemské muzeum - Sudetendeutsches Archiv München, 2000.
[17] Šottnerová, D.: Lidové tradice. Olomouc, 2009.
[18] Křížová, A. – Šimša, M.: *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku*. *Ikonografické prameny do roku 1850*. I. vydání. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012.

badatele. Pro tuto publikaci je podstatné vyobrazení kolorované litografie svobodného manželského páru z Břeclavského panství od Wilhelma Horna z roku 1936. I v tomto případě je použita dvousloupcová sazba, která přehled v publikaci usnadňuje.

Problematice příchodu Charvátů se věnuje publikace Miroslava Geršice *Příchod Charvátů na Valticko a knížecí rod Liechtenštejnů*.[19] Jedná se o malé dílo formátu 12 × 18 cm s pevnou vazbou. První odstavce za nadpisem nejsou odsazeny, ostatní již ano.[20] V tomto případě mohl grafik publikace opticky vyrovnat okraje. Titulní stranu zabírá fotografie kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Ačkoliv je jakýmsi pomyslným symbolem samotné Poštorné, je nutno podotknout, že kostel byl vystavěn až na konci 19. století, čímž se od primárního záměru obsahu knihy dosti vzdaluje. Řešení titulu knihy oranžovým písmem na světle žlutém podkladu se mi v kontrastu s černým potiskem písma jména autora zdá být dosti nesourodé.

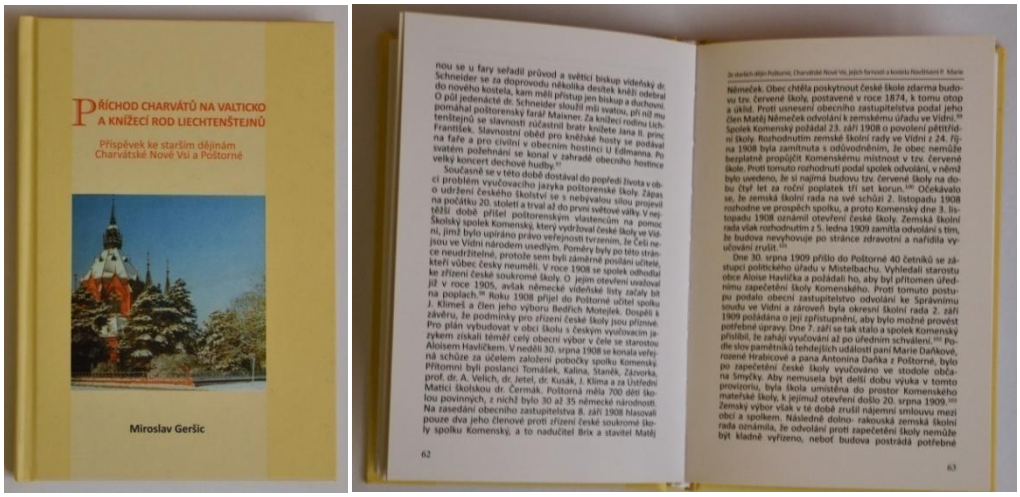

Obr. 9 – *Publikace Příchod Charvátů na Valticko a pohled do knihy.*

[19] Geršic, M.: *Příchod Charvátů na Valticko a knížecí rod Liechtenštejnů: příspěvek ke starším dějinám Charvátské Nové Vsi a Poštorné.* Charvátská Nová Ves - Poštorná [i.e. Brno]: Nadační fond Vranov ve spolupráci s HCLi, 2013.

[20] V případě „amerického“ způsobu formátování odstavců nejsou odsazeny žádné odstavce, nýbrž jsou mezi odstavci odděleny prázdným řádkem.

1.2 Základy typografických pravidel

Při psaní textů je nutné dodržovat základní typografická pravidla, aby byl text dobře čitelný, ale zároveň i dobře vypadal. Počátky typografie můžeme hledat při vynálezu knihtisku v 15. století Johannesem Gutenbergem. Dokumenty bylo možno tisknout ve velkých nákladech s patřičnou estetickou kvalitou. V typografii rozlišujeme dva základní typy písma: patkové a bezpatkové. Patková písma se standardně používají zejména v knižní sazbě. Patky vedou lépe oči po řádku a jsou tak pro delší texty čitelnější. Patková i bezpatková písma lze v jednom dokumentu kombinovat, například při použití patkového písma pro běžný text a bezpatkového písma pro nadpisy. U většiny písem rozlišuje tzv. *versálky* neboli majuskule (velká písmena) a tzv. *minusky* neboli minuskule (malá písmena).

Častou chybou se v textech stává použití pomlčky a spojovníku. Spojovník se používá pro slovní spojení a neohraničuje se mezerami. Pomlčka je však o něco delší jak spojováním a používá je pro dělení slov na konci řádku. Pomlčka se používá rovněž při psaní letopočtů, ve smyslu „od–do“. Pro rozsahy let se mezera před ani za pomlčkou nepoužívá. Hojným omylem, se kterým se můžeme v textu setkat je rovněž použití znaku krát, který je nesprávně zaměňován znakem x. Znak × se odlišuje zejména svým posazením nad řádkem. Nesprávné je i používání číslovek na začátku věty. Pro nízké číslovky je vhodné je do textu vypsat slovy. V případě psaní čtyřciferných a vyšších čísel se číslice dělí (např. 6 500). S chybou se můžeme setkat i v případě použití českého slova „viz“, kdy se jedná o sloveso, tudíž se za ním tečka nepíše.[21]

Při použití mezer je potřeba dbát na správnost použití. Mezery se řadí mezi tzv. bílé znaky, jelikož při jejich vizuální realizaci zanechávají prázdné místo. Mezery můžeme dělit podle zlomitelnosti/nezlomitelnosti na mezeru běžnou (slovní) a nezlomitelnou, která se dá dobře využít v případě nežádoucích zlomů (např. mezi iniciálou a příjmením, mezi číslicí a značkou apod.). Druhým kritériem k dělení mezer je jejich šířka. Můžeme tak dělit mezery na úzké nebo zúžené a mezery široké. Otazník, vykřičník, dvojtečka mají před sebou vlasovou mezeru (nedělitelnou) v případě, že je v daném programu k dispozici, jinak mezeru před sebou nemají žádnou.[22]

[21] Typografie na webu v kostce. Dostupné z: http://www.pixy.cz/pixylophone/2003_02_archiv.html#1046432237 (cit. 13. 3. 2017).
[22] Typografie. Dostupné z: http://petr.olsak.net/typo/typoslidy-v2.pdf (cit. 13. 3. 2017).

2. ZÁKLADNÍ POJMY V LIDOVÉ KULTUŘE

Pro studium tradiční lidové kultury je nutné se nejprve seznámit se základními pojmy, které jsou nezbytné pro další studium a orientaci v tomto tématu. Všechny pojmy zahrnuje vědní obor – etnografie, národopis, jež se zabývá studiem lidové kultury.

Folklor[23] – osobité a vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury, v úzkém spojení se způsobem života venkovského obyvatelstva či městského lidu. Pojem folklor se skládá ze slova folk (lid) a lore (věda). K základním znakům folkloru patří jeho synkretičnost.[24] Fungoval také jako znak sociální skupiny, věku, regionu apod. a v lidovém prostředí plnil funkci komunikativní, magickou, zábavní, obřadní, estetickou, kontaktní. Zásadní je rovněž orální způsob předávání informací – z generace na generaci.

Folklorismus[25] – jedná se o zprostředkování a předvádění lidové kultury z druhé ruky, kdy se objevuje v novém kulturním a společenském systému s netradiční funkcí. Obsahová náplň se od folkloru odlišuje. Jako folklorismus se například označují venkovské obyčeje slavené ve městech, snahy o obnovení kroje a lidového oděvu či aplikace ornamentu na výrobky hmotné kultury či textilie. Základním znakem je snaha o uchování, rozvíjení a pěstování folkloru.

Lid[26] – z teritoriálně-etnického hlediska souhrn obyvatel určitého území. Ze sociálně-kulturního hlediska se jedná o historicky proměnlivé označení společenských vrstev tvořících základní soubor obyvatelstva daného území. Pojem však není přesně definován a neustále se proměňuje. Je používán zejména pro označení velkých společenských skupin v Evropě a Severní Americe. Počátky pojmu v 15. a 16. století označovali především poddané.

[23] Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 219.
[24] Například propojení písně s tancem, instrumentální hudbou, obchůzkou, obřadem, oděvem apod.
[25] Tamtéž, s. 220.
[26] Tamtéž, s. 477.

Lidová kultura[27] – kultura lidu, jejíž konkrétní vymezení závisí na soudobé definici lidu. Pojem vychází z německého pojmu Volskunde, který klade důraz na lidovou tvorbu etnika. Pojetí odkazuje na tradiční výtvory lidské činnosti v oblasti hmotné kultury a nehmotné kultury.

Lidová religiozita[28] – Lidová zbožnost je výrazem snahy o zachování přímé účasti věřícího na komunikaci s posvátnem, s cílem zajistit ochranu, prosperitu a věčný život. V lidovém prostředí se projevovala lidová zbožnost především v návštěvě kostela. Odraz lidové zbožnosti je patrný především v členění tradičního řádu života, odrážejícího přírodní rytmus. Rok byl členěn svátky připomínající události z Kristova života a dny zasvěcené světcům. Čas se tak vyjadřoval počtem týdnů před svátkem narození Krista a po něm. Ústředním bodem byl Hod Boží velikonoční, který připadá na neděli po prvním jarním úplňku, na něhož navazovaly pohyblivé svátky. Běžnou součástí křesťanského interiéru domácností byl svatý kout s vyzdobenými obrázky, modlitebními knihami apod.

Lidové stavitelství, architektura[29] – souhrn tradičních stavebních projevů ve venkovském i maloměstském prostředí. Jeho vznik a formování ovlivňovalo především přírodní prostředí a kulturní tradice. Charakteristickým znakem lidové architektury je použití místního stavebního materiálu, výstavba v duchu tradice vycházející z představ, zkušeností a potřeb jeho tvůrců i nositelů.

Lidový oděv[30] – souborné označení pro oděvní součástky lidové komunity. Vzniká a vyvíjí se anonymně, formuje se na určitém území a jen zvolna přijímá nové prvky. Termín je spjat s geografickým prostředím. Reprezentační funkci plnil při obřadech a slavnostech či církevních svátcích. Denní oděv původních nositelek, které neoblékají běžné konfekční oblečení.

[27] Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 485.
[28] Tamtéž, s. 490–492.
[29] Tamtéž, s. 495–498.
[30] Tamtéž, s. 498.

Kroj[31] – oděv charakteristický pro různé etnografické, profesní, spolkové a dílčí skupiny populace. Jeho nositelé v běžném životě oblékají konfekční oblečení. Převažuje sváteční forma oděvu a nemusí být šitý na míru konkrétní osobě.

Tradice[32] – soubor představ o ustáleném chování a názorech pravidelně předávaných mezi generacemi v rámci určité skupiny lidí. Bývá spojována s udržováním zvyků, morálky, tradiční kultury a je chápána jako kulturní vzor. Pojem nese také význam v předávání zpráv a slovesných výtvorů ústně, bez písemných záznamů.

[31] Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 437.
[32] Tamtéž, s. 1065.

3. SLOVÁCKO

Slovácko je národopisná oblast jihovýchodní Moravy, která se rozkládá na území dnešních okresů Uherské Hradiště, Hodonín a Břeclav. Přírodní hranici oblasti tvoří dunajská rovina a řeka Morava na jihu, výběžky Bílých Karpat na východě a lesy Ždánicka a pohoří Chřiby na severu.

Název *Moravské Slovensko*, který je užíván spíše ve starší literatuře, vznikl jako protějšek dnes už historicky chápaného pojmenování uherského Slovenska (ungarische Slowakei), tedy Slovenska jako součásti rakousko-uherské monarchie. Vycházel z předpokladu, že lidé žijící v této oblasti byli slovenského původu.[33] Pojmu Slovácko užil údajně poprvé J. Kollár[34] v první polovině 19. století, na Moravě se vžil však teprve v meziválečném období 20. století, postupně tak vytlačoval označení Moravské Slovensko. Hranice rozsáhlého regionu vytyčili především Josef Klvaňa a Lubor Niederle. Tato rajonizace oblasti je v českém národopisu dosud respektována.

Slovácko patří k významným etnografickým regionům v České republice a skládá se z několika podoblastí: Dolňácko, Horňácko, Podluží a Moravské Kopanice. Rozdělení je založeno na přírodních odlišnostech, způsobu života předků, zemědělství, nářečí, typu lidové architektury a tradičním lidovém oděvu, který je v těchto oblastech často dochován ve své podobě dodnes.

[33] Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská*. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 19.
[34] Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 578.

4. PODLUŽÍ

„Podluží je jeden z nejzachovalejších a nejrázovitějších krajů nejen Moravského Slovenska, ale i celé republiky. Lanžhot je jeho obec, která dosud zachovává a pyšně udržuje svou zděděnou a neporušenou tradici v plné její síle a kráse.“[35]

Podluží, subregion Slovácka, je označení pro národopisnou oblast mezi Břeclaví a Hodonínem, která se rozkládá v nejjižnějším cípu Moravy. Rovinatý kraj je na jihu ohraničen soutokem Moravy a Dyje, na severu pak Hanáckým Slovákem a Dolňáckem. Název Podluží se všeobecně odvozuje od typického znaku zdejšího kraje – stojatých vod – označovaných zde jako „łuže“, v nářečí „uuža“.[36] František Bartoš uvádí odvození názvu od dvou rybníků Nesyt a Písečný, které se rozkládají mezi Hodonínem a obcí Lužice. Dříve je totiž lidé označovali jako „luže“, od kterého se vžil název pro krajinu pod těmito „łužemi“. Podél řek Moravy a Dyje se táhne pás listnatých lesů, které nesou název „lužní lesy“. Území, o němž dnes mluvíme jako Podluží, zahrnovalo ve své historii mnohem větší oblast.

Ve všeobecně přejímaném rozdělení na Podluží jižní, severní a Charvátské můžeme spatřovat drobné nuance v oblasti svátečního kroje. Obec Lanžhot, Kostice, Tvrdonice, Týnec, Hrušky, Moravská Nová Ves, Břeclav a Ladná spadají do jižní části tohoto etnografického celku. Severní část zahrnují obce Prušánky, Josefov, Mikulčice, Lužice, Dolní Bojanovice a Starý Poddvorov. Třetí oblast Charvátského Podluží, která je nejvíce spojována s charvátskou kolonizací v 16. století, zahrnuje v současnosti obce Charvatská Nová Ves, Poštorná, Hlohovec, Lednice, Valtice. Problematika etnografické hranice této oblasti je velmi široká. Někteří badatelé brali jako základ rozdělení znaky dialektologické, jiní zase znaky krojové, ty však některé obce přejímaly až v pozdější době. Historie této oblasti je velmi bohatá, nejen díky kolonizaci Charvátů, a tak i utváření jednotné identity je poměrně složitým jevem. *„Podluží se stalo vynikajícím příkladem dynamiky ve vývoji etnografických oblastí, kterou prameny umožňují studovat za období delší než dvě stě let.“*[37] K Podluží náležely etnicky i kulturně blízké obce v dolnorakouském Podyjí a Pomoraví, například Pernitál a Ranšpurk, které se

[35] Prokop, V. – Holobrádek, P.: *Z lidové pokladnice*. Lanžhot: Muzejní a vlastivědný kroužek OB, 1968.
[36] Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962, s. 7.
[37] Jeřábek, R.: *Etnografické oblasti, okrsky, přechodná pásma a jejich obyvatelé*. In: Jančář, J. a kol.: Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda Moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 21.

v prostředí německého vyučovacího jazyka odnárodnily. V poměrně blízké historii se začaly k Podluží hlásit i obce, které historicky do této oblasti nespadají. Jedná se především o obce v pohraničí u Mikulova.[38] Mikroregion Podluží v současné době sdružuje čtrnáct obcí[39] a byl založen s cílem regionálního rozvoje a cestovního ruchu roku 1999.

4.1. Historický vývoj

Oblast jižní Moravy byla osídlena již v Pravěku, což dokazují bohaté archeologické nálezy. Tato oblast byla významnou jak pro svou úrodnou půdu, tak i výhodnou polohu. Tvořila tak křižovatku významných obchodních cest. Koncem 4. století přišli na území mezi Dunajem a Dyjí a na území dnešní Moravy Slované. Tato osidlování se soustřeďovala především v blízkosti vodních toků, čemuž nasvědčují pohřebiště se žárovými hroby v Lanžhotě a na soutoku Moravy a Dyje.[40] K pozvednutí hospodářské úrovně, kolonizaci nových prostor, změnu v náboženských představách Slovanů a budování opevněných hradisek přispěl slovanský kupec Sámo. V oblasti Podluží vznikala na počátku 9. století hradištní města Valy u Mikulčic a Pohansko u Břeclavi. Archeologické výzkumy těchto lokalit dokumentují vysokou hospodářskou i kulturní úroveň Slovanů.[41] Pád Velkomoravské Říše na počátku 10. století zapříčinil zánik hradištních měst. Místo nich došlo k budování menších hradů v této oblasti. Do této doby patrně sahají i počátky pěstování vinné révy, kdy vinice patřily původně šlechticům a farnostem. Na konci 13. století se kraj odděluje od údělného knížectví olomouckého na údělné knížectví břeclavské.[42] Přínosem bylo zejména zakládání nových měst, v nichž se soustřeďoval místní i dálkový obchod.

Výhodná pozice území se však často proměňovala i v nevýhodu. Často byla oblast poznamenána vojenskými nájezdy. V roce 1241 přepadli Moravu Tataři,

[38] Příhraniční město Mikulov nemá žádnou hodovou tradici. Poprvé zde byly slaveny hody v roce 2008. Kroje byly zapůjčeny většinou z okolních obcí a místní fary, která vlastní několik dívčích podlužáckých krojů.
[39] Dolní Bojanovice, Hrušky, Josefov, Kostice, Ladná, Lanžhot, Lužice, Moravská Nová Ves, Moravský Žižkov, Nový Poddvorov, Prušánky, Starý Poddvorov, Tvrdonice, Týnec.
[40] Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962, s. 12.
[41] Tamtéž, s. 12.
[42] Tamtéž, s. 15.

v 15. století byla zase oblast poznamenána Husitskými válkami a v 16. století přicházely nájezdy Turků a Bočkajovců, které vedl Štěpán Bočkaj.[43]

Vliv na vývoj a charakter lidové kultury měla i feudální panství, která žila izolovaným hospodářským životem.[44] Vývoj regionu však výrazně ovlivnil také příchod Charvátů z Balkánského poloostrova. Charvátská kolonizace probíhala od druhé poloviny 16. století. Na počátku 17. století bylo na jižní Moravě devět obcí zcela charvátských a pět vesnic mělo charvátskou menšinu. Významnými osadami byly Frélichov (Jevišovka), Nový Přerov a Dobré Pole na Mikulovsku a Poštorná, Charvatská Nová Ves a Hlohovec na Břeclavsku.[45] „*Přicházeli jako pracovní síla a noví poddaní do obcí, poustek, dosídlovali málo obydlené vesnice a zakládali nové.“*[46] Do jaké míry však Charváti ovlivňovali lidovou kulturu na Podluží, je téma zcela neuzavřené. Charváti začali ztrácet nejen soudružnost, ale i kulturní osobitost a jako kompaktní etnická minorita přestávali na Moravě existovat.[47]

K rozvoji průmyslové výroby dochází v 19. století. Stále však zůstává hlavním hospodářským odvětvím zemědělství. I přes často nepříznivé osudy ve své historii si Podluží vždy dokázalo zachovat svůj charakter, za nějž je vyzdvihován do dnešní doby. Lidé žijící v této oblasti se vždy dokázali semknout a svépomocí si tak uchovávat prvky tradiční lidové kultury.

Národopisná oblast Podluží se stala příkladem dynamiky vývoje etnografických oblastí, kterou umožňují prameny studovat za období delší než dvě stě let.[48]

[43] Vůdce jednoho z protihabsburských stavovských povstání
[44] Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962, s. 16.
[45] Tamtéž, s. 19
[46] Geršic, M.: *Příchod Charvátů na Valticko a knížecí rod Liechtenštejnů: příspěvek ke starším dějinám Charvátské Nové Vsi a Poštorné.* Charvátská Nová Ves - Poštorná [i.e. Brno]: Nadační fond Vranov ve spolupráci s HCLi, 2013, s. 43.
[47] Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská*. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 21.
[48] Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 579.

5. LIDOVÝ ODĚV A KROJ

„Na Moravském Slovácku vznikly kroje nejmalebnější a nejnápadnější. Jsou tak zcela jiné než naše městské šaty, že příkrý rozdíl této domácí kultury a kultury všeevropské přímo bije do očí. Ve vsích Moravského Slovácka žijí kroje také nejdéle, vlastně dodnes, neboť žijí a skutečně se rozvíjejí stále ještě jako živý organismus a podstatná část života, nejen jako přežitek z minulosti.“[49]

Lidové umění vždy vznikalo a žilo v úzkém vztahu k životu prostých lidí. Projevy lidového výtvarného umění byly spjaty s významnými příležitostmi v životě člověka, jako bylo narození dítěte, křtiny, svatba, ale i s výročními obyčeji. Není mnoho krajů, které by prosluly takovým bohatstvím lidového umění, jako právě Podluží. Nejjasnějším dokladem uměleckého projevu byl kroj a jeho postup výroby. Patří také k nejproměnlivějším jevům lidové kultury. Měnil se v minulosti a mění se i dnes. Byl upravován a přizpůsobován vkusu, ale samozřejmě i dostupnosti materiálů. Kroj provázel člověka neustále. Pro tento kontext je spíše vhodné použití termínu lidový oděv, neboť pojem kroj se v dnešní době váže k formě oděvu, která je oblékána svým nositelem ke slavnostním a obřadním příležitostem, nikoliv však jako běžný oděv. Lidový oděv obléká již posledních několik desítek žen na Podluží, které si zachovaly svou svébytnost a nepodlehly žádným z vlivů moderní doby. Tyto ženy jsou tak označovány jako poslední nositelky lidového oděvu. Je zcela zřejmé, že za pár let nebude možné pozorovat již žádnou ženu, která by lidový oděv oblékala jako svůj běžný oděv ve svém životě. Nutno podotknout, že se lidový oděv a kroj udržel nejdéle v místech s vysokou religiozitou obyvatel, neboť většina slavností, při kterých se kroj obléká, je úzce spojena s křesťanskými svátky. A tak jsou i základem pro udržení některých krojových variant právě církevní slavnosti. Ještě na počátku 20. století oblékali téměř všichni obyvatelé podlužáckých obcí lidový oděv. Až rozvoj průmyslu a možnost pracovních míst ve městech způsobil, že lidový oděv začali odkládat nejdříve muži. Ke svátečnímu oděvu se však stále ještě vraceli. Zlom nastal až po druhé světové válce, kdy muži často o svůj sváteční oděv přišli a již nebyla vůle jej nechat obnovovat. Podrobnému výčtu krojových oděvních součástek se věnuje publikace *Kroje na Podluží*, jehož autorem je Jan Kružík.

[49] Stránská, D.: *Lidové kroje v Československu*. Díl I., Čechy. Praha: J. Otto, [1949], s. 1.

5.1. Kroj

Není mnoho krajů, které by prosluly takovým bohatstvím lidového umění, jako právě Podluží. Nejjasnějším dokladem uměleckého projevu byl právě kroj a jeho postup výroby. Literatury, která se věnuje kroji na Podluží, je poměrně mnoho. Nerada bych opakovala a interpretovala již známé závěry. Svou pozornost bych ráda směřovala na vývoj kroje na příkladu obce Lanžhot. V této obci se totiž často setkáváme s drobnými odlišnostmi od jiných obcí v rámci Podluží.

K popisu kroje vyzývá Josef Dostál ve svém článku: *Popišme důkladně kroje*. „*Je jisté, že kroj jako každý jiný živý organismus se časem mění; podléhá určitým proměnám podmíněným dobou, vyvíjí a přetváří se neustále i před našima očima. Tyto změny a proměny v kroji dříve nevtíravé, málo nápadné a skoro vždy organické uplatňovaly se v delším časovém rozpětí. Nynější změny u kroje probíhají však daleko rychleji, jsou důkladnější, hrubší a zasahují hlouběji do celé jeho podstaty. To je však ovšem už úpadek kroje, veškeré té krásy a – začátek konce.*“[50]

5.2. Obrazové prameny

Bezesporu velmi důležitým pramenem ke studiu lidového oděvu jsou právě obrazové prameny. Hmotné doklady jsou často spíš výjimkou. Zřejmě vůbec nejstarším vyobrazením podlužáckých krojů jsou dva kvaše z roku 1814 od Antona Bronnenmayera, které nesou i konkrétní názvy: *Slovačky na řece Moravě/Břeclavanky* a *Slováci na řece Moravě/Břeclavané*. Dívka je oděna do sukně ze žlutého sukna, která je lemována červenou stuhou nad spodním okrajem. Sukně je dlouhá do půli lýtek. Široká bílá zástěra je ve spodní části zakončena krajkou. Baňaté rukávce s *taclemi* jsou zdobeny modrou výšivkou v místě stažení na ruku. *Obojek*, který leží na ramenou, je vyšitý černě. Modrý *lajbl* je lemován žlutou stužkou a v přední části je stažen šněrovačkou. Nejdůležitější částí je však šatka, která je připevněna na čepec – *rožky*, a je bohatě barevně vyšitá. Barevně vyšívaná šatka se sice nedochovala, ale černá výšivka na *obojku* se ve své podobě dochovala právě na nejslavnostnějším obřadním kroji pouze v Lanžhotě. Dodnes můžeme vidět černě vyšívaný *obojek, tacle* a *šatku* při

[50] Dostál, J.: *Popišme důkladně naše kroje*. Masarykovou stopou III. Hodonín: Masarykova československá společnost, 1949, s. 10.

zvláštních příležitostech jako je slavnost Božího těla, biřmování nebo pohřeb mladého člověka. Mladík je oděn v modrých nohavicích se světlomodrým šňůrováním, modré vestě dlouhé do pasu a vpředu s výstřihem do tvaru „O“, bílou košilí s širokými rukávy a modře vyšitým stojáčkem. Na hlavě má černý klobouk s perem a na nohou vysoké boty na horním okraji lemované červenou barvou.

Obr. 10 – *Slovačky na řece Moravě.*

Obr. 11 – *Slováci na řece Moravě.*

Obr. 12 – *Manželský pár*.

Obr. 13 – *Svobodný pár*.

Dalším dokladem jsou litografie, které vznikly v roce 1836 na slavnosti uspořádané na počest korunovace Ferdinanda V. a jeho manželky Marie Anny, která se konala v Brně. Autorem litografií Wilhelm Horn. Zachytil oděv jak svobodného, tak i manželského páru. Zbarvení pánských kalhot je již více do fialova a košile s širokými rukávy je na pravé straně uvázána na smyčku. *Lajbl* vdané ženy je modrý a odlišuje se tak od růžového (červeného) vysoce vystřiženého *lajblu* svobodné dívky. *„Jeho listy se zařadily mezi nejvýznamnější obrazová svědectví o krojích moravského, německého i chorvátského obyvatelstva všech tehdejších moravských krajů.“*[51] Litografie byly vydány pod názvem *Mährens ausgezeichnete Volkstrachten* v roce 1837.

Poměrně málo známý je obraz ze čtyřicátých let 19. století, který je uložený v depozitáři zámku Lednice. Na obraze je dívka v čepci, sukni do půli lýtek, tmavé zástěře a *lajblu*, sepnutém na spodním okraji stejným způsobem, jako je tomu i nyní. *Obojek* je uvázaný červenou mašlí, která mírně spadá k sepnutému lajblíku. Uprostřed obrazu se nacházejí tři muži – svobodný ve svátečním oděvu, muž v haleně a starší muž v širokých třaslavicích a světlém kabátku. Svobodný muž ve svátečním kroji má bílou

[51] Jeřábková, A.: *Odívání*. In: Jančář, J. a kol.: Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda Moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 117.

košili s širokými rukávy lemovány červenou výšivkou, okolo krku má uvázaný krátký šátek, červenofialové kalhoty s modrým šňůrováním, vysoké boty a na hlavě klobouček s perem a květinou.

Významným ikonografickým dokladem jsou rovněž akvarely Josefa Mánesa, které pořizoval při návštěvě okolí Břeclavi na podzim roku 1854. Jeho práce je podstatná zejména pro detailně zpracované části oděvu. Popisu jednotlivých zobrazení se věnuje Jan Kružík v publikaci *Kroje na Podluží.*[52] Zachytil rovněž podobu malovaného ornamentu na lidové architektuře.

Bohatství a pestrost této oblasti zobrazil také významný moravský malíř Jožа Uprka. Na Podluží namaloval několik větších olejomaleb. Například obrazy hodů z Lanžhota či z Lanštorfa[53] z počátku 20. století.[54] Svým charakteristickým impresionistickým stylem zachycuje krojované v pohybu. Věnoval se rovněž krojovým studiím, například *Děvčica ve starobřeclavských rožkách, Lanžhotčan při tanci „pod šable“, ciflující Podlužák, klečící Lanžhotčanky v šubách v kostele* a další.

Všechny tyto obrazové materiály jsou silným pojítkem k výzkumu vývoje kroje. Na konci 19. století dovolil pokrok doby zaznamenávat obrazový materiál fotoaparátem, čehož se chopil Josef Klvaňa. Fotografie jsou výborným zdrojem poznávání proměn lidového oděvu. Díky těmto materiálům můžeme sledovat změny lidového oděvu, ale i zachování svých charakteristických znaků.[55]

5.3. Všední lidový oděv

Všední lidový oděv v současné době na Podluží oblékají pouze ženy označované jako poslední nositelky lidového oděvu. Tyto ženy oblékají sukni různých materiálů a barev, jupku s dlouhým nebo krátkým rukávem, modrou plátěnou zástěru a na hlavě nosí šátek uvazovaný pod krkem. Tato varianta lidového oděvu byla běžnou pro všechny věkové kategorie. Pouze v případě dětí od jednoho do čtyř let byl oděv mírně odlišný. Malé děti

[52] Kružík, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977, s. 67–69.
[53] Dnešní obec Ladná.
[54] Registr sbírek výtvarného umění – katalog sbírek členských galerií Rady galerií České republiky. Heslo: Uprka, Jožа. Dostupné z: http://www.citem.cz/promus11/index.php?page=catalogue (cit. 24. 1. 2016).
[55] Viz fotografie v publikaci Moravské Slovensko.

nosily tzv. *kaboš*, což byla suknička sešitá s jupkou. Tuto variantu lidového oděvu nosili běžně i chlapci. Větší chlapci a muži nosili lněné nebo plátěné široké kalhoty, tzv. *třaslavice*, a plátěnou košili. Mužský lidový oděv z vesnic mizel v souvislosti se zaměstnáním mužů od počátku 20. století. V případě žen se na Podluží nejdéle udržel v obcích se silně zakořeněnou křesťanskou tradicí a prací žen především v obci či blízkém okolí obce. Lidový oděv byl postupně nahrazován konfekčním oblečením od poloviny 20. století. Nutno podotknout že lidový oděv žen na Podluží rovněž zaniká. Je velký předpoklad, že během dvaceti let lidový oděv nebude v této oblasti oblékat již žádná žena, neboť věk posledních nositelek se pohybuje okolo osmdesáti let.

Obr. 14 – *Děvčátko v kaboši.* Lanžhot, 1914.

Obr. 15 – *Děvčátko v slováckých šatech a chlapec v kaboši,* Lanžhot, 1930.

5.4. Sváteční lidový oděv – kroj dívek, chlapců, žen a mužů

Sváteční oděv je zachován na Podluží jak pro svobodné dívky a chlapce, tak i pro vdané ženy a ženaté muže. Svobodná dívka obléká 6–8 spodních sukní, tzv. *kasanic*, které jsou výrazně naškrobeny a seskládány do drobných skladů. Na tyto sukně dívka obléká vrchní sukni, která je ušita z různých materiálů a různých barev. Pod jemné molové rukávce dívky oblékají košilku s krajkou ozdobenými rukávky. V dnešní době se rukávce šijí na šířku jednoho metru, v případě některých jiných obcí až jednoho metru a dvacet centimetrů. *„Rukávce jsou z jemného batistu nebo širtinku, s rukávy 70 cm šir., 60 cm dl., které jsou u krku přímo všity do úzkého límečku. Asi 10 cm od kraje dole na rukávě ušije se úzký záhybek, do něhož se navlékne bílá tkanička (paspulka), kterou se rukáv stáhne a sváže v nadloktí. Ostatní látka zbývající u kraje*

rukávu tvoří okruží (tacel), který jest vyzdoben bílým vyšíváním a krajkou.“[56] Na baňaté rukávce dochází vysoce vystřižený lajblík, který je bohatě zdobený nařasenými stužkami, korálky a flitry. Dívčí *lajbl* se tvarově a střihově ustálil v osmdesátých letech 19. století, kdy se nejčastěji používalo podkladové hedvábí světlých tónů. Světlé tóny podkladu jsou v této obci dodržovány i dodnes v případě jižní části Podluží, a v případě severní části Podluží je podkladem červené hedvábí. Zdobnost lajblů se v rámci obcí mírně odlišuje. Podléhala dostupnosti různých materiálů a flitrů, ale také vkusu samotných žen. *„Jejich živůtky jsou většinou z pestře květovaného kartounu, tu a tam i z taftu, a všude olemovány stuhami. Dříve se velmi často nosily šněrovačky, jež však nyní nejsou vidět již tak často.“*[57]

Obr. 16 – *Dívčí lajbl – přední část,* Lanžhot 1948.

[56] Havelková V.: *Lidové kroje Československé: popis vyobrazení, střihy a výkresy 33 českých, moravských, slezských a slovenských krojů národních.* Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1920, s. 67.

[57] Zeman, J. A.: *Die Podlužaken. Ein kleiner Beytrag zur Ethnographie von Mähren*. Mährischer Wanderer 2, 1811. In: Jeřábek, R.: Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884. Strážnice: Ústav Lidové kultury, 1997, s. 82.

Obr. 17 – *Dívčí lajbl – zadní část,* Lanžhot, 1985.

Obr. 18 – *Dívčí lajbl – přední část,* Lanžhot, 1985.

Na rukávce se uvazují tzv. *tacle*, které jsou spolu s fěrtochem a obojkem nejdražší součástí kroje. Ženy si často tyto krojové součástky vyšívaly doma ručně, a tak je dnes hodnota těchto součástek velmi vysoká. Ruční práci na *rémech*[58] nahradily stroje. I tak zůstává tato oděvní část nejnákladnějším kusem celého kroje. Ruční výšivka *fěrtochu*[59] byla záležitost zimního období. Téměř rok předtím, než dívka sváteční kroj oblekla, se začalo doma s vyšíváním *fěrtochu*. *„Obyčejně na zástěrkách lanžhotských jsou vyšity vodorovně pruhy květinové, cesty a mezi nimi jsou čtyři nebo pět záložek (sámků).“*[60] Jemné nitěné krajky,[61] které lemují *fěrtoch*, se vyráběly ve Varnsdorfu. Ženy si je často jezdily shánět na Slovensko. *„Já sem si išla sama osobně jako děvčisko hledat… byla sem na Slovensku, Hradiště pod Váhom. Tam sem chodiła barák od baráku a nikdo mi to nechcel prodat. V jedném baráku mi prodali, ale byly dosti už tak chatrné, že sem mosela potom hledat si druhé.“*[62] V Lanžhotě si dívky vybíraly pro svůj kroj krajky široké: *„Kerá měla širší, tak si myslela, že má najpěknější.“*[63]

[58] Dřevěné rámy, na které se napínalo plátno či mol k vyšívání.
[59] Bohatě vyšívaná zástěra na molu. Z německé předlohy Fürtuch. Viz Křížová, A.: *Zástěra jako pracovní oděvní součástka, symbol vzorné hospodyně i znak reprezentace.* In: Křížová, A. a kol.: Archaické jevy tradiční kultury na Moravě. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 90.
[60] Havelková V.: *Lidové kroje Československé: popis vyobrazení, střihy a výkresy 33 českých, moravských, slezských a slovenských krojů národních.* Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1920, s. 68.
[61] V oblasti Podluží se pro tyto krajky používá slovenský výraz *čipky*.
[62] Straková, Marie (roz. Malhocká, 1933): 2016.
[63] Straková, Marie (roz. Malhocká, 1933): 2016.

Důležitá vždy byla také úprava vlasů, které šikovné *zapletačky* splétaly do tzv. *zahrádky*.[64] Dříve bylo několik žen, které toto umění ovládaly.[65] V dnešní době se však přešlo na upevňování *zahrádky* z umělých vlasů. Bylo to hlavně z praktického hlediska, kdy dívky často trávily u *zapletačky* hodiny času, než přišly na řadu. Na takto upravené vlasy se nasazuje čepec, tzv. *rožky*, které jsou z tuhé lepenky, jež je potažena červeným hedvábím s vyšívanými květy. Na rožkách jsou upevněny malované mašle, které spadají volně na vrchní barevnou sukní. Malovaná mašle je také připevněna na opasku, který skrývá zavazování několika sukní a fěrtochu, ale také i pod krkem, kde spadají až k dolnímu okraji fěrtochu. Původně však mašle malovány nebyly. Malování mašlí se rozšiřovalo od počátku 20. století. Pod krkem byla uvazována mašle, která spadala k horní části fěrtochu a navazovala na mašli, jež se uvazovala v pase a od pasu spadala k dolní části fěrtochu. Mašle připevňované na čepec, rožky, se začaly prodlužovat a v současné době spadají na horní část sukně.

Obr. 19 – *Vývoj podoby zahrádky. Spodní dvě zahrádky z pravých vlasů z roku 1951 a horní zahrádka z vlasů umělých z roku 2002.*

[64] Užíván je rovněž termín canglíčky, který vznikl na základě vzhledu drobných obloučků lemující čelo hlavy dívky.

[65] Zapletení jedné dívky trvalo asi hodinu. V Lanžhotě v padesátých letech umění ovládalo asi pět žen. Od té doby si stále víc děvčat pořizovalo zahrádku, kterou si na hlavu přivazovali. Zapletačky poté přestaly přebírat toto řemeslo. V současné době již v Lanžhotě nežije žádná žena, která se zaplétání vlasů věnovala.

Obr. 20 – *Ukázka pletení zahrádky z živých vlasů*.

Obr. 21 – *Ukázka zapletené zahrádky z živých vlasů*.

Obuví jsou vysoké čižmy z kůže, které jsou zvláštní technikou naharvánkovány. Harvánkování holenní části se nejvíce rozšířilo, stejně jako u mužů, v době těsně před a po druhé světové válce. Do té doby ženy nosily čižmy „zgrčané“. Tento typ obuvi se shrnoval ke kotníkům, a tak vytvářel nepravidelné řasení. Podpatek je okut mosaznou podkovičkou, která je pro každou příležitost leštěna.

Obr. 22 – *Čižmy,* Lanžhot, 2010.

V chladnějším období či k večerním zábavám dívky nosí *slovácké šaty* s hedvábným šátkem a pod krkem uvázanou malovanou mašličkou. Jako *slovácké šaty* se rovněž označuje oděvní komplet vdané ženy, který se skládá ze sukně, jupky stejné barvy a šátku. *Slovácké šaty* jsou z různých materiálů, které se oblékají podle ročních období a danosti svátků. Slavnostnější podobu tvoří látkové slovácké šaty,[66] fěrtoch, malovaná mašlička a hedvábný šátek. Pro letní období jsou slovácké šaty ušity z lehkých a tenkých látek různých barev.

[66] Nejčastěji slotera a tesil.

Obr. 23 – *Mladá žena ve sváteční podobě slováckých šatů,* Lanžhot, 1930.

Obr. 24 – *Mladá žena ve sváteční podobě slováckých šatů,* Lanžhot, 2014.

Sváteční oděv svobodných chlapců na Podluží lze v současné době spatřovat především při slavení hodů. Nohavice červenofialové barvy můžeme najít již na Hornových litografiích z roku 1838. Je podstatné také podotknout, že v obci Lanžhot zůstal vžitý pojem *„fiauky" (fiałky*) pro tuto oděvní součástku, nikoliv *„červenice*", jako tomu je v ostatních obcích Podluží. Šity jsou z jasně červeného sukna. Modré šňůrování bylo doplněno o výšivku barevnými bavlnkami asi na počátku 20. století.[67] Proměna vzhledu této oděvní součástky spočívá především v bohatosti výšivky, která se prodlužovala až je kolenům. Bohatost výšivky je také důležitá v případě plátěné košile, která si uchovala sice své původní široké rukávy, ale původní vyšívání na konci rukávu, které mělo primárně zpevňovací funkci, se rozšířilo po celé délce rukávu ve třech pásech široké formy. Drobnou červenou výšivku stylizovaných ornamentů v místě náprsního přeložku, tzv. *puntu*, popisuje již Josef Klvaňa.[68] Na košili chlapci oblékají lajbl z květovaného hedvábí. Stejně jako v případě dívčího slavnostního oděvu, tak

[67] Kružík, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977, s. 14.
[68] Niederle, L.: Moravské Slovensko, svazek I. Boskovice: Albert, 2014, s. 157.

i v případě mužského oděvu sledujeme drobné odlišnosti v rámci jednotlivých obcí na Podluží, a to zejména v barevnosti, kdy pro severní Podluží je typický *lajbl* z červeného květovaného hedvábí. Pro jižní Podluží zase *lajbl* se světlým základem a s řasením zelené stuhy po okrajích. Výrazným doplňkem *lajblu* se staly také malované mašle, které spadají až pod kolena. Dříve byly tyto mašle, stejně jako v případě dívčího svátečního kroje, jednobarevné či s tištěnými drobnými kvítečky. Mašle jsou uvazovány do vějířku, pouze v Lanžhotě na jednoduchou mašli. Horní dvě stuhy jsou malovány na bílý podklad, spodní mašle jsou barevné – dříve bleděmodré, světlerůžové, dnes i výrazně zelené. Nejčastější jsou květinové vzory a lidový ornament, typický pro tuto oblast.

Obr. 25 – *Šohaj ve svátečním kroji, Lanžhot*, 2014.

Nedílnou součástí svátečního kroje je i pokrývka hlavy – guláč. Jan Kružík ve své publikaci zaznamenává vývoj, který směřuje k dnešní podobě vysokého kloboučku bez střížky, vyrobeného z černé plsti a na okraji obtaženým červenobílými *ženilkami*. Nad čelem je upevněno tzv. *točko*, z umělých květů a ozdobných zrcátek, v němž je zapuštěn seříznutý husí brk, do něhož se vkládá *kosířek* – volavčí pero. Kosířek je znakem dospělého šohaje, tudíž není vhodné takto doplňovat dětský kroj. *„V minulosti začal chlapec chodit k muzice, až dovršil 18 let. Teprve potom mohl nosit za hůseňákem, nebo guláčem kosířek – znak dospělosti a zároveň označení svobodného chlapce. Kosířek směl nosit šohaj teprve tehdy, když byl schopen přehodit si přes rameno měřici – 48 kg obilí.“*[69] Asi do třicátých let 20. století se *kosířky* praly a bílily ke každé muzice ve směsi běloby, oleje a sádry. Dvě třetiny horní části pera zatíženého směsí se pak ohýbají a jednotlivé pramínky se rozčesávají. V dnešní době však většinou chlapci ani netuší, že se bílily, a tak v každé obci spatřujeme spíše zašedlé *kosířky*. *„Kosířek se nosil nejdříve na levé straně šikmo zastrčený do housenek vedle péra. Později nastává změna – podle polohy zastrčeného kosířku se dalo usuzovat, z které dědiny ten který šohaj asi pochází. Poštorané a šohajci v okolí nosili kosířek svisle, uprostřed čela, v Lanžhotě a okolí šikmo na levou stranu.“*[70]

Obr. 26 – Guláč s kosířkem.

[69] Kružík, J.: *U muziky na Podluží*, Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977, s. 13.
[70] Kružík, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977, s. 8.

Čižmy jsou vyrobeny z polotuhé černé kůže a těsně přiléhají na holeň. Na horním okraji jsou mírně vykrojené a lemované fialových hedvábím. Zepředu je upevněn hedvábný střapec, který sahá po nárt. V dnešní době se čižmy vyrábí z telecí vyztužené lakované kůže či hovězí kůže. Hutná vepřovice se pak používá na podrážky, kramflíky a výztuže. Holeně jsou sešité vzadu. Jinak je to pouze v případě čižem v Lanžhotě, kde jsou holeně sešité na bocích a na každé straně je zrcadlově vyšité „béčko“ proti sobě. Řemeslu šití krojové obuvi se v současné době věnuje v Lanžhotě Marek Tureček, který toto řemeslo zdědil po svých předcích – dědovi Františkovi Turečkovi (1938–2008) a prapradědečkovi Františku Blažejovi. „*Kromě základů ševcovského řemesla se Marek Tureček od dědy Františka naučil i různé etnografické odlišnosti charakteristické pro jednotlivé oblasti. Často se od sebe liší obuv jednotlivých vesnic: Boty mají jinou konstrukci, střih, vypracování nebo výšivku. Když si švec není jistý, sežene si předlohu, ofotí si ji nebo překreslí, a boty podle ní ušije.*“[71]

Obr. 27 – Čižmy z Lanžhota.

[71] I-receptář: *Švec z Podluží čižmy šije i vyšívá*. Dostupné z: http://www.ireceptar.cz/zajimavosti/na-navsteve-u-vas/svec-z-podluzi-boty-sije-i-vysiva/ (cit. 8. 2. 2017).

Sváteční oděv ženatého muže se odlišuje hlavně svou barevností. Muži nosí tmavé kalhoty s tmavě modrým šňůrováním nebo jen látkové, košili vyšívanou bíle nebo černě a tmavý šátek. Košile by neměla mít také stejně bohatou výšivku rukávů, jako v případě svobodných chlapců, nicméně se však často především z ekonomických důvodů stává, že rukávy si pak nechají ženatí muži přešít ze svých košil, které nosili jako svobodní, a tím se toto pravidlo porušuje. K slavnostním příležitostem mužáci[72] oblékají i *lajbl*, který je střižen obdobně jako lajbl svobodných chlapců. Jsou ušity z tmavého vzorovaného hedvábí a nejsou více zdobeny, případně jen lemující hadovkou na okrajích lajblu. V chladnějším období oblékají tzv. *kacabaju či ratyňák*. Mladí mužáci nosí čižmy vyšívané, avšak bez střapce. Dříve ženatí muži nosili výhradně vysoké boty bez vyšívání a podpatku. Na hlavě pak nosí mužácký *húseňák* bez ozdob. S odložením mužského lidového oděvu se vytrácel i pojem *slovácké šaty*, které stejně jako v případě ženského lidového oděvu znamená určitý oděvní komplet – tmavé kalhoty a kacabaju ze stejné látky a vyšívanou košili.

Obr. 28, 29 – *Vdaný pár ve slavnostním kroji. Mužák v kroji s húseňákem.*

[72] Ženatí muži.

5.5. Obřadní kroj

Asi nejvýznamnějším do dnešní doby dochovaným dívčím obřadním krojem je šatka, v současné době spojována primárně s přívlastkem lanžhotská, neboť typ černě vyšívané šatky se zachoval pouze v této obci. K tomuto krojovému souboru patří sukně ze žlutého sukna, která byla u dolního okraje lemována karmínovou, dnes černou sametovou stuhou. *Obojek a tacle* jsou vyšity černým hedvábím na jemném plátně. Nejvýraznější součásti je samotná šatka, která ovíjí tuhou lepenku rožků a volně spadává přes záda na sukni. Černě vyšitá šatka je na koncích zdobena paličkovanou krajkou, tzv. *ficlí*, smetanové nebo žluté barvy. Převládají na nich rostlinné a závitnicové vzory. Starší typy šatek měly výšivku soustředěnou pouze u spodních okrajů.[73] U mladších šatek je rozvržena do dvou ploch, které od sebe odděluje úzký pás paličkované krajky. Šatky jsou v Lanžhotě dochovány stále poměrně ve velkém počtu, asi kolem čtyřiceti kusů, a je možné je spatřit při obřadních slavnostech jako je Boží tělo, svěcení kněží, biřmování apod. Většina těchto dochovaných šatek pochází z padesátých let 20. století. Krojová šatka byla pojímána jako obřadní, tudíž nebylo přípustné v šatce například tančit. Jako svatební oděv byla naposledy oblékána v devadesátých letech 20. století. Nejstarší šatky jsou uloženy v depozitáři Moravského zemského muzea a jsou datovány počátkem 19. století. Dobu, ze které pochází, usnadňuje určit v mnohých případech datace zakomponovaná do výšivky na šatce. Kapitolu k tématu šatky věnuje ve své dizertační práci Libuše Onderková-Dostálová.[74]

V ostatních obcí jižního Podluží lze při významných událostech spatřit typ šatky, který je malován barevně. Malované šatky jsou však záležitostí období po druhé světové válce. Dříve byly šatky pouze vyšívány. V oblasti Charvátské části Podluží lze spatřit šatku, která je vyšívaná na bílém molu. Oba typy šatek jsou oblékány k bílé svrchní sukni. A podobně jako v případě Lanžhota, je lze spatřit v obcích především při významných církevních slavnostech. Bílá výšivka šatek je datována, stejně jako většina bíle vyšitých součástek mužského i ženského kroje, do sedmdesátých let 19. století.

[73] Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962, s. 81.
[74] Onderková-Dostálová, L.: Lidové umění moravského Podluží. Brno, 1953.

Obr. 30 – *Krojová šatka,* Lanžhot, dvacátá léta 20. století.

Obr. 31 – *Krojová šatka, Boží Tělo,* Lanžhot, 2010.

Obr. 32 – *Krojová šatka,* Týnec. 2015.

Obr. 33 – *Krojová šatka,* Charvatská Nová Ves, 2013.

6. LIDOVÉ TRADICE A OBYČEJE

Obsáhlou složkou tradiční kultury jsou také lidové obyčeje neboli obyčejové tradice. Neustále však podléhají vývoji a mění se již od dob jejich vzniku. Mnohé z nich si zachovaly svou kontinuitu s minulostí, mnohé z nich však také již zanikly a s mládnoucí generací mizí i z povědomí. Patří k nim projevy vázané na určitá kalendářní data, ale i rodinné obyčeje spojené s životním cyklem. Lidé zvláště respektovali řád přírody, především ve spojitosti s ročními obdobími, podle nichž dodržovali jednotlivé slavení svátků a s nimi spojené obyčeje. Obyčej chápeme jako tradicí určený způsob chování, který je v daném společenství všeobecně přijatý, rozšířený a ustálený.[75] Uplatňuje se v opakovaných situacích každodenního života, zejména pak při významných událostech v životě člověka, společnosti a přírody. S tím je také spojena oslava svátků, jež jsou stabilizovanou kulturní formou společenského a rodinného života. Slavení svátků je úzce spjato především s křesťanskou tradicí, která právě na Podluží byla velmi silná. Sociální základ tradičního způsobu soužití obyvatel na venkově, jež byl charakteristický především pro před-industriální dobu, spočíval v relativně nízkém stupni migrace obyvatel a úzké pospolitosti hospodářských zájmů.[76] Obyčejové tradice můžeme rozdělit do čtyř skupin na kalendářní obyčeje, obyčeje a obřady spjaté se životním cyklem člověka, obyčeje a oslavy různých sociálních skupin a lokální slavnosti vycházející z místního specifika. V lidovém prostředí je nejvíce zastoupena skupina kalendářních obyčejů, ale významnou úlohu hrají o obyčeje a obřady spjaté se životním cyklem člověka. V následující části rozebírám jednotlivé kalendářní obyčeje.

6.1. Fašank

Nejvýznamnějším obdobím, které navazuje na konec vánoční doby je v kalendářním roce období masopustu, v případě Podluží je spíše vžitý pojem fašank. Fašank je období trvající od svátku Třech králů do Popeleční středy, která je však pohyblivým svátkem. V tradiční lidové kultuře znamená toto období čas zabijaček, zábav, ale i svateb. Konec této doby je spojen s fašankovými oslavami, ty však z některých obcí postupem času

[75] Blahůšek, J.*: Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006, s. 23.
[76] Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda Moravská. Země a lid*. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 159.

vymizely. V současné době jsou často obnovovány obchůzky masek. Fašanková krojová zábava se udržela v Lanžhotě, kdy krojovaní chlapci tančí specifický tanec „pod šable“. Na druhý den brzo ráno začíná obchůzka krojovaných chlapců po obci se zpěvem, ve kterém žádají kus slaniny, jež od dívek na své šable dostávají. S koncem masopustu je také spojena lidová hra, která paroduje církevní pohřeb, a to pochovávání basy (neboli fašanku, masopustu). Hlavní motiv vychází z nastávajícího postu, který zahrnuje i zákaz konání zábav a muzik v tomto období. Právě konec tohoto období ztělesňuje basa. V této hře vystupují postavy kněze, kostelníka, smutnícího lidu, který je doplněn o žertovné promluvy aktualizované známými příhodami či vlastnostmi místních lidí. I tento zvyk sehrání krátké divadelní hry[77] se stále v určité míře dodržuje dodnes právě v Lanžhotě při krojované zábavě. Avšak i zde již v dost zjednodušené formě. Původně byl tento svátek slaven v neděli, v současné době došlo k přesunutí na sobotu. Typickým pokrmem pro tuto příležitost jsou pak koblihy a boží milosti.

Obr. 34 – *Fašank,* Lanžhot 2016.

[77] Kružík, J. – Reichman, S.: *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982, s. 15.

Obr. 35 – *Fašank*, Poštorná 2016.

Období postní doby končí nedělí velikonoční, která připadá na první neděli po jarním úplňku. Právě od neděle velikonoční se vede výpočet k začátku postní doby, tedy i konci fašanku, jež čítá čtyřicet dní a šest neděl.[78] První neděle postní – „Černá“ se odvozoval od barvy oblečení, neboť ženy často odkládaly pestré součásti oděvu a namísto toho se oblékaly do tmavých šatů a zástěr. Druhá neděle postní – „Pražná“ se nazývala podle pokrmu, tzv. *pražmy,* z praženého nedozrálého obilí. Třetí neděle postní, označovaná jako „Kýchavá“ byla spojena s pověrou – kolikrát člověk v tento den kýchne, tolik let bude ještě na živu. Původ tohoto zvyku pochází z doby morové

[78] 1. Černá, 2. Pražná, 3. Kýchavá, 4. Družebná, 5. Smrtná, 6. Květná.

epidemie, kdy první projevy nákazy byly spojeny s kýcháním, a proto se při něm přálo *„Pozdrav tě Pán Bůh!“,* aby se nebezpečí zažehnalo.[79] Čtvrtá neděle postní se označovala jako „Družebná“, neboť v tuto neděli bylo možné mírně porušit přísný půst tím, že se mládež mohla sejít a pobavit se. K páté neděli postní, předposlední neděli před Velikonocemi, která je nazvána jako smrtná se váže další z tradičních zvyků, především u dětí. Při tomto svátku, často ještě dnes, můžeme vidět vynášení Moreny,[80] tedy vynášení a ukončení zimy. Morena se nese průvodem krojovaných dětí až k řece, kam je za krátkých zpěvů vhozena. O této neděli se rovněž zahalovaly kříže, neboť ve 3. a 4. století byly kříže s postavou umírajícího Krista bohatě zdobeny, a aby výzdoba nerušila vážnost této doby, byly kříže zahaleny. Tento zvyk můžeme sledovat i v dnešní době, především v kostelích.

Obr. 36 – *Vynášení Moreny*, Lanžhot.

[79] Šottnerová, D.: Lidová tradice. Olomouc, 2009, s. 33.

[80] Morena se zhotovuje z jednoduché konstrukce kříže, který je obalený slámou do tvaru těla ženy se šátkem na hlavě, sukní a rukávci.

Smrt jede ze vsi

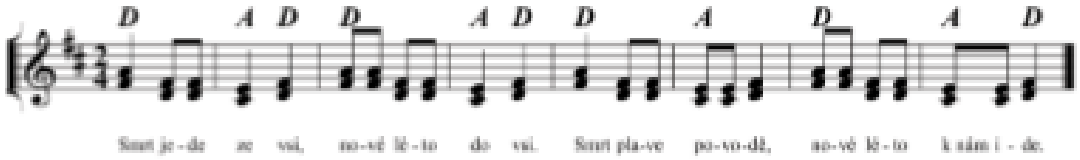

Smrt jede ze vsi,
nové léto do vsi.

Smrt plave po vodě,
nové léto k nám ide.

Obr. 37 – *Píseň Smrt jede ze vsi*.

Šestá neděle postní, označována jako „Květná“ připomíná vjezd Krista do Jeruzaléma. V tento den se světí tzv. *kočičky*, větvičky jívy, které zastoupily v našem kraji palmy, jež jsou používány v Jeruzalémě. Svěceným kočičkám se přisuzovala zázračná moc, kdy měly pomáhat proti pohromám i nemocem. Lidé je vkládají za domácí kříže i v dnešní době. S touto nedělí se pojí i tradice přinášení *„létečka“*. Mládež ozdobený asi 70 cm stromeček (jehličnatý nebo jíva) přinášeli do vesnice a tam s ním chodili po koledě.

6.2. Velikonoce

Velikonoce jsou v křesťanství nejdůležitějším svátkem roku, který je zasvěcený vzkříšení Ježíše Krista. Silnou tradici měly Velikonoce již v době předkřesťanské, kdy prapůvodně tento svátek souvisel se svátkem nomádských pastýřů a byl spojen s obětování mladých zvířat, především beránků.[81] Slaví se první neděli po prvním jarním úplňku a předchází jim přípravné období jarního půstu, které vrcholí ve velikonočním (svatém) týdnu, jež začíná poslední nedělí postní – Květnou nedělí, a končí velikonoční nedělí. V čase od zeleného čtvrtka do Bílé soboty ohlašují namísto kostelních zvonů, které jsou podle církevní tradice zavázány, čas mladí chlapci

[81] Šottnerová, D.: Lidová tradice, Olomouc, 2009, s. 31.

řehtačkami, klepadly a hrkači. Hrkání pokračuje až do sobotní odpolední mše svaté a má svou pevnou organizační strukturu. Čas hrkání je vymezen mlčením kostelních zvonů od „Gloria“ na Zelený čtvrtek do „Gloria“ na Bílou sobotu. Poprvé tak začínají chlapci hrkat na Zelený čtvrtek v poledne. Název se odvozuje od zelené barvy Olivové hory, kde začalo Kristovo utrpení. V tento den bývá zvykem připravovat jídlo ze zelené zeleniny a bylin. Na Velký pátek přibývá hrkání i v 15 hodin, což je odkazem na hodinu biblické Ježíšovy smrti.[82] Hrkání se v některých obcích dodržuje dodnes. V padesátých letech 20. století bylo toto slavnostní procesí zakázáno a nebylo již obnoveno. Je to den hlubokého smutku. Nesmělo se prát prádlo, protože by se nenamáčelo do vody, ale do Kristovy krve.[83] Velký pátek je spojen s přísným půstem a zákazem jakkoliv hýbat se zemí proto, že v ní odpočívá Ježíš Kristus. Velkopáteční zákaz hýbání se zemí je příkladem obecně rozšířené normy.[84] Zaniklou slavností, kdy celá obec oblékala slavnostní kroje, byl průvod k slavnosti vzkříšení Ježíše Krista na Bílou sobotu. Častým zvykem rozšířeným i na Podluží je svěcení ohně před kostelem. Od tohoto ohně se zapaluje veliká velikonoční svíce, tzv. *paškál*, pomocí něhož se oheň přenáší obřadně do kostela. V tento den se zvony „vrací z Říma“ a opět se rozeznějí.

Velikonoční neděle je dnem Zmrtvýchvstání Krista a končí tím půst. V kostele se v tento den světí pokrmy. O Velikonoční neděli se stále setkáváme s krojovanými tanečními zábavami, které pokračují do brzkého rána posledního dne Velikonoc. Na Podluží je pro tento svátek vžitý pojem *„šlahačka“,* mrskání dívek a žen spletenými vrbovými pruty, tzv. *žila*. Magický význam *šlahačky* vrbovým proutím souvisel s vírou životadárné síly, která se dotykem přenášela na člověka. Tradiční odměnou jsou pak malovaná vajíčka, která symbolizují rodící se život a plodnost. K tomuto dni se již další liturgické úkony nevážou.

[82] Frolcová, V.: Velikonoce v české lidové kultuře. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 115.
[83] Šottnerová, D.: Lidová tradice, Olomouc, 2009, s. 35.
[84] Frolcová, V.: Velikonoce v české lidové kultuře. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 129.

Obr. 38 – *Velikonoce*.

6.3. Svatodušní svátky - letnice

Svatodušní svátky jsou také pohyblivými církevními svátky na počátku léta. Slaví se sedm týdnů po Velikonocích a patří do velikonočního cyklu. *„Ježíš se obětoval a umřel na kříži za hříchy všech lidí. Poté vstal z mrtvých a po čtyřiceti dnech na zemi vstoupil na nebesa. Jeho učedníci nevěděli, co si počnout. Když společně seděli, večeřeli…prohnal se domem znenadání silný vítr. Apoštolové se vydali do ulic Jeruzaléma a najednou uměli spoustu cizích jazyků a začali všem obyvatelům i ostatním cizincům, kteří přijeli na oslavy židovských letnic, vyprávět o Ježíši a jeho učení. Mnoho lidí jim uvěřilo a dalo se pokřtít. Tím se začalo křesťanství šířit.“*[85] V lidovém prostředí jsou často označovány jako letnice. Děti se hrály na krále a královničky, což je taneční hra, která se běžně tančila na Podluží v 19. století. O letničním pondělí se sešly dívky, aby si vytvořily svůj baldachýn z dřevěných hůlek a šátku. Pod tímto baldachýnem, který nesly čtyři dívky, kráčela zchudlá královnička. *„V rukou nesla královnička talíř s menším věnečkem. „Ořadnice“, (dívky nesoucí baldachýn), jsou oblečeny do pestrých sukének, rukávců, lajblu, na hlavě mají šátek, chodí bosy. Za čelem průvodu jsou děvčátka s košíčky na dary. K nim se postupně přidávají okolo si hrající děti. Průvod se*

[85] Šottnerová, D.: Lidová tradice, Olomouc, 2009, s. 63.

zastavuje u každého domu. Ořadnice před domem zpívají, za což jsou domácími obdarovány.“[86] Stejně jako královničky, tak i například obyčej pálení Jana na svátek Jana Křtitele nenašel na Podluží tak silného zakořenění, aby byl zachován dodnes.

6.4. Boží tělo

Svátek v katolické církvi – ustanovení svátosti oltářní neboli přítomnosti Ježíše Krista v eucharistii. Tento svátek navazuje na velikonoční cyklus a připadá na desátý den po letnicích. S tímto svátkem je spojeno procesí v obřadních krojích, které je v několika obcích na Podluží stále dodržováno. Při této příležitosti je tak možné právě v Lanžhotě spatřit krojovou šatku, kterou dívky oblékají. V tradiční kultuře se pak připisovala i zvláštní magická moc veškeré zeleni a květům, které jsou během procesí posvěceny. Proto i v dnešní době si lidé často větvičky zeleně odnášejí do svých domovů. Celé procesí začíná v kostele, odkud průvod vede obcí se zastávkou u několika provizorně postavených oltářů.

6.5. Hody

Největším svátkem na vesnicích jsou a vždy byly právě hody. Původ tohoto slova sahá zřejmě až do středověku, kdy jej vysvětluje jedna z přemyslovských legend, která popisuje, jak Boleslav pozval svého bratra, knížete Václava, na posvěcení chrámu. Z tohoto slova se pak odvozuje termín posvícení, který však na Moravě našel uplatnění výhradně v termínu hody, tedy výroční slavnosti. Tato tradiční slavnost obce je vázána ke dni patrona nebo posvěcení kostela a patří zcela jistě stále k nejvýznamnějším událostem výročního cyklu na Podluží. Slavnost je primárně spojena s velkým množstvím jídla, tancem a pitím. Do krojů se v tento den oblékali jak děti a mládež, tak i starší muži a ženy. V současné době však děti ani netuší, proč se hody právě v jejich obci slaví a často si je spojují spíše s návštěvou atrakcí, které se v poslední době staly nedílnou součástí těchto slavností.

Termíny hodů v jednotlivých obcích jsou neměnné, ačkoliv některé obce svůj termín již změnily. A to především s podzimních termínů na ty letní. Příprava na hody

[86] Kružík., J.: *Dětské hry a říkadla z Podluží*. Břeclav, 1976, s. 61.

byla spojena s tzv. *zahráváním hodů*, které se vždy konalo v dané obci čtyři týdny před samotnými hody. Dnes se však zahrávání hodů udrželo jen v malém počtu obcí. V Lanžhotě tato tradice je stále živá. Zahrávání hodů je spojeno s přípravami domů, ale i krojů. Také to bylo určitým ohlášením, že již brzy v dané obci budou hody. V minulosti se domy líčily a opravovala se malovaná *žudra*. Průběh zahrávání hodů je obdobný, jako v případě hodů, jen se slaví pouze jeden den, a to v neděli. Krojovaná chasa se sejde na prostranství, kde se konají posléze i hody. Zábavu zahajují chlapci skákáním hošijí a pokračuje se tancem a zpěvem až do rána. Pro tuto příležitost svobodné děvčata a chlapci oblékají sváteční kroje.

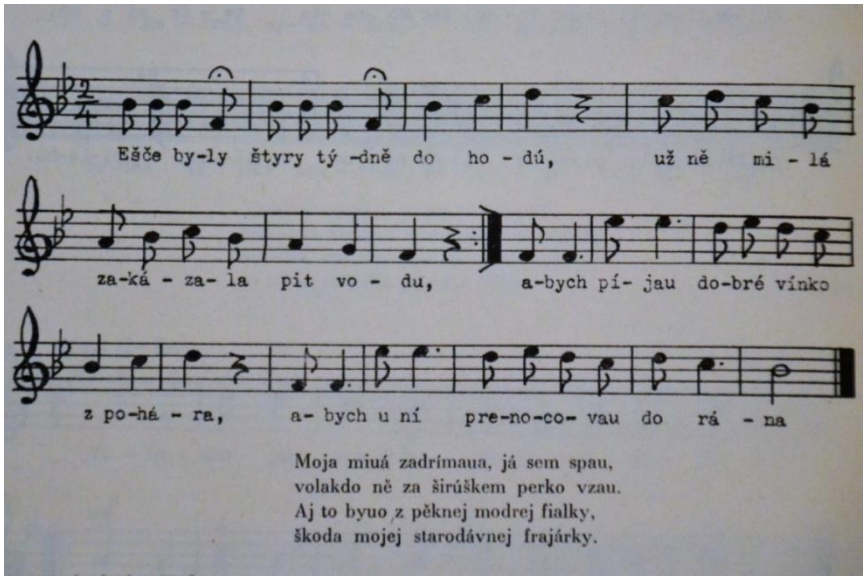

Obr. 39 – *Píseň Ještě byly štyry týdně do hodů*

Tradičním prvkem a určitým symbolem spojeným s hody je i vysoká máj, která stojí v místě zábavy. Každoročně mladí chlapci usedají týden před hody na vozy taženými koňmi a pro tuto máj jedou do lesa, ať už poštorenského, čarského či hodonského. Dodnes někteří chlapci jezdí pro máj do lesa v kroji, především v Lanžhotě. Borovice musí být dobře vybrány, aby byly silné, ale i dosti vysoké, kolem 35 metrů. Po přivezení májí na koních a za zpěvu, které s očekáváním sledují obyvatelé obce, následuje její ostrouhání do běla a tzv. *splatování*, tedy stáhnutí železnými obručemi (*rapanty*). Samotné stavění máje je výsadou silných mužů z obce, kteří se sejdou ve velkém počtu. V některých obcích upustili od tradiční techniky stavění máje ručně pomocí tzv. *šprajců* (hranolů přivázaných určitým způsobem k máji) a zvolili snadnější a rychlejší způsob pomocí jeřábu. Vrcholek máje se zdobí podle zvyklostí

jednotlivých obcí, většinou barevnými stuhami. V Lanžhotě je to však prapor se státní trikolorou, dříve i bikolórou. Po úspěšném postavení máje se obcemi často nese zpěv a do ranních hodin.

6.5.1. Neděle

Hodovní neděle začíná slavnostní mší svatou, kdy všichni oblékají sváteční kroje. Poté následuje slavnostní oběd s rodinou, která často přijíždí i z větších dálek. Odpoledne patří krojované mládeži, která tančí pod májí do večera. Než samotná zábava začne, jde krojovaný průvod obcí pro prvního (staršího) stárka, vše za doprovodu dechové hudby. Poté vždy následovalo skákání hošijí, které však většina obcí přesunula až na závěr odpolední muziky. V Lanžhotě se hošije skáčí na úvod, chlapci tím de facto platí vstupné. *„V minulosti bývala každá zábava zahajována hošijemi, nyní to platí pouze pro zábavu hodovou. Hošije doprovázela muzika zvaná štrajch až do třicátých let tohoto století. Podledním primášem Štrajchové muziky na Podluží byl kapelník Jožka Láníček z Tvrdonic.“*[87] Po hošijích následuje verbuňk a pak samotná zábava. Přijíždí také množství krojovaných, především chlapců, z okolních vesnic. Přespolní krojované chase se za příjezdu na koních, kole či pěšky nechá zahrát pochod, při kterém třikrát obkrouží kolem máje, uvítají se s místními stárky (zpravidla dva chlapci) a zazpívají si verbuňk. Domácí chasa jim zavede krojovaná děvčata, aby si přespolní šohaji mohli rovnou i zatančit.

Odpolední muzika končí přespolním sólem, které tančí všichni, kteří na hody přijeli z blízkého či dalekého okolí a domácí chasa. Poté se všichni rozejdou do domů na večeři, kde se ve většině případů podává řízek s bramborovým salátem, červené a bílé víno a koláčky. Každý si pozve domů své kamarády nebo právě poznané nové kamarády. Stárci by měli zajistit, aby nikdo z přespolních nezůstal pod májí bez večeře. Večeři ukončuje písnička *S pánem Bohem idem od Vás*. Po večeři se všichni z domů vracejí pod máju, případně do sálu. Děvčata už však neoblékají kroj, jako tomu bylo dříve. Dříve bez kroje k muzice nikdo nešel. Pro večerní muziky se nosily tzv. *slovácké šaty*, avšak v případě hodů děvčata oblékala i večer „plný kroj“, tedy ten nejslavnostnější. V současné době však děvčata již kroj k večerním hodovým muzikám neoblékají, především z pohodlnosti.

[87] Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977, s. 14.

6.5.2. Pondělí

Pondělí je dnem, kdy tradičním prvkem je vzpomínka na zemřelé. Ráno se opět koná mše svatá a po ní se jde v průvodu na hřbitov. *„V pondělí sme mosely všecky vstat, kedy sme došly od muziky ktedy. Tabulové šaty, obojky, mašličky a černé tibéty a tak sme chodiłi na hřbitov, esłis byla ospałá, tvoja vina…no a to úplně zakapało, toto ty mładí. A to nás išlo celý Lanžhot. Z oběch hospod to všecko chodiło“.*[88] Odpolední muzika je v tento den věnována tzv. *mužákům*, ženatým mužům a vdaným ženám, kteří přicházejí ve svých slavnostních krojích. Během zábavy jsou vyhlášeny tři mužácké sóla, které tančí ženatí muži se svobodnými krojovanými děvčaty či svými manželkami v krojích. Před sóly jsou zvoleni dva mužáčtí stárci, kteří jednotlivá sóla zahajují pochodem kolem máje. Odpolední muziku ukončují mužácké hošije. Druhý stárek v Lanžhotě zve ženaté muže v krojích na pohoštění k němu domů. Všichni tak odcházejí za doprovodu dechové hudby ke stárkovi. Na večerní muziku děvčata oblékají opět *slovácké šaty*, i když i tento zvyk pomalu upadá a často je vyměňují spíše za pohodlnější šaty panské.

Nutno podotknout, že zvyky, které se vázaly k hodové tradici, ve většině obcí mají tendenci v poslední době spíše upadat a často se redukují do užších forem. Jan Kružík ve své publikace *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží* zaznamenává v jednotlivých obcích proměnu již v době, kdy byla publikace napsána, a to v roce 1982. Totiž už v této době bylo možné sledovat různé proměny v tradici slavení hodů. Pokud však porovnáme tyto záznamy s dnešní dobou, tak zjistíme, že v některých obcích na Podluží došlo k úplné proměně a zjednodušení hodového průběhu.

Také zvyky zaznamenaly velké proměny. V některých obcích došlo k zcela zrušení akce, například v Týnci. Jinde dochází k velkým proměnám. *„Nesprávně se vyskytují v některých vesnicích – okolo Moravské Nové Vsi – kde úterní hodové veselí si zaměňují za veselí masopustní s maškarami, čili z hodů se stane částečný fašank.“*[89]

V Lanžhotě je muzika odpoledne. Děvčata oblékají lehké slovácké šaty, chlapci plátěné košile. Chlapci si zvolí své dva úterní stárky, kteří vedou úterní muziku, ale i vypomáhají na hodky při vyhrávání rži. Děvčata si také volí své stárkové, to je však poměrně mladý zvyk. Chasa odchází k úterním stárkům, kteří je v tento den pohostí. Děvčata přitom zpívají rozverné písně o průběhu hodů a úsměvných situacích z chasy.

[88] Marie Zonygová, ročník 1933.
[89] Kružík, J.: Postřehy z Podluží. In: Malovaný kraj 20, č. 3, 1984, s. 18.

Od druhého stárka se přesunuje muzika opět do sálu, kde je v ranních hodinách ukončena. V ostatních obcích se děvčata převlékají za chlapce a vítají přespolní děvčata, která taktéž přijíždějí v letních krojích pod máju. Postup je stejný, jako v neděli, kdy přijíždějí do obce krojovaní chlapci. Děvčata si zazpívají a *zaverbují*. Zábava opět trvá do ranních hodin.

6.5.3. Hodky

Týden po hodech se na Podluží slavily hodky, jež jsou určitým dozvukem hodů. Tato tradice se do dnešní doby udržela pouze v některých obcích, které mají dostatečný počet krojovaných. Na hodky v sobotu se v obci vyhrává tzv *réž*.[90] Vstupné bylo dříve vybíráno formou obilí, které se poté prodávalo do mlýna. Vybrané obilí se rozdělovalo mezi stárky a muzikanty. *„Pacholek platil ročně za muziku jednu měřici – 48 kg obilí. Obyčejně to byla réž (žito); ta se naposledy vybírala jako roční platba na Kaču v roce 1907.“*[91] S vybíráním rži pomáhal také koňský potah. Dnes se již v tento den vybírají peníze. Muzika chodí (nebo jezdí na koňském potahu) celý den po obci a v každé ulici vyhrává, především pak před domy krojovaných děvčat. Večer stárci pořádají zábavu, ale vstupné se již neplatí. Neděle má stejný průběh jako hodová neděle, ačkoliv již nepřijede tolik přespolních.

6.5.4. Dětské hody

V dnešní době sledujeme spíše úpadek v počtu účastníků hodové slavnosti na celém Podluží. V některých obcích se tak začaly zaměřovat na podněcování vztahu k folkloru u malých dětí tím, že pořádají tzv. *dětské hody*. Dětské hody v Lanžhotě mají tradici již od roku 1997 a slaví se většinou ve středu před samotnými hody v obci, či o týden dříve. Tak jako v případě chasy, tak i ve školce na hody vede průvod s dechovou hudbou zvolený stárek, jehož rodiče doma přichystají drobné občerstvení pro celý průvod, ale také prapor, který se po návratu na dvůr ve školce připevní na májku, vysokou 6–7 metrů. Majku za pomoci rodičů chlapci staví ručně. Pod postavenou májí chlapci zahajují hody verbuňkem a dále již vezmou tančit své malé kamarádky ve svátečních krojích. Celé odpoledne se děti baví a nechybí ani čerstvě napečené koláčky, typické pro hody.

[90] Starší český název pro žito.
[91] Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977, s. 18.

6.5.5. Císařské hody

Z lidové tradice již vymizelo slavní hodů císařských či havelských. Tento název pochází od císaře Josefa II., který svou reformou z roku 1786 stanovil v celé monarchii jednotný termín pro pořádání hodů na neděli po svatém Havlu, tedy třetí neděli v říjnu. K tomu jej vedly hospodářské důvody, neboť lidé se více soustředili na slavení hodů, než na práci. Tento pokus o zavedení nové tradice jednotného termínu hodů však dlouhé uplatnění nenašel a lidé se vrátili k dřívější tradici slavení hodů nebo slavili hody dvoje. Bylo tomu tak i donedávna v Lanžhotě, kde se později Císařské hody přejmenovali na hody Republikánské a slavily se 28. října či v sobotu kolem tohoto data. V tento den také v Lanžhotě kácejí máju. Krojovaná zábava byla v roce 2007 zrušena z důvodu nízké návštěvnosti za poslední roky.

Hody uzavírají letní období a nastává podzimní období, které vždy bylo spojeno s pracemi na poli. V tuto dobu se sklízí obilí, kukuřice, řepa, ale také především víno. Na sklonku podzimu pak začíná advent. Posledním svátkem před samotným adventem je svátek Sv. Kateřiny. O tomto víkendu se konají Kateřinské zábavy, ale i hody. Kateřinskou zábavou končí celoroční zábavy. V tento den se smělo tančit jen do půlnoci a po „Kači“ následoval půst, v němž byly církví zakázány veškeré taneční zábavy.

6.6. Advent a vánoční cyklus

Adventem začíná příprava na Vánoce. Samotné slovo pochází z latinského slova *adventus* a znamená příchod. Tato doba zahrnuje čtyři neděle před štědrým dnem, období před narozením Krista. Toto období je spojeno s půstem, kdy platily zásady střídmosti v pití a jídle, ale tanci či zpěvu. Období bylo spojeno s několika obchůzkami v určité svátky. Dodnes se na Podluží udržely pouze Mikulášské obchůzky v předvečer svátku Sv. Mikuláše. Zaniklou zvyklostí je obchůzka Lucek na svátek Sv. Lucie. Lucky představovaly ženy zahalené do bílých plachet a měly bílý zamoučený obličej. Charakter postavy byl dotvářen rekvizitou, které lucky držely v ruce, ale i v jejich chování, především mimice.[92] Lucky nemluvily, jen pochválily hospodyni za úklid či ji bily za nepořádek.

[92] Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská*. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 191.

Vánoční cyklus trvá od 24. prosince do 6. ledna. Podle lidové víry byl právě Štědrý den nejvhodnějším dnem pro předvídání budoucnosti. V dnešní době však většinou slavíme svátky oproštěné ode všech pověr. Večeře byla však mnohem skromnější. Často se podávala čočková či fazolová polévka a „pukance" posypané mákem. Na stole bylo také sušené ovoce, ořechy a dýňová jádra. Se slavnostní večeří se většinou začínalo po východu první hvězdy na nebi.[93] Děti ihned po večeři šly zpívat koledy, dům od domu. Za tento zpěv dostávaly drobné dárky – jablka, ořechy či sušené ovoce

Druhý svátek vánoční, Sv. Štěpán, je na Podluží spojen primárně s volbou nových stárků. Starší ze stárků, kterým končí jejich období, promlouvá k ostatním *šohajům* a navrhuje také nového stárka. Odznakem stárků je *„předek",* svazek různobarevných pentliček upevněných na malém dřevěném kolíčku. Předek je výsostný odznak podlužáckého stárka a vždy se nosil výhradně vepředu za kloboučkem. Tento fakt je však v dnešní době porušován tím, že jej chlapci nejen nosí v holence čižmy, ale také jej nosí i k muzikám přes pole, což dříve bylo nepřípustné. Označení stárka *„předkem"* platí pouze pro tu obec, ve které byl zvolen.[94] Dnes stárci již nejsou samostatnými pořadateli krojových zábav, ale konají se pod záštitou společenské organizace či obce samotné. Pouze v Lanžhotě je do dnešní doby[95] zachován tento způsob stárkovské organizace, kdy příjem ze zábav patří stárkům, kteří ale zároveň hradí veškeré náklady s tím spojené. Je však jen otázkou času, kdy se i v Lanžhotě odkloní od tohoto způsobu financování zábav, neboť zábavy navštěvuje stále menší počet lidí a výdělek z muzik tak klesá, a naopak stoupají stále více právě náklady na pořádání takových akcí. *„Organizátory zábav – muzik – jsou dva stárci, volení vždy na Štěpána, jeden starší, druhý mladší. V minulosti se volil jeden sedlácký a jeden chalupnický. Stárci sjednávají muziku na celý rok, starají se o pořádek u muzik, řídí jejich průběh (pochody, sóla apod., o hodech hostí muzikanty – večeře) representují chasu i obec nejen doma, ale i u přespolních muzik."*[96]

[93] Kružík, J. – Reichman, S.: *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982, s. 98.
[94] Tamtéž, s. 8.
[95] Na Sv. Štěpána v roce 2016 se již stárka nepodařilo v Lanžhotě zvolit a začalo jednání o jiné formě vedení chase.
[96] Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977, s. 11.

7. DECHOVÁ HUDBA A TYPICKÉ TANCE NA PODLUŽÍ

Až na konci druhé poloviny 19. století se začaly na Podluží vlivem vojenských hudeb více prosazovat dechové kapely. Označovány byly jako „turecké“ či „plechy“. Dříve však celou muziku představovaly gajdy a dvoje housle. *„Podle vyprávění Šimona Chalupky z Kostic, narozeného 1858, dříve hrávali na Podluží u muziky gajdoši (dudáci) na dudy zvané šutky. K tanci hrála hudba složená ze dvou houslí a dud, později místo nich s cimbálem a klarinetem.“*[97] Do období druhé světové války hrával často při tanečních zábavách tzv. *štrajch.*[98] Po osvobození se do popředí dostávala více dechová hudba, která postupně nahradila i štrajchový doprovod v případě hošijí. *„Historie štrajchu se uzavírá nejpozději v padesátých letech 20. Století. Ojediněle hrály štrajch některé dechové kapely i později, jako např. známá Juráčkova dechovka z Týnce nebo Zbořilova kapela z Milotic.“*[99] V současné době na Podluží působí několik dechových hudeb, které doprovázejí folklorní akce nejen na Podluží. Jako příklad můžeme jmenovat DH Lanžhotčanka, DH Podlužanka či DH Zlaťulka.

7.1. Verbuňk

Verbuňk je charakteristický tanec chlapců na Podluží, v němž předvádějí svůj um a obratnost. Verbuňk se tančí ve všech obcích na Podluží dodnes, zejména při hodových slavnostech. Vlastnímu tanci vždy předchází předzpěv verbuňkových písní. Po předzpěvu chlapci začínají tzv. *válaný verbuňk*, kdy muzika hraje jednu sloku odzpívané písně v pomalém tempu, při opakování se tempo značně zrychlí. *Válaný verbuňk* se vyznačuje figurami nízko nad zemí, oproti rychlému verbuňku, který ukazuje vzpřímenou postavu většinou ve výskoku. Verbuňk byl vždy tancem hromadným, jakožto sólová záležitost se začal předvádět až v pódiovém představení při soutěžích konaných při folklorních slavnostech. Přirozený skupinový verbuňk tančení v přirozeném prostředí nikdy nebyl ovlivněn žádnou choreografií či aranžováním, oproti pódiovému představení. *„Každý verbuňk byl měl být vyzdoben ciframi, obrazně řečeno měl by být vyšitý jako je krásné cifrování na červenicích. Figury mají být zpestřeny*

[97] Tamtéž, s. 15.
[98] Housle, obligát, dva klarinety, trubka, pozoun, kontry, viola, lesní roh, kontrabas a bicí.
[99] Uhlíková, L.: *Hudební folklor* In: Jančář, J. a kol.: Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda Moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 300.

ciframi, jako jsou skoky, přeskoky, náskoky, dřepy, otočky, potlesky o ruce, holenku, změny polohy rukou, zavýsknutí.“[100] Verbuňk je tanec zakládající se primárně na improvizaci a vlastním uměním samotného verbíře.[101]

Obr. 40 – *Verbuňk, hody Lanžhot*, 2015.

7.2. Vrtěná

V dnešní době[102] se jedná o typický párový tanec na Podluží, který uzavírá taneční sólo složené z valčíku a dvou polek. Vrtěná se tančí tak dlouho, dokud předzpěvující zpívá další sloky.

7.3. Hošije

Pojmenování *hošije* se vysvětluje vícero způsoby. Mohl vzniknout ze spojení „hoš-čí-je“, to znamená, že když chlapci v minulosti soupeřili o *kosířek*, který byl odznakem mužné síly a odvahy, přednostně mohl skákat ten, který si kosířek vybojoval.

[100] Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977, s. 24.
[101] Některé z možných figur přestavuje v nákresech ve své publikaci Jan Kružík.
[102] Historický vývoj tance podle záznamů z minulosti in Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977, s. 49 – 56.

Vítězové vícero soubojů pak mohli nosit i více kosířků a hošije mohli skákat kdykoliv. V dnešní době představuje odznak skákajícího šohaje tzv. *předek* – svazeček různobarevných pentliček, který stárek nosí v dnešní době v holence čižmy, dříve však výhradně za guláčem či húseňákem. *„Chlapci, kteří jdou skákat hošije, musí mít na hlavě hůseňák nebo guláč. Jinak je to zneuctění tohoto znaku, zhanobení stárkovského práva*.“[103] *Hošije* zahajuje starší stárek, který postupně předává předek od nejstaršího šohaje všem chlapcům a nakonec mladší stárek *hošije* uzavírá. Od tohoto způsobu se v některých obcích v dřívějších dobách používalo označení pro *hošije* „od předka“. Na úvod *hošijí* se hraje tzv. *intráda* – úvodní předehra. *Šohaj* si zazpívá krátkou hoškovou píseň, na kterou posléze tančí. *Hošije* se skládají z úskoků s vykopáváním nohy do strany a výskoků z podřepu. Při tanci je důležité vzpřímené postavení chlapce a rozevření paží. Po odskákání hošijí šohaj odchází za stárkem, který mu zavdá vína a posléze pak šohaj na připravený talíř vhodí peníze, jakožto poplatek za skákání, že mu bylo propůjčeno stárkovské právo – předek.

[103] Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977, s. 69.

8. LIDOVÁ ARCHITEKTURA A ŽUDRO

„Vesnice v minulosti tvořila samostatný celek odkázaný víceméně na sebe. Její obyvatelé byli do značné míry samostatní v získávání potravin, ve výrobě nářadí a nástrojů, oděvů a všeho, co souviselo s jejich životem. To vše mělo velký vliv na utváření osobitého způsobu života, kultury, uměleckého vkusu, přenášeného z generace na generaci. Tato tradice a osobitost života se výrazně projevila také v lidové architektuře, kterou není možné oddělit od sociálně-ekonomických, společenských a kulturních podmínek, ve kterých vznikala.“[104]

Lidové stavitelství ovlivňovalo především přírodní prostředí a kulturní tradice. Formu slováckého domu typologicky zařazujeme k Pomoravskému typu lidové architektury. Hlavními znaky je okapová orientace a trojdílný typ domu. Uprostřed je vstupní síň, ze které se vchází z jedné strany do jizby a z druhé strany do komory. Základním stavebním materiálem je tzv. *kotovice* (vepřovice) – hlína, která je sušená na slunci obohacená o příměsi plevů a prasečích štětin. Hlína byla snadno dostupná a měla výborné tepelné a izolační vlastnosti. Domy z vepřovic se stavěly na nízkých kamenných základech bez podsklepení, jelikož hrozily časté záplavy. Šířka stěn se pohybovala kolem 50 cm. Střešní krytinou byly došky, které se kladly klasem dolů a vytvářely tak hladkou plochu. Nevýhodou této krytiny však byla zejména její vysoká hořlavost. Poslední doškové domy byly zničeny během druhé světové války.[105] Od druhé poloviny 19. století docházelo k změnám v užití nových materiálů. Jak pálených cihel pro stavbu domu, které si však mohli dovolit pouze majetnější hospodáři, tak pálené střešní krytiny, která se vyráběla v Poštorné v Liechtensteinské cihelně od roku 1867. Zavedení střešní krytiny mělo pak velký význam v uspořádání ulicové zástavby, neboť umožnila stavět domy blízko sebe, což došková krytina z bezpečnostních důvodů neumožňovala.[106]

Domům stavěným z nepálené hlíny předcházela tzv. *nabíjená technika*. Ta spočívala v postupném udusávání hlíny smísené se slámou do deskového bednění, které se vertikálně posunovalo až do výšky zdi. Tento typ stavení se již nedochoval.[107] Stropy, které lidé nazývaly jako podlaha, byly dřevěné. Typický prvek tvořila podpěra

[104] Martonová, T.: Lidová architektura v Lanžhotě. Hodonín: Muzeum Hodonínska, 1984, s. 23.
[105] Tamtéž, s. 15.
[106] Tamtéž, s. 16.
[107] Tamtéž, s. 14.

příčného trámu, tzv. *slúp*, který stál uprostřed místnosti a byl často ozdobně vyřezán. Na trámu pak byly vyryty iniciály majitele domu či rok výstavby. Podlaha byla z udusané hlíny, což však bylo značně nepraktické a musela se často kropit vodou.

Obr. 41 – *Slúp,* muzeum Lanžhot.

K malebnosti lidových staveb na Podluží přispívala především jejich barevnost. Byla to práce především žen, které domy zdobily modrou, zelenou či červenou obrovnávkou, jež lemovala bílé plochy zdí na spodní stěně domu. Domy se líčily dvakrát, někdy i třikrát do roka, zpravidla před Velikonocemi či Svatodušními svátky a na podzim před hody. Obnovováno bylo také jednou do roka žudro, malovaný vstupní výklenek. Obnova malby žudra byla spojena především s obdobím jara, na počátku hospodářského roku, což odkazuje na lidovou víru s blahonosným přínosem pro dům v nastávajícím roce.[108] Postupem času se však původní funkce vytrácela a proměnila se primárně v dekorativní prvek domu. Doba vzniku žudra není objasněna. Starší typy žuder kvůli používanému materiálu byly velmi masivní. Malby vycházejí z rostlinného ornamentu a procházely svým vlastním vývojem, kdy postupně docházelo k jejich značnější geometrizaci a abstrakci. Základ všech starších žuder většinou tvořil motiv „růže“, jež byl zachycen i Josefem Mánesem při jeho pobytu na Moravě v roce 1854. Zaznamenaný motiv je složen ze čtyř půlkruhů, které svým průměrem přilínají ke stranám čtverce. U dalšího vývoje tohoto motivu byl ústřední čtverec překomponován na kruh, který je uvnitř vyplněn šesticípou hvězdou.[109] Z Mánesových vzpomínek je podstatný i údaj o koexistenci barevné ornamentové malby stěn a jednoduššího zdobení pomocí slepičí nožky. Tím je naznačen předchozí vývoj výzdoby ornamentem. Vznik barevné výzdoby domů pravděpodobně souvisí s vývojem architektury a zlepšováním životních podmínek rolníků na konci 18. století, tedy po zrušení nevolnictví.

Pro Podluží je pak charakteristický motiv „slimáka“, jež připomíná skloněné písmeno „s“. Motiv růže se na některých dochovaných, byť již obnovených, žudrech zachoval dodnes. Především pak v Lanžhotě a Tvrdonicích. Z původních několika ohnisek výmalby žudra se malba rozšířila po celé ploše horní části a zasahuje hluboko do pilířů, které jsou zdobeny barevnou plochou. Pro Lanžhot je typická žlutá barva, pro Tvrdonice zelená. Veškerá ornamentová výzdoba byla malována bez jakýchkoliv šablon. Charakter maleb se však v rámci Podluží odlišoval. Nejtypičtější podoba ornamentu se nacházela v jižní části Podluží, kde nebyla ovlivněna jinou výraznou národopisnou oblastí. Pro lidovou architekturu na Podluží byla také typická výmalba ostění oken. Tyto malby byly v souladu s malbou na žudru. Malba tohoto typu byla

[108] Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962, s. 35.
[109] Tamtéž, s. 41.

v roce 2014 restaurována i na lidové architektuře v Lanžhotě, která v současné době slouží jako místní muzeum. Malby kolem oken také postupně zanikaly.

Jedním z mladších typů zdobení obydlí byla malba mýdlem na skleněné tabulky oken a výplně interiérových dveří. Interiérová výmalba je také spojena s malbou nábytku, která je podložena mnohými doklady už z počátku 19. století. Pro okolí Lanžhota byla typickou podkladovou barvou tmavě zelená nebo červenohnědá. Toto umění bylo často výsadou samotných truhlářů. V případě, že truhlář nestíhal, svěřil výzdobu nábytku šikovné malérce, kterých bylo v obci vždy dostatek. Malovaný ornament na nábytku navazoval na místní tradici, docházelo však k redukci barevnosti, která se omazovala na několik odstínů přírodních barev. Ústředním motivem byla často forma kytice vyrůstající z květináče či hrnečku. Malovaný nábytek byl často doplňován letopočtem, kdy byl zhotoven.

Proměna lidové architektury zaznamenává zlom především během druhé světové války, kdy bylo velké množství této architektury zcela zničeno. Přízemní domy začaly střídat patrové vilky městského charakteru, které více vyhotovovaly životním podmínkám člověka. Je jen velmi malý počet domků, které nebyly zničeny druhou světovou válkou mezi lidským přičiněním, a tak nám do dnešní doby reprezentují podobu lidové architektury v 19. století. Do architektury po druhé světové válce pronikal lidový ornament v zjednodušené formě, zejména z důvodu změny omítacího materiálu na břízolit, který je dost hrubý na to, aby bylo možné použít výzdobu malovaného ornamentu. Tudíž se objevuje nový přístup v podobě sgrafita. Zde již však postrádáme typickou barevnost ornamentu a ornament podléhá větší míře stylizace.

Obr. 42 – *Nejstarší doklad nástěnné malby z Podluží. Helešicův domek č. 168 ve Staré Břeclavi. J. Mánes, polovina 19. Století.*

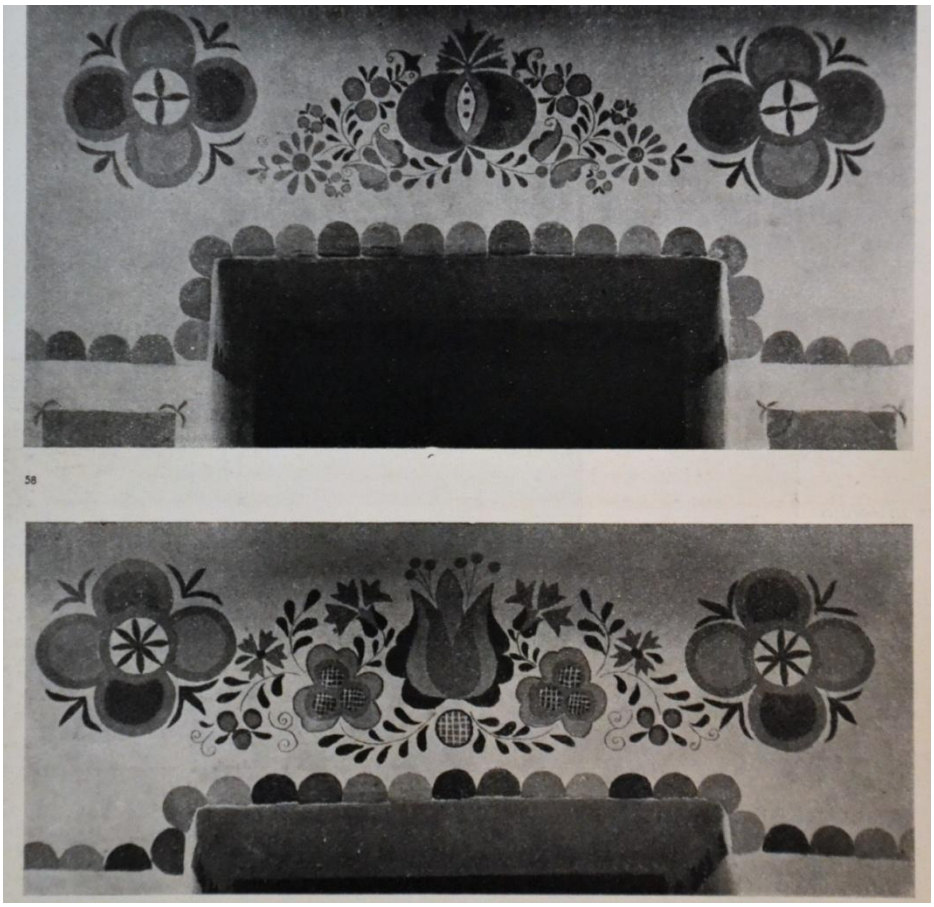

Obr. 43 – *Přemalba žudra v roce 1961. Ústřední motiv jablíčka je nahrazen motivem tulipánu.*

Obr. 44 – *Malovaný nábytek*. Muzeum Lanžhot.

Obr. 45 – *Rekonstrukce malovaného nábytku*, Marie Švirgová, 2012.

9. LIDOVÝ ORNAMENT NA PODLUŽÍ

Slovo ornament pochází z latinského slova „*ornamentum“*, což znamená ozdoba. Ornament je znak tvořivosti a uměleckého cítění lidí. Ornament lidé malovali, aby si zpříjemnili své prostředí, ve kterém žijí. Nejprve se jednalo o jednoduché linky, dvojlinky, vlnky, tečky a kroužky, které se opakovaly. Ornament na Podluží nacházíme nejčastěji ve formě výšivky či malby. Lidé si zpříjemňovali své okolí právě zdobností ornamentu, a tak jej nacházíme na předmětech denní potřeby, obydlí, nábytku a v neposlední řadě ve velké míře na krojích. Nebyl tak vytvářen přímo za účelem zisku, ale pro vnitřní potřebu. Při tvorbě rovněž nerozhodovala vzdělanost, nýbrž schopnost ztvárnit krásy přírody s příslušnou dávkou fantazie. Jednotlivé odchylky ve ztvárnění ornamentu lze sledovat v případě každé malérečky, větší rozdíly pak můžeme pozorovat v jiných vesnicích. Každá malérečka či vyšívačka měla a má svůj vlastní „rukopis“.

Základních prvků, se kterými ornament na Podluží pracuje v různých variantách je spousta. Mezi základní prvky řadíme jablíčko, srdíčko, chrpu, karafiát, jatelinku či čtyřlístek, poupátka a růže, hrozny, ptáčky, pijavičky a šnečky, vše s různou mírou stylizace a kombinace čtyř základních barev.

Ornament se postupem času začal zdokonalovat a vyvíjet ve složitější tvary. Jeho podoba se předávala z generace na generaci a každý si jej už sám upravoval podle vlastního cítění. Ruce stařenek, žen a dívek vykouzlily během staletí dokonalou harmonii barev a výtvarného projevu, který oblast Podluží proslavily

V ornamentu se uplatňuje zejména princip symetrie a rytmické řazení prvků v pásech či ploše. Celková kompozice ornamentu se může skládat z libovolného počtu jednotlivých částí. Pro každou část si lidé vytvořili vlastní pojmenování podle toho, co jim daný prvek připomíná, či co má připomínat. Při vytváření ornamentu se lidé inspirovali přírodou a tak většinu názvů můžeme hledat v přírodních motivech. O původnosti a starobylosti ornamentu, především v oblasti vyšívání, se věnovala na konci 19. století ve své studii Madlenka Vanklová. *„Vyšívání národní svědčí předně o něžné povaze našeho lidu. Prababičky naše braly si motývy z nejbližšího okolí, ze přírody, totiž lučin, hájů a lesů. Samy si vzorky kreslily dle lístků a květů, které se jim líbily, a pod dovednou jejich rukou měnily se jednotlivé prvky průběhem tisíců let v krásný a bezvadný ornament. Avšak ve vyšívání našem není zastoupen jenom*

ornament rostlinný, také geometrické ozdobování jest u lidu našeho oblíbeno a užívá se ho též jako pomůcky k ornamentování a vyplňování vnitřních ploch forem rostlinných: totiž jablíčka, hřebíčků, zvonků, srdeček a lístků, a sice mřížkami, troj- a čtverhrany, tečkami, přímkami atd.“[110] Rozebírá rovněž problematiku podoby nejčastějšího motivu v ornamentu, a to jablíčka, jež mnozí lidé uvažovali nad orientální inspirací ve formě granátového jablka, což sama Madlenka Vanklová vyvrací.

Ornament na Podluží je specifický rovněž svou barevností, která zahrnuje čtyři základní barvy: červená, zelená, žlutá a modrá. Kontrast netlumených barevných tónů položených bezprostředně vedle sebe je základní charakteristickou vlastností ornamentu na Podluží. V barevnosti při samotné malbě ornamentu však platí také určitá pravidla.

– červenou barvou jsou malovány všechny větvičky, spirálky a „šnečci“
– červená barva často v ornamentu převažuje, ale nemusí to být vždy pravidlem
– stejné barvy se nikdy vzájemně nedotýkají
– žlutá barva nikdy nic neohraničuje – používá se výhradně k vyplnění určitých částí
– zelená barva se nikdy nedotýká barvy modré
– lístečky jsou nejčastěji zelené, hrozen červený či modrý

Ornament uplatňuje princip symetrie. Právě tím nás často dokáže zaujmout. Symetrie nám také usnadňuje práci při tvorbě ornamentu. Stačí pak nakreslit jednu polovinu ornamentu a druhou pomocí průsvitného papíru přenést, a tím pak docílit správného poměru a bezchybného vzhledu ornamentu.

[110]Vanklova, M.*: Moravské ornamenty*. Vlastenecký muzejní spolek v Olomouci, Vídeň, 1890, s. 3.

Obr. 46 – *Ručně malovaná keramika.*

Obr. 47 – *Ručně malované sklo.*

10.VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI PODLUŽÍ

Podluží je také rodištěm mnoha významných osobností, které nemalým dílem přispěli k rozvoji především hudebního folkloru. Najdeme zde však také osobnosti, které vynikly i v jiných oblastech, například malířství. Jména osobností by se v této oblasti neměly dostat do zapomnění, neboť jejich přínos pro tento kraj je obrovský. Osobnosti, které zasvětily svůj život folkloru a jeho rozvoji.

10.1. Metoděj Prajka

Metoděj Prajka, přezdíván *Metyn,* se narodil v Lanžhotě 5. července 1898 a zemřel ve Vídni 7. února 1962. Od dětství hrál na housle i křídlovku v kapele svého otce. Většinu svého času věnoval hudbě. Během 1. světové války byl odveden k vojenské hudbě, kde si doplnil základní teoretické vzdělání. Své počáteční autorské skladby uváděl nejprve jako skladby neznámého autora, tudíž ani přesný počet autorských skladeb není znám. Jeho hudební díla jsou dodnes často hraná a oblíbená u mnohých současných dechových kapel po celé Evropě. Na jeho pohřbu hrálo sedm dechových kapel z Podluží.[111]

Obr. 48 – Metoděj Prajka

[111] Pěnčík, Stanislav: *Když zazpívají křídlovky*. Břeclav: Moraviapress, 1998, s. 20–31.

10.2. Božena Šebetovská

Božena Šebetovská, rozená Králová, se narodila 6. ledna roku 1919 v Lanžhotě, kde vychodila obecnou i měšťanskou školu. V letech 1939–1940 absolvovala dvouletou rodinnou školu v Hodoníně.[112] Poprvé se dostává do podvědomí veřejnosti jako sólová zpěvačka ve svých patnácti letech. Svou první nahrávku nazpívala v brněnském Radiojournalu v roce 1934. Roku 1943 se provdala za Bedřicha Šebetovského. V roce 1951 se stala zpěvačkou BROLNu, poté ji následoval například Dušan Holý, Jožka Severin, Jarmila Šuláková a další. V 40.–70. letech se tak stala nepopulárnější zpěvačkou lidových písní. Božena Šebetovská zemřela roku 1982.

Obr. 49 – *Božena Šebetovská.*

[112] Kulturní komice MěÚ: *Božena Šebetovská*. Lanžhot, 2002, s. 3.

10.3. Rózka Horáková

Rozálie Horáková se narodila v Lanžhotě 14. září roku 1912 jako osmé dítě rodičům Josefu a Marii Uhrovým. Rozálie měla základní vzdělání a živila se prací v domácnostech. Dne 11. listopadu roku 1939 se provdala za Martina Horáka, se kterým měla dvě děti – syna Martina a dceru Boženu. Neznala noty, nikdy nehrála na žádný hudební nástroj. Pyšnila se velmi zvláštním rukopisem, kterým psala všechny své písně a básně, jež doplňovala ornamentem. Její autorství je připsáno mnohým písním světským i kostelním. Snad nejznámější jsou její „svíce“ a písně svatební, kterých bylo více jak 2 600.[113] Notové záznamy zpracovával její bratr Josef. Zpívala v rozhlase Brno, Bratislava, Ostrava či Hamburk. Mezi její nejznámější písně patří: *Šua sem sa podívat, Skazaua mje moja milá* nebo *Zařehtali koně.* Celá její tvorba je poznamenána jejím náboženským přesvědčením i válečnými zkušenostmi. Rozálie zemřela dne 18. července roku 1980.[114] Dne 13. září roku 1998 jí byla odhalena pamětní deska s textem: *„Zde se narodila a na cestu básnířky, zpěvačky a skladatelky písní a svíc vstoupila Rózka Horáková Uhrová.“*

Obr. 50 – *Rózka Horáková.*

[113] Městský úřad: *Rózka Horáková*, Lanžhot, 2003, s. 6.
[114] Městský úřad: *Pěsničky Rózky Horákové*, Lanžhot, 2012, s. 5.

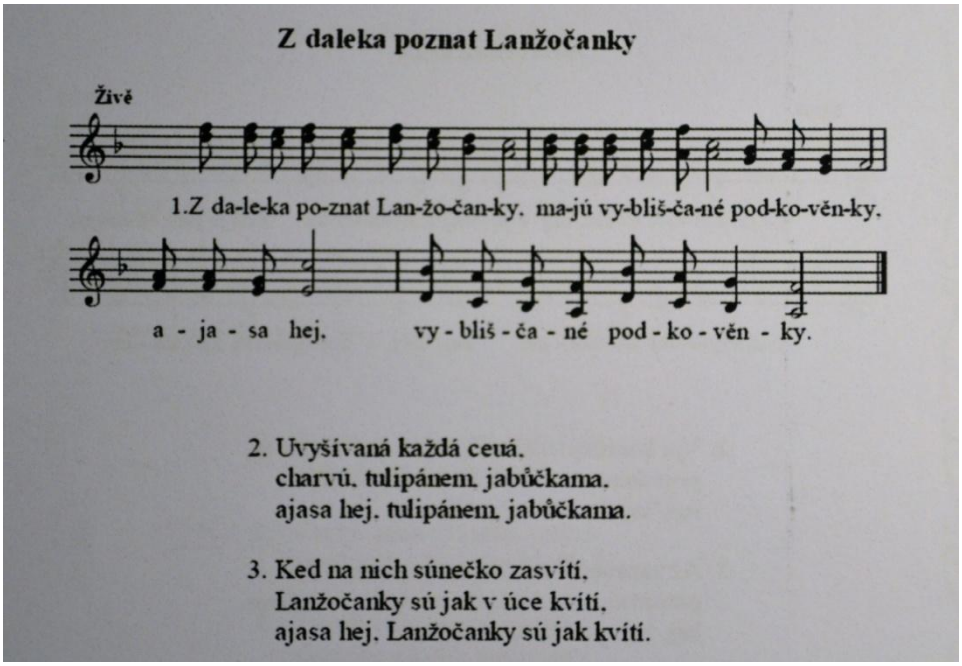

Obr. 51 – *Autorská píseň Rózky Horákové.*

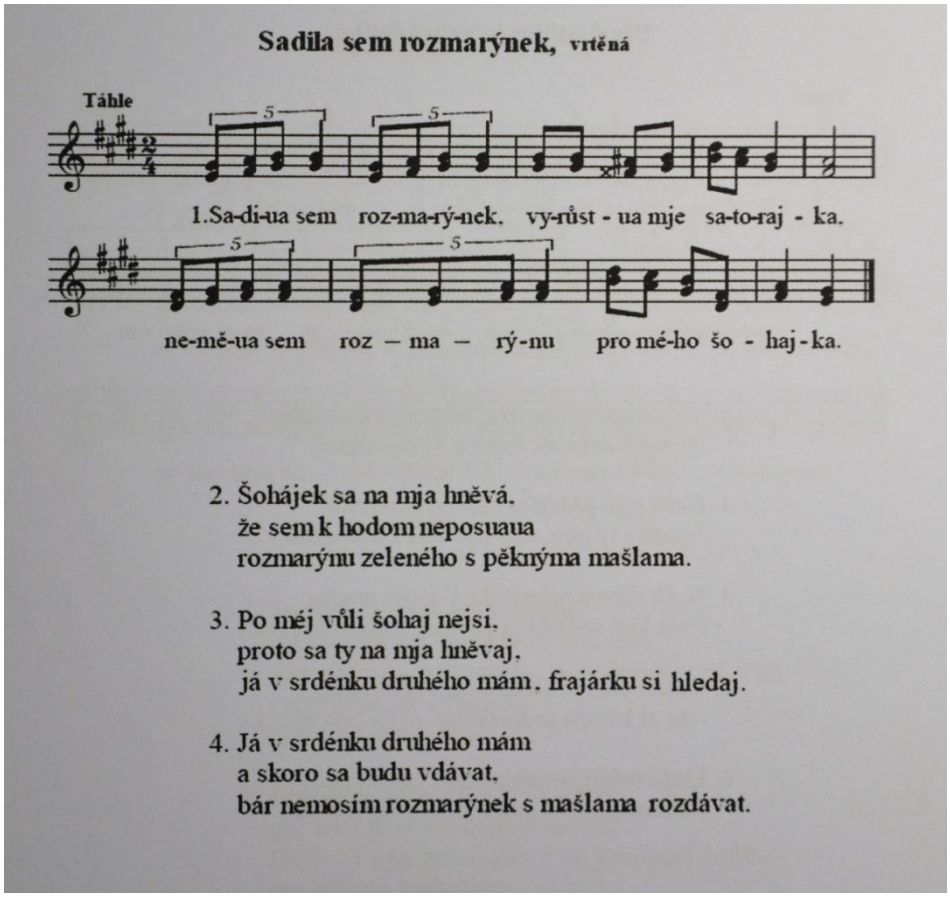

Obr. 52 – *Autorská píseň Rózky Horákové.*

10.4. Josef Severin

Josef Severin se narodil 1. června roku 1916 ve Tvrdonicích.[115] Byl zpěvákem a sběratelem lidových písní. V dětství mu zemřel otec a on tak byl vychován matkou a babičkou. Do roku 1940 pracoval jako pekařský dělník, poté vystřídal řadu dalších povolání. V roce 1949 byl odsouzen za napomáhání k útěkům přes hranice. Poprvé vystupoval v roce 1936 v Hodoníně, kde zpíval se Slováckým krúžkem Tvrdonice, jehož byl zakládajícím členem.[116] V roce 1948 zpíval na festivalu Pražské jaro. V roce 1952 se stal spoluzakladatelem Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů. Patřil ve své době k nejznámějším moravským zpěvákům lidových písní. Vystupoval především s Břeclavanem, ale i s mnoha jinými cimbálovými muzikami. Vynikal vysokým tenorem, který uplatňoval zejména v táhlých písních ze Slovácka. Velmi známé byly také jeho duety s Boženou Šebetovskou. Zemřel 12. března 1994.

Obr. 53 – *Jožka Severin.*

[115] Regionální muzeum v Mikulově. Ludislava Šuláková: Jožka Severin. Dostupné z: http://www.rmm.cz/regiom/2005/sulakova_severin.pdf (cit. 11. 1. 2017).
[116] Tamtéž, s. 141.

10.5. František Třetina

František Třetina se narodil 27. září roku 1920 v Kosticích, jako šesté dítě ze sedmi. Skládání poezie se věnoval již od šesti let. Studium ukončil na Střední ekonomické škole ve Zlíně roku 1961, kde byl rovněž zakládajícím členem a zpěvákem Slováckého krúžku ve Zlíně. Od roku 1946 pracoval na Okresní správě spojů ve Zlíně. I tak v něm zůstala silná vazba na rodný kraj Podluží, kam se vždy rád vracel. Napsal mnoho veršovaných přání k životním jubileím, které byly ozdobeny vlastními výtvarnými projevy. Spolupracoval s dechovou hudbou Mistříňanka, Podhoranka, Galánečka, Javoryna z Fryštáku a také s rozhlasy ve Zlíně, Brně, Praze a v Plzni. Řada jeho písní byla upravena právě pro dechové kapely – *Vinohrady zelené, Odbila jedna, U tej Boží muky*. Písně Františka Třetiny byly souborně vydány ve dvou publikacích: Zpěvník *Pěsničky z Podluží* z roku 1985, obsahoval asi 40 písní. Později byl vydán podruhé v roce 1990. Další zpěvník nazvaný *Pěsničky Františka Třetin* byl vydán ve Zlíně v roce 1998 a obsahuje 63 písní. František Třetina zemřel ve Zlíně 10. března roku 1999 a byl pohřben v Kosticích.

Obr. 54 – *František Třetina.*

10.6. Fanoš Mikulecký

Fanoš Mikulecký je přezdívka Františka Hřebačky, který se narodil 28. července roku 1912 v obci Mikulčice v domě čp. 105 a zemřel 23. března 1970. Fanoš Mikulecký je jednou z nejvýznamnějších osobností spojených s Podlužím. Vedle tvorby podlužáckých písní se věnoval i tvorbě literární, výtvarné a dramatické. Mezi jeho nejvýznamnější zpěvohru řadíme v současné době *Cestu zarúbanů,* která si našla oblibu mnoha diváků z celého Slovácka, díky dramatickému zpracování občanů Dolních Bojanovic. V letech 1947–48 byla provedena celkem 148krát, premiéra celého dramatického pásma lidových písní se konala 24. dubna 1949 v Mikulčicích v hostinci u Lukovských. Námět hry je rozložen do tří obrazů – *I. Lásko, bože lásko, II. U muziky, III. Utonulá*.[117] *Cesta zarúbaná* byla sestavena ze starých, původních lidových písní a její zpěváci a hudci byli vybráni z celého Podluží. Poslední nastudování *Cesty zarúbané* je z roku 2009, kdy hru secvičil Slovácký krúžek z Dolních Bojanovic a z představení 2. srpna 2009 byl pořízen i obrazový záznam, který vyšel na DVD.

„První moje lidová píseň vznikla pravděpodobně v roce 1930–31, když mně bylo osmnáct, snad devatenáct let. Nevím to přesně. Tož první byla V téj našéj zahrádce sohájek stál, na moje okénko zaťukal.“[118] Velkým snem Fanoše Mikuleckého však bylo stát se malířem. V jeho snu našel podporu i u jeho rodičů, kteří však brzo zemřeli a Fanoš neměl dále možnost vzdělávat se na akademii, na kterou se chystal nastoupit po vyučení. Stal se tedy pokojovým malířem. Po roce 1948 pracoval jako tajemním osvěty v Břeclavi a od roku 1951 jako kulturní referent v národním podniku Tatra v Hodoníně. V roce 1953 Fanoš Mikulecký zakládá Soubor lidové tvořivosti Podlužan, který vede do roku 1958. Od roku 1960 pracoval jako malíř doma, v rodné obci. Dlouhá léta se rovněž Fanoš Mikulecký zajímal o národopisnou činnost na Podluží. Stál rovněž u zrodu vydávání regionálního časopisu Malovaný kraj, který vychází dodnes. *„Folklór? Dnes problém velmi časový. Především aby bylo jasno, folklór, to nejsou jenom kroje, písně, tance, obyčeje, jak je známo. Folklór to je celý způsob života určitého kmene, části národa, jeho mluva, myšlení, cítění. My si dnes ztotožňujeme folklór, vyhrazujeme mu jen jakýsi úzký prostor, v němž žijí lidé v krojích, zpívají své písně, mají svůj vyhraněný svébytný způsob života. Ale je jistě pravdou, že folklor byl už v pradávnu, je dnes a bude*

[117] Čech, J.: *Fanoš Mikulecký*, Břeclav, 2012, s. 122.
[118] Tamtéž, s. 9.

ještě daleko v budoucnu, dokud venkov nesplyne s městem a nebude ovlivněn městským způsobem života.“[119]

Fanoš Mikulecký složil na 270 ohlasů lidových písní, z nichž k nejznámějším patří *Mikulecká dědina, Mikulecké pole, V širém poli studánečka, Vínečko bílé, Smutný večer* a jiné. Teprve v roce 1958 vystoupil z anonymity a před odbornou skladatelskou komisí obhájil své autorství skromnými slovy*: „Nechtěl jsem se ke svým písním znát dříve, dokud si je lidé nevzali za své.“*[120] Souborného vydání svých pěsniček pod názvem Věneček z rozmarýnu se však nedožil, neboť vyšly teprve v roce 1981 v Hodoníně.

Obr. 55 – *Fanoš Mikulecký.*

[119] Čech, J.: *Fanoš Mikulecký*, Břeclav, 2012, s. 124

[120] Stránky obce Mikulčice. Dostupné z: http://www.mikulcice.cz/o-obci/informace-o-obci/vyznamne-osobnosti/fanos-mikulecky/ (cit. 11. 1. 2017).

10.7. Josef Kobzík

Josef Kobzík se narodil roku 18. března 1929 v Břeclavi. Po absolvování gymnázia v Hodoníně vystudoval lékařskou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Na housle se učil již od mládí u svého otce, muzikanta Josefa Kobzíka staršího. Během svého studia hrál ve studentské cimbálové muzice Veterinární fakulty Vysoké školy zemědělské. Roku 1954 založil cimbálovou muziku Břeclavan, které byl rovněž uměleckým vedoucím. Ve spolupráci s Karlem Vetterlem a Zdenkou Jelínkovou se podílel na rekonstrukci tance vrtěná podle notových záznamů z první poloviny 19. století. Ve velké míře se zasloužil o šíření podlužáckých písní a byl spoluautorem zpěvníku *Od Břeclavi teče voda čistá*. Stál u zrodu přehlídky Hudecké dny Slávka Volavého.[121] Josef Kobzík zemřel roku 2000.

Obr. 56 – *Josef Kobzík.*

[121] Radio Proglas: Folklorní okénko 22. října: *Vzpomínka na primáše Josefa Kobzíka*. Dostupné z: https://hudba.proglas.cz/folklor/folklor-a-dechovka/folklorni-okenko-22-rijna-vzpominka-na-primase-josefa-kobzika/ (cit. 7. 3. 2017).

11. DÍTĚ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Jelikož je má praktická část – pracovní sešit určena pro děti mladšího školního věku, považuji za nezbytné stručné seznámení s touto věkovou skupinou. Jako mladší školní období se označuje věkové rozmezí dítěte od 6–7 let, kdy dítě vstupuje k povinné školní docházce, do 11–12 let, kdy se začínají projevovat první známky pohlavního dospívání i s doprovodnými psychickými projevy. Zdeněk Matějček pak toto období ještě dále rozlišuje na mladší školní věk, střední školní věk a starší školní věk. Právě škola se stává důležitým místem socializace, dítě zde získává nové zkušenosti, rozvíjí dovednosti a schopnosti.

Období mladšího školního věk můžeme onačit jako věk střízlivého realismu – dítě chce pochopit svět a věci v něm, jak doopravdy jsou. V tuto dobu se posiluje odolnost organismu, zdokonaluje se vegetativní regulace, zvyšuje se objem srdce, hmotnost mozku, zdokonaluje se činnost svalů a motorický vývoj se v této fázi postupně zklidňuje.[122] Radost z pohybu v tomto období přetrvává a dítě se začíná zajímat o různé možnosti, jak trávit svůj volný čas pohybem, který je pro něj taky zábavou. Podle mého názoru tak je právě toto období vhodné k začátkům v tanečních a pěveckých projevech, neboť dítě se lépe naučí koordinovat a rozšiřovat kapacitu plic v závislosti na pohybu. Rovněž poznávací oblast je ve znamení narůstající aktivity. Svět se školákovi rozšiřuje v prostoru i čase, objevuje nové vztahy a souvislosti, dokáže rozlišit skutečnost a fantazii, skutečnost dovede posuzovat podle více hledisek. Vývoj myšlení je však podstatně ovlivňován školní činností a osobností učitele. Kolem osmi let se zpřesňuje i chápání času a děti tak dovedou řadit události a chápat týdenní či roční rytmus.[123]

Po stránce emocionální je dítě schopno potlačit nebo vyjádřit své pocity, rovněž dítě může podléhat citové ovlivnitelnosti. Dítě je citově vázáno na svou rodinu a přebírá její hodnotový systém a postoje.[124] Starší školák již není dítětem v pravém slova smyslu, neboť více kontroluje svou expresivitu a má překonán svůj vlastní egocentrismus. Není již tak naivní a spontánní.[125] Mezi základní potřeby patří potřeba

[122] Šimíčková-Čížková, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 106.
[123] Tamtéž, s. 107.
[124] Tamtéž, s. 110.
[125] Nakonečný, M.: Úvod do psychologie, Academia, 2003, s. 385.

jistoty, být akceptován a potřeba sebevyjádření. Potřeba kontaktu je jednou z významných potřeb školního věku. Dítě středního školního věku si rovněž uvědomuje kdo je, co je pro něj charakteristické a v čem se liší od druhých, tudíž i z tohoto hlediska je vhodné zařadit do výuky specifičnost folkloru dané oblasti, kde dítě vyrůstá a má své kořeny.

12. PRAKTICKÁ ČÁST

V rámci praktické části diplomové práce předkládám učebnici s názvem *Folklor do škol*, která zahrnuje jak reálie z regionu Podluží, tak pracovní úkoly vycházející z těchto reálií. Tato učebnice má přiblížit téma tradiční lidové kultury na Podluží prostřednictvím textů, výtvarných úkolů, ale textových úkolů či dalších námětů. Úkoly lze zařadit do výuky výtvarné výchovy, hudební výchovy, českého jazyka, tělesné výchovy, pracovních činností a dějepisu. Učebnice dává možnost dětem blíže poznat tradiční lidovou kulturu oblasti Podluží. Jednotlivé úkoly učebnice rozvíjí celkové téma lidové kultury Podluží oblasti, ve které děti vyrůstají a žijí, neboť mnohé z nich si již tuto hodnotu neuvědomují a nemají rodinné zázemí uzpůsobeno k tomu, aby jim tyto hodnoty předávalo či dále rozvíjelo. Při práci s učebnicí může pedagogický pracovník vycházet ze zadaných úkolů nebo je použít jako zdroj k další inspiraci pro vlastní aktivity na toto téma.

Název *Folklor do škol* vychází z koncepce zahrnutí tradiční lidové kultury oblasti Podluží do školních osnov, aby tak byla dále rozvíjena znalost žáků o jednotlivých specifických faktech, díky kterým se národopisná oblast Podluží odlišuje od ostatních oblastí. Podstatné je uvědomění si svébytnosti a rozvoj uznávání hodnot, které jsou pro tuto oblast typické. Cílem je seznámit děti s jednotlivými specifiky a naučit je uznat hodnotu tohoto dědictví, které pomalu z oblasti mizí, právě díky nízké míře působení rodinných příslušníků, ale i školních osnov.

Moje iniciativa přiblížit tradiční lidovou kulturu národopisné oblasti, ze které pocházím, se projevila i při mém druhém studiu etnologie, kdy jsem se zaměřovala na poslední nositelky lidového oděvu a výrobkyně krojových oděvních součástí v Lanžhotě. V rámci pedagogické praxe jsem do hodin výtvarné výchovy prakticky i teoreticky vnesla téma ornamentu a malovaného *žudra*. Jako mimoškolní aktivity jsem se stala spoluorganizátorkou krojových dílen, kde se zájemci mohli dozvědět mnoho informací jak z teoretické roviny, tak té praktické, kdy si mohli vyzkoušet malbu ornamentu na krojovou součást – mašle k dívčímu či chlapeckému slavnostnímu kroji. K zpracování učebnice mne vedl také vlastní výzkum,[126] který jsem provedla v rámci svého studia etnologie na ZŠ Lanžhot, ze kterého mi vzešly ve velké míře negativní výsledky při pohledu dětí na nejslavnostnější událost v obci – hody. Mnoho z dětí

[126] Viz příloha II.

netušilo, proč se v obci hody slaví a událost spojovali především s bohatým jídelníčkem a atrakcemi, které hody doprovázejí. Práci tak zaměřuji na žáky, kteří si již jsou schopni uvědomovat více dětí v obci s možností se do tohoto dění rovněž více zapojovat. Žáci 5. tříd základní škol projevují zájem a aktivnost o nová témata, a tak mi tato věková kategorie přišla jako nejvíce vhodná a efektivní. Při tvorbě obsahu učebnice jsem se snažila využít svých vědomostí, které jsem získala v rámci studia etnologie. Snažila jsem se tematicky postihnout všechny kategorie složek tradiční lidové kultury, které jsou pro rozvoj dítěte podstatné. Toto téma je v národopisné oblasti velmi obsáhlé. O tom svědčí mnohé monografie, které se reáliím věnují. Je tomu tak především v publikaci *Moravského Slovensko*, která nám poskytuje důležitou základnu ve všech oblastech tradiční lidové kultury, ale i *Vlastivěda Moravská: Lidová kultura na Moravě,* která však s reáliemi pracuje spíše v širším a všeobecném kontextu v rámci celé Moravy.

12.1. Tvorba učebnice

Prvním krokem před samotným vytvořením učebnice bylo sepsání teorie vztahující se k tradiční lidové kultuře v oblasti Podluží a vytvoření textu pro samotnou učebnici zaměřenou pro dítě mladšího školního věku. Podstatnou část tvoří i obrazová dokumentace, která vznikala v průběhu mých dalších aktivit (přednášek, workshopů apod.) ve spolupráci s Ing. Veronikou Krásnou. Dále jsem se zaměřila na zpracování jednotlivých částí, zejména ornamentů, které pochází z mé vlastní tvorby. Po rozvržení do základních kapitol, kterých je celkem jedenáct, jsem promyslela formát. Pro svou učebnici jsem zvolila klasický formát A4. Zmenšení formátu jsem sice uvažovala, ale vzhledem k tomu, že učebnice je určena pro děti mladšího školního věku, nechtěla jsem ubírat na velikosti obrázků a velikosti fontu. Pro učebnici jsem zvolila bezpatkové písmo Candara s dobrou čitelností textu. Písmo navrhl Gary Munch v roce 2007. Velikost písma pro dětského čtenáře jsem zvolila 13 bodů. Pro úkoly jsem zvolila velikost 14 bodů. Jednotlivé bloky kapitol rozlišuji pomocí lemu horního okraje pomocí čtyř základních barev, které se v učebnici opakují. Tyto čtyři barvy jsem zvolila z důvodu barevného ladění ornamentu na Podluží, který obsahuje pouze tyto čtyři základní barvy.

Učebnici jsem rozvrhla do jednotlivých kapitol, které vycházejí z teoretické části diplomové práce. Veškerá grafická úprava, obálka i použité ornamenty a jsou autorskou prací. Do práce jsem se rovněž snažila zahrnout ponejvíce fotografie z vlastních zdrojů. Učebnici jsem vytvořila v programu Adobe InDesign, jednotlivé ornamenty a drobné grafické záležitosti pak v programu CorelDRAW. Fotografie jsem upravovala v programu Adobe Photoshop. Pro učebnici jsem zvolila měkkou sešitovou vazbu V1[127], sešitou kovovými skobkami. S učebnicí se tak dobře při otevření pracuje a je lehká.

V první kapitole se učebnice věnuje základním pojmům, poté navazuje část *Národopisná oblast*, jež se přes objasnění regionu Slovácka dostává až v samotné národopisné oblasti Podluží a jeho historii. Dále navazuje kapitola s názvem *Lidový oděv a kroj*, jež je nejvíce viditelným a odlišujícím se základním znakem každé národopisné oblasti. Kroj na Podluží zahrnuje několik částí se specifickým pojmenováním. Do této kapitoly jsem zahrnula právě proto mnoho obrazové dokumentace jednotlivých částí lidového oděvu. Na tuto kapitolu navazuje krátký text o obřadním kroji a jeho variantách v rámci celé oblasti. Další celek rozebírá lidovou architekturu, neboť se zde jedná o další specifikum. Do dnešní doby však lidová architektura byla dochování v poměrně malé míře. Kapitolu o lidovém ornamentu jsem zařadila po lidové architektuře zejména z důvodu typického znaku architektury, *žudra*, které je ornamentálně zpracováno.

Nejobsáhlejším celkem je kapitola *Zvyky a tradice*, ve které jsou zpracovány kalendářní zvyky a obyčeje oblasti právě v pořadí kalendářního roku. Učebnici uzavírá kapitola o významných osobnostech, jež byly svou aktivitou pro oblast významní a jejich jména by ani v dnešní době neměly upadnout do zapomnění. Do učebnice jsem zahrnula i abecedně seřazený slovníček a další doplňují části v podobě transkriptu textu Josefa Aloise Zemana o Podlužácích, ale i písňové podklady. V závěru učebnice jsem ponechala prostor pro případné poznámky.

[127] Jedná se o nejčastěji používaný typ vazby pro učebnice pro ZŠ tohoto rozsahu.

12.2. Ornamenty a návrhy pro úvodní stranu pracovního sešitu

Návrh obálky pro učebnici jsem nejprve uvažovala použití výrazné barvy v kontrastu s ornamentovými prvky. Postupně jsem tuto podobu začala posunovat ke zjednodušené podobě, která ačkoliv se může zdát být příliš tradiční, v kontextu a záměru práce však spatřuji efektivitu v jednoduché podobě, která dokáže diváka zaujmout i po časté manipulaci s učebnicí. Jeden prvek z ornamentového pásu jsem se rozhodla použít i pro označení políčka stránkování pracovního sešitu. Veškeré prvky ornamentu vycházejí z mé malby, která je přenesena do grafické podoby

Obr. 56, 57, 58 – *nákres a grafické zpracování ornamentu.*

Obr. 59, 60 – *Nákres a grafické zpracování ornamentu.*

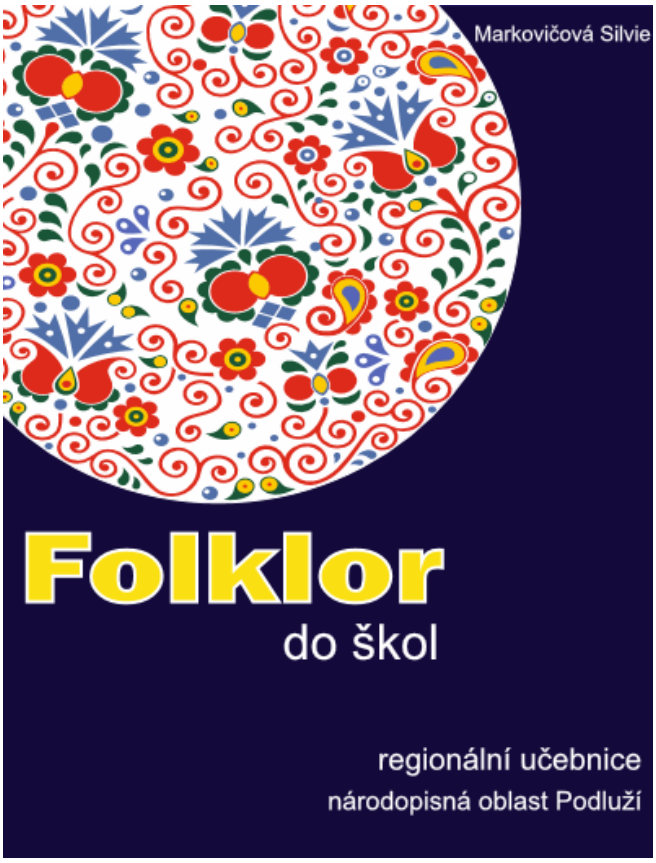

Obr. 61, 62 – *První návrhy zpracování obálky.*

Obr. 63, 64 – *Návrh obálky.*

Obr. 65 – *Realizovaná verze obálky.*

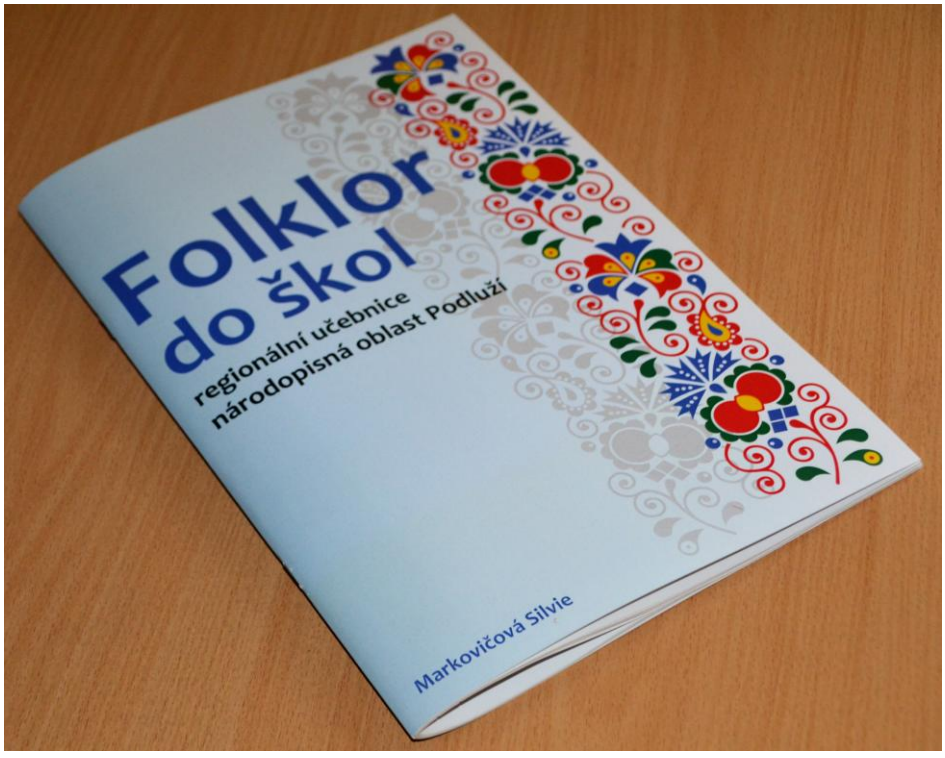

Obr. 66 – *Foto realizované učebnice.*

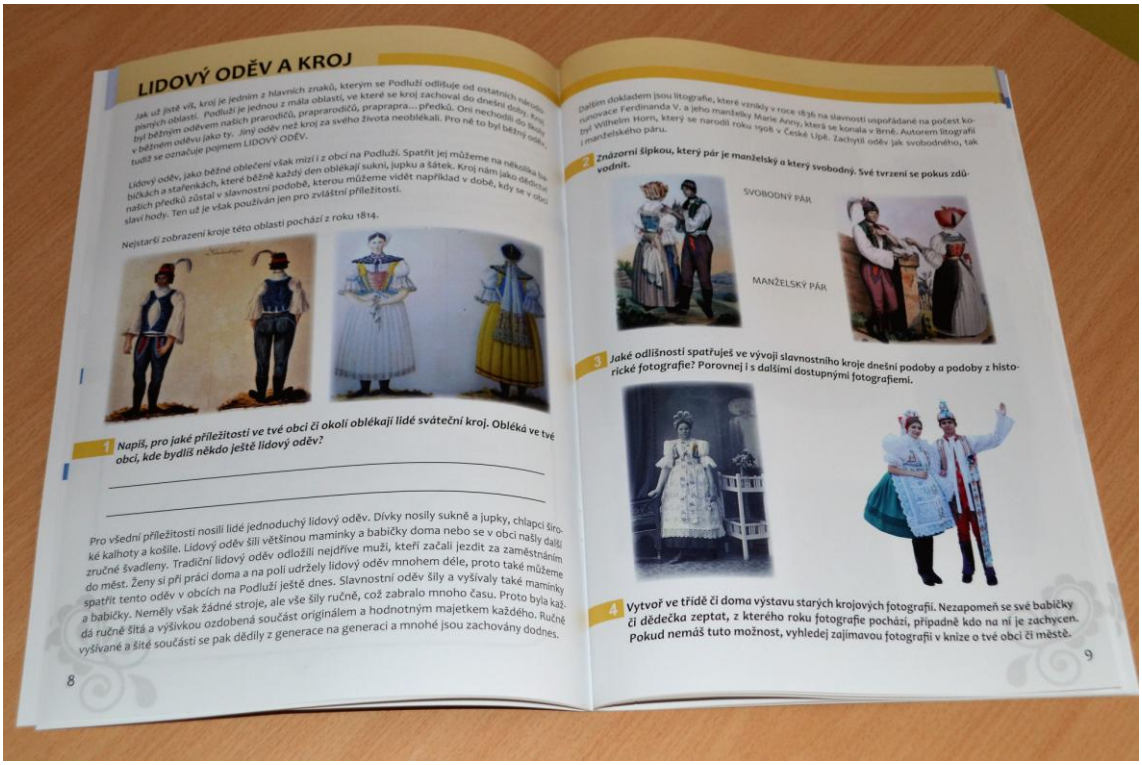

LIDOVÝ ODĚV A KROJ

Jak už jistě víš, kroj je jedním z hlavních znaků, kterým se Podluží odlišuje od ostatních národopisných oblastí. Podluží je jednou z mála oblastí, ve které se kroj zachoval do dnešní doby, který byl běžným oděvem našich prarodičů, praprarodičů, prapraprapra... předků. Oni nechodili do kroje v běžném oděvu jako ty. Jiný oděv než kroj za svého života neoblékali. Pro ně to byl běžný oděv, tudíž se označuje pojmem LIDOVÝ ODĚV.

Lidový oděv, jako běžné oblečení však mizí i z obcí na Podluží. Spatřit jej můžeme na několika kabičkách a stařenkách, které běžně každý den oblékají sukni, jupku a šátek. Kroj nám jako dědictví našich předků zůstal v slavnostní podobě, kterou můžeme vidět například v době, kdy se v obci slaví hody. Ten už je však používán jen pro zvláštní příležitosti.

Nejstarší zobrazení kroje této oblasti pochází z roku 1814.

1 *Napiš, pro jaké příležitosti ve tvé obci či okolí oblékají lidé sváteční kroj. Obléká ve tvé obci, kde bydlíš někdo ještě lidový oděv?*

Pro všední příležitosti nosili lidé jednoduchý lidový oděv. Dívky nosily sukně a jupky, chlapci široké kalhoty a košile. Lidový oděv šili většinou maminky a babičky doma nebo se v obci našly další zručné švadleny. Tradiční lidový oděv odložili nejdříve muži, kteří začali jezdit za zaměstnáním do měst. Ženy si při práci doma a na poli udržely lidový oděv mnohem déle, proto také můžeme spatřit tento oděv v obcích na Podluží ještě dnes. Slavnostní oděv šily a vyšívaly také maminky a babičky. Neměly však žádné stroje, ale vše šily ručně, což zabralo mnoho času. Proto byla každá ručně šitá a vyšívkou ozdobená součást originálem a hodnotným majetkem každého. Ručně vyšívané a šité součásti se pak dědily z generace na generaci a mnohé jsou zachovány dodnes.

Dalším dokladem jsou litografie, které vznikly v roce 1836 na slavnosti uspořádané na počest korunovace Ferdinanda V. a jeho manželky Marie Anny, která se konala v Brně. Autorem litografií byl Wilhelm Horn, který se narodil roku 1908 v České Lípě. Zachytil oděv jak svobodného, tak i manželského páru.

2 *Znázorni šipkou, který pár je manželský a který svobodný. Své tvrzení se pokus zdůvodnit.*

SVOBODNÝ PÁR

MANŽELSKÝ PÁR

3 *Jaké odlišnosti spatřuješ ve vývoji slavnostního kroje dnešní podoby a podoby z historické fotografie? Porovnej i s dalšími dostupnými fotografiemi.*

4 *Vytvoř ve třídě či doma výstavu starých krojových fotografií. Nezapomeň se své babičky či dědečka zeptat, z kterého roku fotografie pochází, případně kdo na ní je zachycen. Pokud nemáš tuto možnost, vyhledej zajímavou fotografii v knize o tvé obci či městě.*

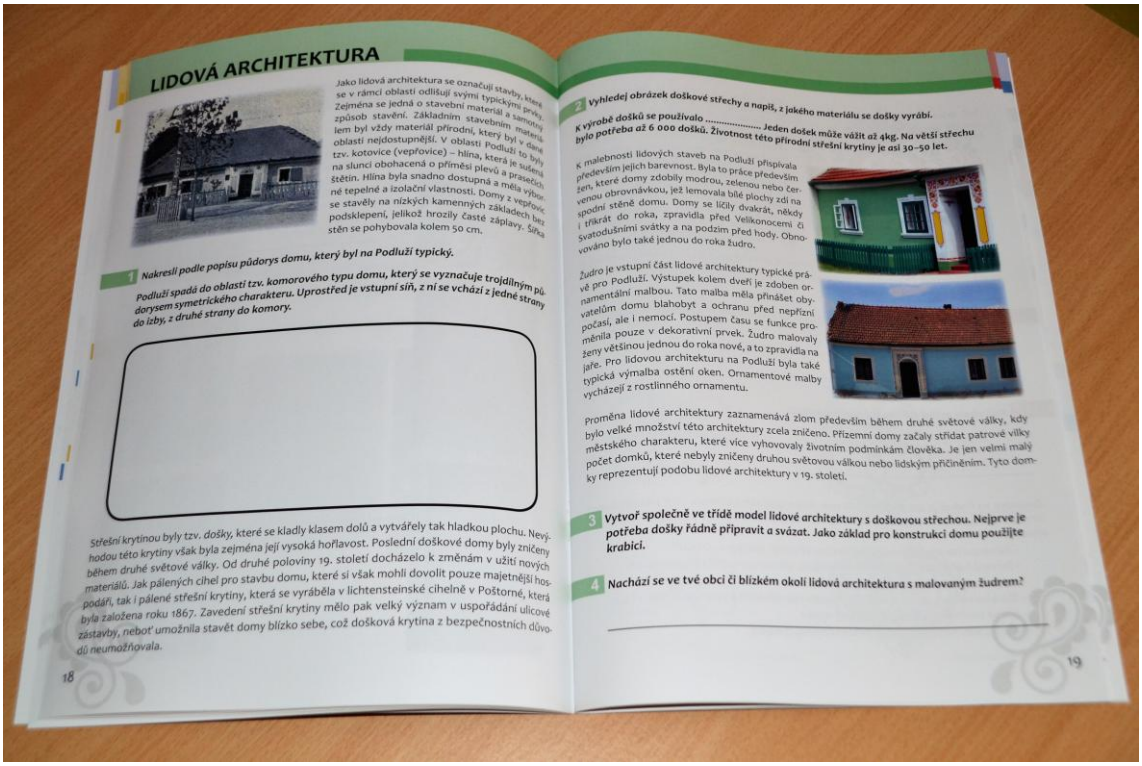

LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Jako lidová architektura se označují stavby, které se v rámci oblasti odlišují svými typickými prvky. Zejména se jedná o stavební materiál a samotný způsob stavění. Základním stavebním materiálem byl vždy materiál přírodní, který byl v dané oblasti nejdostupnější. V oblasti Podluží to byly tzv. kotovice (vepřovice) – hlína, která je sušena na slunci obohacená o příměsi plevů a prasečích štětin. Hlína byla snadno dostupná a měla výborné tepelné a izolační vlastnosti. Domy z vepřovic se stavěly na nízkých kamenných základech bez podsklepení, jelikož hrozily časté záplavy. Šířka stěn se pohybovala kolem 50 cm.

1 *Nakresli podle popisu půdorys domu, který byl na Podluží typický.*

Podluží spadá do oblasti tzv. komorového typu domu, který se vyznačuje trojdílným půdorysem symetrického charakteru. Uprostřed je vstupní síň, z ní se vchází z jedné strany do izby, z druhé strany do komory.

Střešní krytinou byly tzv. došky, které se kladly klasem dolů a vytvářely tak hladkou plochu. Nevýhodou této krytiny však byla zejména její vysoká hořlavost. Poslední doškové domy byly zničeny během druhé světové války. Od druhé poloviny 19. století docházelo k změnám v užití nových materiálů. Jak pálených cihel pro stavbu domu, které si však mohli dovolit pouze majetnější hospodáři, tak i pálené střešní krytiny, která se vyráběla v lichtensteinské cihelně v Poštorné, která byla založena roku 1867. Zavedení střešní krytiny mělo pak velký význam v uspořádání ulicové zástavby, neboť umožnila stavět domy blízko sebe, což došková krytina z bezpečnostních důvodů neumožňovala.

2 *Vyhledej obrázek doškové střechy a napiš, z jakého materiálu se došky vyrábí.*

K výrobě došků se používalo ..... Jeden došek může vážit až 4kg. Na větší střechu bylo potřeba až 6 000 došků. Životnost této přírodní střešní krytiny je asi 30–50 let.

K malebnosti lidových staveb na Podluží přispívala především jejich barevnost. Byla to práce především žen, které domy zdobily modrou, zelenou nebo červenou obrovnávkou, jež lemovala bílé plochy zdí na spodní stěně domu. Domy se líčily dvakrát, někdy i třikrát do roka, zpravidla před Velikonocemi či Svatodušními svátky a na podzim před hody. Obnovováno bylo také jednou do roka žudro.

Žudro je vstupní část lidové architektury typické právě pro Podluží. Výstupek kolem dveří je zdoben ornamentální malbou. Tato malba měla přinášet obyvatelům domu blahobyt a ochranu před nepřízní počasí, ale i nemocí. Postupem času se funkce proměnila pouze v dekorativní prvek. Žudro malovaly ženy většinou jednou do roka nové, a to zpravidla na jaře. Pro lidovou architekturu na Podluží byla také typická výmalba ostění oken. Ornamentové malby vycházejí z rostlinného ornamentu.

Proměna lidové architektury zaznamenává zlom především během druhé světové války, kdy bylo velké množství této architektury zcela zničeno. Přízemní domy začaly střídat patrové vilky městského charakteru, které více vyhovovaly životním podmínkám člověka. Je jen velmi malý počet domků, které nebyly zničeny druhou světovou válkou nebo lidským přičiněním. Tyto domky reprezentují podobu lidové architektury v 19. století.

3 *Vytvoř společně ve třídě model lidové architektury s doškovou střechou. Nejprve je potřeba došky řádně připravit a svázat. Jako základ pro konstrukci domu použijte krabici.*

4 *Nachází se ve tvé obci či blízkém okolí lidová architektura s malovaným žudrem?*

Obr. 67, 68 – *Fotografie učebnice.*

13. PEDAGOGICKÁ ČÁST

Cíle vzdělávání

- Rozvíjet kladný vztah ke kulturnímu dědictví regionu
- Naučit žáka reálie o jeho oblasti, ve které žije
- Rozvíjet tvořivost v souvislosti s tradiční lidovou kulturou
- Podpořit vzájemné vztahy a kooperaci v rámci třídy

Očekávané výstupy

- Žák pojmenovává a rozpoznává jevy tradiční lidové kultury na Podluží
- Žák zvládá výtvarné techniky související s lidovou tvorbou
- Žák dokáže samostatně a tvořivě přemýšlet a pracovat.
- Žák využívá obrazných vyjádření ke komunikaci a rozvíjí sociální vztahy.
- Žák uzná hodnotu tradiční lidové kultury na Podluží
- Žák je nakloněn se dále v tématu tradiční lidové kultury na Podluží rozvíjet.
- Žák dokáže spolupracovat s ostatními spolužáky.
- Žák získá náklonnost k umění a řemeslu předků.
- Žák dokáže vlastními slovy popsat specifičnost oblasti Podluží.
- Žák zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest v rámci oblasti Podluží.

Přehled klíčových kompetencí, k jejichž utváření a rozvíjení učebnice přispívá

- K učení
    - Žák vyhledává a třídí informace na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech i praktickém životě.
    - Žák poznává smysl a cíl učení, má pozitivní vztah k učení, posoudí vlastní pokrok. Kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutuje o nich.
    - Žák projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu
- K řešení problémů

    - Žák vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení.
    - Žák samostatně řeší problémy, volí vhodné způsoby řešení.
    - Žák ověřuje prakticky správnost řešení problémů.
- Komunikativní
    - Žák formuluje a vyjadřuje myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu.
    - Žák naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuze.
    - Žák rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů.
    - Žák využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem.
- Sociální a personální
    - Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu.
    - Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů.
    - Žák přispívá k diskuzi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí.
- Občanské
    - Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům a dílům tradiční lidové kultury, aktivně se zapojuje do kulturního dění.
    - Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy.
- Pracovní
    - Žák používá bezpečně a účinně materiály a vybavení, dodržuje vymezená pravidla.

- Žák využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech.

Výukové metody

- Slovní
  - Monologické (vyprávění, vysvětlování, popis, instruktáž)
  - Dialogické (rozhovor, diskuze, dramatizace)
- Názorně demonstrační
  - Pozorování
  - Předvádění činností, předmětů, ukázek
  - Projekce hudební, obrazová
- Praktické
  - Nácvik pohybových dovedností
  - Výtvarné práce
  - Pracovní činnosti

Didaktické materiální prostředky

- Originální předměty (výrobky, keramika, krojové součásti…)
- Předměty a skutečnosti k zobrazení či znázornění (mapy…)
- Textové pomůcky (knihy, zpěvníky…)
- Technické výukové prostředky (dataprojektor…)
- Vybavení učitele a žáka (pomůcky, pracovní oděv…)

13.1. Jednotlivé výukové bloky navazující na pracovní sešit

1. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Národopisná oblast**
Výchovně vzdělávací cíl	Porozumění základní terminologii, rozvoj orientačních dovedností v mapě.
Klíčová slova	Národopisná oblast, Slovácko, Podluží, tradice, folklor, národopis
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže pracovat efektivně s mapou a splnit úkoly v pracovním sešitu samostatně. • Svá zjištění dokáže prezentovat ostatním spolužákům. • Dokáže vlastními slovy popsat původ slova Podluží a oblast zařadit do mapy ČR.
Věkové zaměření	5. třída ZŠ
Vzdělávací oblasti	Člověk a jeho svět Člověk a společnost
Vyučovací předměty	Vlastivěda
Materiál a pomůcky	Mapa ČR, obrazové ukázky krojů z různých národopisných oblastí ČR, pastelky, tužky, pracovní sešit str. 3-7
Časová náročnost	2 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Vysvětlení základní terminologie - Práce s mapou a obrazovými ukázkami krojů jiných národopisných oblastí - Diskuze, hledání rozdílů (například ve zdobnosti kroje, barevnosti…) - Práce v pracovním sešitu - Kontrola a zhodnocení

Další možné náměty činností	• Výlet do muzea (Pohansko, Mikulčice, Lužice nebo Lanžhot) • Výlet do muzea v Uherském Hradišti • Beseda s kronikářkou obce • Procházka po obci, sepsání názvů ulic – historii jejich názvů

2. **tematický blok**

Název tématu kapitoly	**Lidový oděv a kroj**
Výchovně vzdělávací cíl	Vnímání kroje a lidového oděvu jako jednu za základních hodnot oblasti Podluží. Porozumět základnímu dělení kroje, terminologii a uznat hodnotu krojových oděvních součástí. Rozvoj estetické dovednosti.
Klíčová slova	Kroj, lidový oděv, krojové součásti, ruční práce
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Rozlišuje oděvní krojové součásti. • Uzná hodnotu zachování kroje pro další generace. • Rozlišuje rozdíly u pracovního a svátečního oděvu. • Vytvoří vlastní návrh k realizaci šňůrování červenic. • Vlastní výstava historických krojových fotografií.
Věkové zaměření	5. třída ZŠ
Vzdělávací oblasti	Člověk a společnost Umění a kultura
Vyučovací předměty	Vlastivěda Pracovní činnosti Výtvarná výchova
Materiál a pomůcky	Staré krojové fotografie, ukázka krojových součástí,

	tužka, modrá látková šňůrka, červená látka (filc), jehla, nit, lepidlo, pracovní sešit str. 8–16
Časová náročnost	4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Seznámení s terminologií - Tvorba výstavy starých fotografií a rozprava nad nimi - Návrh vlastního šňůrování - Prezentace výtvorů a tvorba výstavy - Ukázka krojových součástí a oblékání svátečního kroje - Ilustrace z krojového oblékání - Opakování pojmů a pojmenování krojových součástek
Další možné náměty činností	• Malba dívčího či chlapeckého lajblu podle podoby, která se v dané obci správně nosí • Malba jakékoliv krojové oděvní součásti a následná výstava s popisky • Malba kroje v životní velikosti (možné použít velké formáty tvrdých papírů nebo staré nepoužívané školní mapy či plakáty) s vystřižením obličeje a možností si tak kroj „vyzkoušet“ • Beseda s poslední nositelkou lidového oděvu z obce. • Návštěva u výrobců krojových součástí (čižmy, výšivka, malování mašlí…)

3. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Lidová architektura**
Výchovně vzdělávací cíl	Seznámení se základními stavebními materiály a podobou lidové architektury na Podluží, velikostí domů.
Klíčová slova	Lidová architektura, žudro, kotovice, vepřovice, došky, obydlí, vesnice
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže popsat podobu lidové architektury na Podluží. • Uzná hodnotu zachování dochované lidové architektury pro další generace. • Vytvoří půdorys domu typického pro oblast Podluží. • Vytvoří model lidové architektury.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Člověk a společnost Umění a kultura
Vyučovací předměty	Vlastivěda Pracovní činnosti
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 18–19, tužka, pravítko, nůžky, krabice, sláma, provázek, lepidlo, temperové barvy a štětce, ukázky lidové architektury (fotografie, obrázky v publikacích).
Časová náročnost	3 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Seznámení s terminologií - Práce v pracovním sešitě - Tvorba modelu lidové architektury - Výstava modelů a fotografií - Diskuze o způsobu bydlení a jeho proměnách
Další možné náměty činností	• Výlet k ukázce dochované lidové architektury • Výstava fotografií lidové architektury

4. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Lidový ornament**
Výchovně vzdělávací cíl	Poznání tradiční lidové kultury jako součást našeho kulturního dědictví. Podpora estetického cítění a znalosti ornamentu na Podluží a uznání jeho hodnoty a specifičnosti.
Klíčová slova	Ornament, žudro, symetrie, jablúčko, růža
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže popsat podobu a význam žudra v minulosti. • Uzná hodnotu předávání malby ornamentu z generace na generaci. • Vytvoří vlastní společné dílo – žudro. • Dokáže využít vlastnosti symetrie při malbě ornamentu. • Zná základní prvky a použití barev pro ornament na Podluží.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Umění a kultura
Vyučovací předměty	Výtvarná výchova
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 20–23, pastelky, tužka, temperové barvy, štětce, průsvitný balící nebo hedvábný papír, guma, předkreslená forma žudra.
Časová náročnost	4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Povídání o ornamentu s ukázkami - Kresba jednotlivých tvarů a jejich pojmenování - Malba žudra – společná práce
Další možné náměty činností	• Výlet k lidové architektuře, kde je malované žudro zachováno • Beseda s malérečkou ornamentu • Kresba ornamentu křídou na chodník

5. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Zvyky a tradice – fašank**
Výchovně vzdělávací cíl	Vnímání tradice jako jednu ze základních hodnot naší společnosti, snažit se o tvořivé sebevyjádření, rozvíjet rytmické cítění a aktivní slovní zásobu.
Klíčová slova	Fašank, tanec pod šavle, pochovávání basy
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže objasnit pojem fašank, průběh i důvod oslav. • Uzná hodnotu zachování oslavy lidového obyčeje. • Dokáže se naučit typický tanec pod šable. • Chápe rytmický pohyb a dokáže své pohyby zkoordinovat se zpěvem. • Vytvoří vlastní kostým a v divadelní hře ochotně představuje svou roli.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Jazyk a jazyková komunikace Umění a kultura
Vyučovací předměty	Český jazyk Tělesná výchova Výtvarná výchova Hudební výchova
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 25, dřevěné šable či výroba šavlí z kartonu, videonahrávka tance pod šable, hudební nahrávka tance, kostýmy – materiály na výrobu
Časová náročnost	4 + 4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	A. blok - Povídání o fašanku - Tvorba šavlí z kartonu

	- Video ukázka tance pod šable - Nácvik zpěvu - Nácvik tance a koordinace se zpěvem B. Blok - Tvorba kostýmů pro sehrání divadelní hry - Rozdělení scénáře a rolí - Nácvik - Představení
Další možné náměty činností	• Fašanková obchůzka v obci • Výroba tradičních pokrmů – koblih a milostí

6. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Zvyky a tradice – Postní doba**
Výchovně vzdělávací cíl	Vnímání tradice jako jednu ze základních hodnot naší společnosti, snažit se o tvořivé sebevyjádření. Vytváření ohleduplného vztahu k tradicím a k místu svého domova, upevnění úcty dědictví svých předků, spolupráce ve skupině.
Klíčová slova	Postní doba, pašijový týden, smrtná neděle, vynášení Moreny
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže objasnit pojem postní doba. • Chápe zvyk vynášení Moreny a je ochoten se tohoto obřadu účastnit. • Uzná hodnotu zachování lidového obyčeje. • Dokáže se naučit písně k vítání jara. • Vytvoří společně postavu Moreny, kterou následně půjdou průvodem vynést z obce do řeky.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Umění a kultura Člověk a jeho svět

Vyučovací předměty	Výtvarná výchova Hudební výchova
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 25–26, kusy látky a oděvy, dřevěná palice, sláma, provázek
Časová náročnost	4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Povídání o postní době – přípravě na Velikonoce - Výtvarné zpracování neděl postní doby - Prezentace výtvorů a seřazení podle kalendáře - Nácvik zpěvu k vítání jara - Tvorba Moreny – společná práce - Vynesení Moreny do řeky
Další možné náměty činností	• Beseda s pamětnicí obce

7. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Zvyky a tradice - Velikonoce**
Výchovně vzdělávací cíl	Vnímání tradice jako jednu ze základních hodnot naší společnosti, rozvíjet kulturně estetické dovednosti, rozvíjet rytmické cítění a aktivní slovní zásobu, rozvíjet praktické dovednosti.
Klíčová slova	Velikonoce, šlahačka, žila, pašijový týden
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže vysvětlit význam Velikonoc • Chápe zvyk "šlahačky“ a je ochoten se tohoto zvyku účastnit. • Uzná hodnotu zachování lidového obyčeje. • Dokáže se naučit básničky spjaté s Velikonocemi. • Vytvoří vlastní pomlázku – žilu z vrbového proutí.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Jazyk a jazyková komunikace

	Umění a kultura
Vyučovací předměty	Český jazyk a literatura Výtvarná výchova Hudební výchova Pracovní činnosti
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 27–29, psací potřeby, barevné papíry, kalendář, vrbové proutí, provázek, mašličky
Časová náročnost	4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Povídání o Velikonocích, historii, významu - Výtvarné zpracování – ilustrace pašijového týdne podle zvyků a typických činností či zákazů pro tyto dny - Grafické znázornění odpočtu datu Velikonoc ve velkém měřítku – společná práce - Velikonoční básničky a říkadla, prezentace - Pletení pomlázky
Další možné náměty činností	• Pečení perníčků, beránka • Zdobení vajíček různými technikami

8. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Zvyky a tradice – Hody**
Výchovně vzdělávací cíl	Vnímání tradice jako jednu ze základních hodnot naší společnosti, rozvíjet kulturně estetické dovednosti, rozvíjet rytmické cítění. Vytváření ohleduplného vztahu k tradicím a k místu svého domova, upevnění úcty ke kulturnímu dědictví předků, poznání proměnlivosti života v minulosti a současnosti, vytváření pozitivního vztahu k sobě samému a svému okolí.
Klíčová slova	Hody, kroj, dechová hudba, hošije, verbuňk, valčík, polka, vrtěná, mája, sólo, stárek

Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii. • Dokáže objasnit důvod oslavy hodů. • Chápe náročnost příprav a celého průběhu hodů. • Porovnává a ochotně diskutuje nad průběhem hodů dnes a v minulosti. • Uzná hodnotu zachování lidového obyčeje. • Dokáže se naučit písně a tance spojeny s hodovou zábavou.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Člověk a jeho svět Umění a kultura
Vyučovací předměty	Český jazyk a literatura Výtvarná výchova Tělesná výchova Vlastivěda
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 30–31, staré texty a záznamy o hodech, psací potřeby, zpěvníky lidových písní, hudební nahrávky písní, video ukázky z historických záběrů hodových oslav a záznamy ze současnosti
Časová náročnost	6 vyučovacích jednotek
Průběh vyučovacího bloku	- Diskuze osobních zkušeností s oslavami hodů a seznámení s terminologií - Výtvarné zpracování průběhu hodů – výstava prací seřazená časově (hodové přípravy, stavění máje, příprava kroje, oblékání do kroje, zábava…) - Čtení textů a článků - Video ukázky z historie a dnes - Nácvik zpěvu písní, nácvik tanců
Další možné náměty činností	• Aktivní zapojení školy do průběhu hodů v obci. • Lektorství valčíku, polky, verbuňku, hošijí a vrtěné zkušenými osobnostmi na Podluží. • Beseda s pamětníkem o průběhu hodů dříve

9. tematický blok

Název tématu kapitoly	**Zvyky a tradice – Advent a vánoční cyklus**
Výchovně vzdělávací cíl	Vnímání tradice jako jednu ze základních hodnot naší společnosti, rozvíjet kulturně estetické dovednosti, poznání proměnlivosti života v minulosti a současnosti, vytváření pozitivního vztahu k sobě samému a svému okolí.
Klíčová slova	Advent, vánoce, tradice, zvyky
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá informace o základní terminologii a významu adventní doby. • Porovnává a ochotně diskutuje nad tématem pojetí Vánoc v dnešní době a v historii • Uzná hodnotu zachování lidového obyčeje.
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Člověk a jeho svět Jazyk a jazyková komunikace
Vyučovací předměty	Český jazyk Hudební výchova Pracovní činnosti
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 32, psací potřeby, jablka, ořechy, svíčky, sláma, červená bavlnka, koledy a jejich nahrávky
Časová náročnost	4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Povídání o vánoční době a vánocích v dnešní době a v minulosti - Tradiční zvyky - Slohová práce – „Moje ideální Vánoce“ - Ilustrace slohové práce - Zpívání koled
Další možné náměty	• Sestavení štědrovečerní večeře v minulosti

činností	a porovnání s dnešní dobou • Tvorba vánočních ozdob ze slámy • Pečení vánočního cukroví • Výroba dárků • Zpívání koled

10. blok

Název tématu kapitoly	**Cesta zarúbaná a osobnost Fanoše Mikuleckého**
Výchovně vzdělávací cíl	Seznámení s tvorbou významného folklorního skladatele, který se na Podluží narodil, ocenění jeho tvorby a práce, které folkloru věnoval. Rozvoj hudebních a pěveckých dovedností.
Klíčová slova	Folklorní repertoár, Fanoš Mikulecký, Cesta zarúbaná
Očekávané výstupy	Žák: • Přijímá základní informace o životních datech Fanoše Mikuleckého • Rozlišuje hudební nástroje typické pro folklorní písně • Uzná hodnotu dochované práce Fanoše Mikuleckého
Věkové zaměření	5. ročník ZŠ
Vzdělávací oblasti	Umění a kultura
Vyučovací předměty	Hudební výchova Český jazyk Výtvarná výchova
Materiál a pomůcky	Pracovní sešit str. 36, psací potřeby, hudební nahrávky, video nahrávky, texty z divadelní hry Cesta zarúbaná
Časová náročnost	4 vyučovací jednotky
Průběh vyučovacího bloku	- Vyprávění o životě Fanoše Mikuleckého, jeho tvorba

	- Poslech nahrávek, zpěv jeho písní - Kresba hudebních nástrojů - Ukázka Cesty zarúbané - Ilustrace Malovaného kraje
Další možné náměty činností	• Dramatické ztvárnění části jeho některé hry • Výuka zpěvu s nadaným zpěvákem z Podluží

Ukázka ročního plánu práce

Měsíc	**Aktivity**	**Předmět**
ZÁŘÍ	Národopisná oblast • 1. tematický blok • Výlet do muzea (Pohansko, Mikulčice, Lužice nebo Lanžhot) • Výlet do muzea v Uherském Hradišti • Beseda s kronikářkou obce • Procházka po obci, sepsání názvů ulic – historii jejich názvů Zvyky a tradice – hody • 8. tematický blok • Aktivní zapojení školy do průběhu hodů v obci. • Lektorství valčíku, polky, verbuňku, hošijí a vrtěné zkušenými osobnostmi na Podluží. • Beseda s pamětníkem o průběhu hodů dříve	Vlastivěda Jazyk český Výtvarná výchova Tělesná výchova
ŘÍJEN	Lidový oděv a kroj • 2. tematický blok • Malba dívčího či chlapeckého lajblu podle podoby, která se v dané obci správně nosí • Malba jakékoliv krojové oděvní součásti a následná výstava s popisky • Malba kroje v životní velikosti (možné	Vlastivěda Výtvarná výchova

	použít velké formáty tvrdých papírů nebo staré nepoužívané školní mapy či plakáty) s vystřižením obličeje a možností si tak kroj „vyzkoušet“ • Beseda s poslední nositelkou lidového oděvu z obce. • Návštěva u výrobců krojových součástí (čižmy, výšivka, malování mašlí…)	
LISTOPAD	Lidová architektura • 3. tematický blok • Výlet k ukázce dochované lidové architektury. • Výstava fotografií lidové architektury.	Vlastivěda Výtvarná výchova Pracovní činnosti
PROSINEC	Zvyky a tradice – advent a vánoční cyklus • 9. tematický blok • Sestavení štědrovečerní večeře v minulosti a porovnání s dnešní dobou • Tvorba vánočních ozdob ze slámy • Pečení vánočního cukroví • Výroba dárků • Zpívání koled	Český jazyk Pracovní činnosti
LEDEN	Lidový ornament • 4. tematický blok • Výlet k lidové architektuře, kde je malované žudro zachováno • Beseda s malérečkou ornamentu	Výtvarná výchova
ÚNOR	Zvyky a tradice – fašank • 5. tematický blok • Fašanková obchůzka v obci • Výroba tradičních pokrmů – kolih a milostí	Český jazyk Pracovní činnosti Tělesná výchova
BŘEZEN	Zvyky a tradice – postní doba • 6. tematický celek • Beseda s pamětnicí obce	Vlastivěda Český jazyk

DUBEN	Zvyky a tradice – Velikonoce • 7. tematický blok • Pečení perníčků, beránka • Zdobení vajíček různými technikami	Český jazyk Pracovní činnosti Výtvarná výchova
KVĚTEN	Návštěva místních zemědělců a chovatelů hospodářských zvířat	Přírodověda
ČERVEN	Cesta zarúbaná a osobnost Fanoše Mikuleckého • 10. tematický blok • Dramatické ztvárnění části jeho některé hry • Výuka zpěvu s nadaným zpěvákem z Podluží	Český jazyk Hudební výchova Výtvarná výchova

13.2. Pedagogická praxe – zařazení folkloru do výuky

V rámci této části diplomové práce bych chtěla přestavit můj výstup v rámci první pedagogické praxe, kterou jsem realizovala na druhém stupni Masarykovy základní školy v Lanžhotě v březnu roku 2015. Tuto základní školu jsem si vybrala cíleně, neboť jsem ji sama jakožto žákyně 9 let navštěvovala. Zdejší výuka výtvarné výchovy má charakter druhořadého předmětu, což dokazuje i výuka neaprobovanou vyučující, která mi byla přidělena. Mým cílem tak bylo výuku žákům na základní škole ozvláštnit. Zároveň jsem se snažila výuku propojit s tradiční kulturou v jejich obci, kde žijí. Ačkoliv jsem měla vést výuku na druhém stupni základní školy, výtvarnou výchovu zde od 5. třídy vyučuje netřídní vyučující, podle vzoru druhého stupně.

Škola: Masarykova ZŠ Lanžhot
Cvičný učitel: Mgr. Miroslava Líbalová
Třída: 5. A
Datum: 11. 3. 2015
Téma hodiny: Naše žudro
Vzdělávací cíle:
– ***kognitivní***

Žáci po probrání tématu poznají pojem ornament a jeho princip symetrie. Žáci budou umět vyjmenovat základní barvy, které uplatňuje lidový ornament v oblasti Podluží, a jejich základní charakteristiku. Žák dokáže vyjmenovat, kde se všude v jejich obci mohou setkat s ornamentem.

– ***psychomotorický***

Žáci budou schopni nakreslit symetrické ornamenty pomocí průsvitného papíru. Žáci si dovedou připravit vlastní typ ornamentu. Žáci budou schopni určit rozložení základních barev ornamentu.

– ***afektivní***

Žáci budou schopni uznat hodnotu a specifičnost lidového ornamentu. Žák uzná potřebu snažit se svou část ornamentu zpracovat, co nejlépe, aby vzniklý ostatním nekazil. Žák chápe nutnost úklidu pomůcek, které potřeboval.

Pojmy: *Žudro*, lidový ornament, symetrie

Metody: Přednesení teorie s ukázkami ornamentů. Dotazy na informace, které by měli znát ze svého okolí. Vysvětlení principu symetrie a možnosti, jak s tím pracovat, aby jednotlivé strany byly opravdu symetrické.

Pomůcky: Průsvitný balicí papír, tužka, papír A4, temperové barvy, štětce, kelímek na vodu, paleta, překreslené rozstřihané části *žudra* (připraveno dopředu)

Organizace a struktura hodiny:

– pozdrav a představení se žákům (tvorba kartiček se jmény)

– oznámení cíle hodiny žákům, nadpis na tabuli a diskuze k tématu

– vysvětlení tématu a jakým způsobem budeme pracovat my

– práce se symetrickými ornamenty – kresba tužkou několik typů motivů

– vysvětlení používání barev a vybarvování ornamentů, které si již tužkou přenesli na papír

– druhá hodina práce s temperami – vybarvení připravených rozstřihaných částí *žudra*

– úklid třídy a příprava nástěnky pro vystavení výsledného celo-třídního díla

Obr. 69 – *Kresba ornamentu na ZŠ.*

Obr. 70 – *Malba ornamentu na ZŠ.*

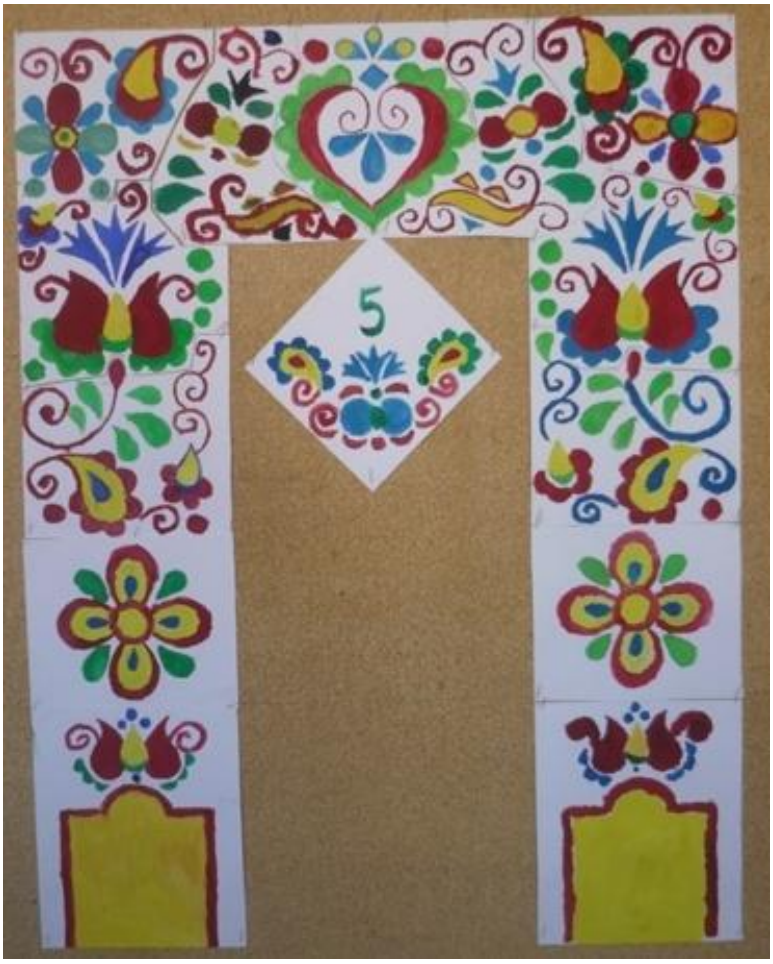

Obr. 71 – *Výsledná společná práce žáků ZŠ Lanžhot.*

ZÁVĚR

Cílem předkládané práce bylo zpracovat učebnici s tématikou lidové kultury na Podluží pro děti 5. tříd základních škol v této národopisné oblasti. Výsledkem práce je samotná učebnice, která zpracovává základní témata z tradiční lidové kultury v této oblasti, o nichž děti ztrácejí povědomí. Učebnice obsahuje i úkoly a aktivity, které se dají uplatnit v předmětu vlastivědy, českého jazyka, hudební výchovy, výtvarné výchovy či pracovních činností.

Teoretická část diplomové práce jsem zaměřila na samotnou problematiku lidové kultury na Podluží. Teoretická část se tak stává jakýmsi doprovodným textem pro pedagogy, pro které může být toto téma rovněž více vzdálené, neboť není podmínkou, že by všichni pedagogové pocházeli z této oblasti a měli vztah k tradiční lidové kultuře. Veškeré aktivity jak v učebnici, tak i v diplomové práci, kde rovněž podávám návrh na další možné činnosti v rámci školního roku, by měly dětem přiblížit tradiční lidovou kulturu a zároveň by měly žáky zaujmout do té míry, aby si našly bližší cestu k uznání specifičnosti regionu a více si vážili předků, kteří nám toto dědictví přenechali.

Práce na této učebnici nebyla jednoduchá. Čas strávený na této práci však považuji za přínosný pro můj rozhled i tvůrčí růst. V průběhu práce jsem prohlubovala své znalosti zejména v oboru etnologie, jež je zároveň mým druhým vystudovaným oborem, ale i velkým koníčkem. Díky praktické části jsem se naučila více pracovat v grafickém programu CorelDRAW a InDesign. Myšlenka o vzniku podobné práce mne držela již více než tři roky. Za tuto dobu jsem se snažila sesbírat rovněž mnoho materiálů a podkladů, ale i přímých zkušeností. Prakticky se věnuji také malbě ornamentu, který jsem díky této práci více prohloubila i co se týče grafického zpracování. Doufám, že má práce najde širší uplatnění a zájem o tradiční lidovou kulturu pomůže byť malým dílem v dětech rozvíjet.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bartoš, F.: *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární*. Svazek II. Zlín, 2003.

Blahůšek, J.*: Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006.

Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007.

Čech, J.: *Fanoš Mikulecký*, Břeclav, 2012.

Dostál, J.: *Popišme důkladně naše kroje.* In: Masarykovou stopou III, č. 1–2, 1949, s. 10–11.

Dostál, J.: *Popišme důkladně naše kroje.* In: Masarykovou stopou III, č. 3–4, 1949, s. 28–29.

Frolcová, V.: Velikonoce v české lidové kultuře. Praha: Vyšehrad, 2001

Geršic, M.: *Příchod Charvátů na Valticko a knížecí rod Liechtenštejnů: příspěvek ke starším dějinám Charvátské Nové Vsi a Poštorné.* Charvátská Nová Ves - Poštorná [i.e. Brno]: Nadační fond Vranov ve spolupráci s HCLi, 2013.

Havelková V.: *Lidové kroje Československé: popis vyobrazení, střihy a výkresy 33 českých, moravských, slezských a slovenských krojů národních,* Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1920.

Jeřábek, R.: *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav Lidové kultury, 1997.

Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962.

Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda Moravská. Země a lid*. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000.

Kružík, J.: *Postřehy z Podluží*. In: Malovaný kraj 20, 1984, č. 3, s. 18–19.

Křížová, A. a kol.: *Archaické jevy tradiční kultury na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

Křížová, A. – Šimša, M.: *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku. I. vydání. Ikonografické prameny do roku 1850.* Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012.

Klvaňa, J.: *Kroje lidu moravského*. Telč, 1907.

Kružík., J.: *Dětské hry a říkadla z Podluží*. Břeclav, 1976.

Kružík, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977.

Kružík, J.: U muziky na Podluží, Břeclav: okresní kulturní středisko, 1977.

Kružík, J. – Reichman, S.: *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982.

Kružík, J.: Postřehy z Podluží. In: Malovaný kraj 20, č. 3, 1984

Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 1998.

Ludvíková, M.: *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814*. Brno - München: Moravské zemské muzeum - Sudetendeutsches Archiv München, 2000.

Martonová, T.: Lidová architektura v Lanžhotě. Hodonín: Muzeum Hodonínska, 1984

Matuszková, J: *Kroje na Podluží a Hodonínsku*. Břeclav: Malovaný kraj, o. s., 2015.

Nakonečný, M.: Úvod do psychologie, Academia, 2003.

Niederle, L.: *Moravské Slovensko*.Svazek I. Boskovice: Albert, 2014.

Niederle, L.: *Moravské Slovensko*.Svazek II. Boskovice: Albert, 2014.

Onderková-Dostálová, L.: *Lidové umění moravského Podluží*. Disertační práce. Brno: Filosofická fakulta Masarykovy univerzity. 1953.

Petráková, B.: *Lidová dekorativní malba na Podluží*. In: Malovaný kraj 25, 1989, č. 4, s. 20–21.

Pěnčík, Stanislav: *Když zazpívají křídlovky*. Břeclav: Moraviapress, 1998

Prokop, V. – Holobrádek, P.: *Z lidové pokladnice*. Lanžhot: Muzejní a vlastivědný kroužek OB, 1968.

Stránská, D.*: Lidové kroje v Československu*. Díl I., Čechy. Praha: J. Otto, 1950.

Šimíčková-Čížková, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.

Šottnerová, D.: *Lidové tradice*. Olomouc, 2009.

Vanklova, M.: Moravské ornamenty. Vlastenecký muzejní spolek v Olomouci, Vídeň, 1890.

Vermouzek, R.: *Lanžhot: příroda a dějiny.* Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1983

Vermouzek R. – Čapka F. – Němeček L.: *Lanžhot, osada na soutoku: 1131–1981*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1981

Wolny, Gregor T.: *KirchlicheTopographie von Mähren. Brünn*, 1858.

Zemek M. – Zimáková A.: *Místopis Břeclavska 1848–1960*. Olomouc: Universita Palackého, 1966.

Židlický V.: *Lidé kroje, tradice*. Brno: 2013.

Internetové odkazy:

Stránky města Lanžhot http://www.lanzhot.cz/o-meste/historie-1/historie-lanzhota/ (cit. 20. 1. 2016).

Registr sbírek výtvarného umění. Dostupné z: http://www.citem.cz/promus11/index.php?page=catalogue&table=9&params=60%7C15%3B2%3B%7C14%3B1%3B%27Uprka+Jo%C5%BEa%2C+1861-1940%27%3B0%3B&recsId=&select_checked=0&savedPrevId= (cit. 24. 1. 2016).

I-receptář: Švec z Podluží čižmy šije i vyšívá. Dostupné z: http://www.ireceptar.cz/zajimavosti/na-navsteve-u-vas/svec-z-podluzi-boty-sije-i-vysiva/ (cit. 8. 2. 2017).

Evropský portál české dechovky. Dostupné z: http://www.dechovka.eu/index.php/people/composers/104-metodj-prajka (cit. 6. 2. 2017).

Regionální muzeum v Mikulově: Jožka Severin. Dostupné z: http://www.rmm.cz/regiom/2005/sulakova_severin.pdf (cit. 11. 1. 2017).

Opera: Před sto lety se narodil Jožka Severin. Dostupné z: http://operaplus.cz/pred-sto-lety-se-narodil-jozka-severin/ (cit. 6. 3. 2017).

Stránky obce Mikulčice: významné osobnosti. Dostupné z: http://www.mikulcice.cz/o-obci/informace-o-obci/vyznamne-osobnosti/fanos-mikulecky/ (cit. 11. 1. 2017).

Radio Proglas: Folklorní okénko 22. října: Vzpomínka na primáše Josefa Kobzíka. Dostupné z: https://hudba.proglas.cz/folklor/folklor-a-dechovka/folklorni-okenko-22-rijna-vzpominka-na-primase-josefa-kobzika/ (cit. 7. 3. 2017).

Typografie na webu v kostce. Dostupné z: http://www.pixy.cz/pixylophone/2003_02_archiv.html#1046432237 (cit. 13. 3. 2017).

Typografie. Dostupné z: http://petr.olsak.net/typo/typoslidy-v2.pdf (cit. 13. 3. 2017).

SEZNAM OBRÁZKŮ

Pokud není uvedeno jinak, autorkou fotografií je sama autorka práce nebo pocházejí z vlastního archivu.

Obr. 1 – *Původní výtisk Moravské Slovensko*. Dostupné z: http://www.galerie-ilonka.cz/galerie-ilonka/eshop/9-1-Antikvariat/0/5/3554-L-Niederle-Moravske-Slovensko-Narodopis-lidu-ceskoslovanskeho-dil-I, (cit. 12. 3. 2017).

Obr. 2 – *Reprint knihy Moravské Slovensko.*

Obr. 3 – *Monografie Podluží.*

Obr. 4, 5 – *Přebaly publikací U muziky na Podluží a Lidové zvyky a slavnosti na Podluží a pohled do publikace Lidové zvyky a slavnosti na Podluží.*

Obr. 6 – *Zpracování publikace Počátky národopisu na Moravě.*

Obr. 7, 8 – *Přebal a textilní vazba knihy Vlastivěda Moravská a dvousloupcová sazba v publikaci.*

Obr. 9 – *Publikace Příchod Charvátů na Valticko a pohled do knihy.*

Obr. 10 – *Slovačky na řece Moravě*. Ludvíková, M.: Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000, s. 164.

Obr. 11 – *Slováci na řece Moravě*. Ludvíková, M.: Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000, s. 164.

Obr. 12 – *Svobodný pár*. Křížová, A. – Šimša, M.: Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku. 1. vydání. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012, s. 218.

Obr. 13 – *Manželský pár*. Křížová, A. – Šimša, M.: Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku. 1. vydání. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012, s. 220.

Obr. 14 – *Děvčátko v kaboši.* Lanžhot, 1914.

Obr. 15 – *Děvčátko v slováckých šatech a chlapec v kaboši,* Lanžhot, 1930.

Obr. 16 – *Dívčí lajbl – přední část,* Lanžhot 1948.

Obr. 17 – *Dívčí lajbl – zadní část,* Lanžhot, 1985.

Obr. 18 – *Dívčí lajbl – přední část,* Lanžhot, 1985.

Obr. 19 – *Vývoj podoby zahrádky*. *Spodní dvě zahrádky z pravých vlasů z roku 1951 a horní zahrádka z vlasů umělých z roku 2002.*

Obr. 20 – *Ukázka pletení zahrádky z živých vlasů*. Archiv města Lanžhot.

Obr. 21 – *Ukázka zapletené zahrádky z živých vlasů*. Archiv města Lanžhot.

Obr. 22 – *Čižmy,* Lanžhot, 2010.

Obr. 23 – *Mladá žena ve sváteční podobě slováckých šatů,* Lanžhot, 1930.

Obr. 24 – *Mladá žena ve sváteční podobě slováckých šatů,* Lanžhot, 2014.

Obr. 25 – *Šohaj ve svátečním kroji*, Lanžhot, 2014. Foto: Matoušková, P.

Obr. 26 – *Guláč s kosířkem*.

Obr. 27 – *Čižmy z Lanžhota*.

Obr. 28, 29 – *Vdaný pár ve slavnostním kroji. Mužák v kroji s húseňákem.*

Obr. 30 – *Krojová šatka,* Lanžhot, dvacátá léta 20. století.

Obr. 31 – *Krojová šatka, Boží Tělo,* Lanžhot, 2010.

Obr. 32 – *Krojová šatka,* Týnec. 2015. Foto: Matoušková, P.

Obr. 33 – *Krojová šatka,* Charvatská Nová Ves, 2013. Archiv Markovičové, Š.

Obr. 34 – *Fašank*, Lanžhot 2016.

Obr. 35 – *Fašank*, Poštorná 2016.

Obr. 36 – *Vynášení Moreny*, Lanžhot. Archiv MŠ.

Obr. 37 – *Píseň Smrt jede ze vsi*. BAŘINOVÁ, Eva. *Zvyky a tradice dětí na Podluží*, Brno, 2009, s. 21. Dostupné z: <http://theses.cz/id/igv398/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr.,Ph.D. Judita Kučerová, (cit. 3. 3. 2017)

Obr. 38 – *Velikonoce*. Foto: Krásná, V.

Obr. 39 – *Píseň Ještě byly štyry týdně do hodů*. Kružík, J. – Reichman, S.: *Lidové zvyky a slavnosti na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982, 78.

Obr. 40 – Hody Lanžhot, 2015.

Obr. 41 – *Slúp*, muzeum Lanžhot.

Obr. 42 – *Nejstarší doklad nástěnné malby z Podluží*. *Helešicův domek č. 168 ve Staré Břeclavi. J. Mánes, polovina 19. Století*. Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská*. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice - Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 234.

Obr. 43 – *Přemalba žudra v roce 1961. Ústřední motiv jablíčka je nahrazen motivem tulipánu.* Jeřábek R. – Frolec V. – Holý. D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962, s. 54.

Obr. 44 – *Malovaný nábytek*. Muzeum Lanžhot.

Obr. 45 – *Rekonstrukce malovaného nábytku*, Marie Švirgová, 2012. Foto: Krásná, V.

Obr. 46 – *Ručně malovaná keramika*.

Obr. 47 – *Ručně malované sklo.*

Obr. 48 – *Metoděj Prajka*. Dostupné z: http://www.dechovka.eu/index.php/people/composers/104-metodj-prajka, (cit. 10. 1. 2017).

Obr. 49 – *Božena Šebetovská*. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/zpevacka-sebetovska-byvala-znamejsi-nez-dnesni-ikony-pop-music-psr-/brno-zpravy.aspx?c=A100106_1313961_brno_dmk (cit. 10. 1. 2017).

Obr. 50 – *Rózka Horáková*. Dostupné z: http://breclavsky.denik.cz/zpravy_region/rozka-horakova-v-lanzhote-ji-zna-kazdy-20121020.html (cit. 10. 1. 2017).

Obr. 51 – *Autorská píseň Rózky Horákové*. Písničky Rózky Horákové: Kulturní komise MěÚ Lanžhot, 2012, s. 48.

Obr. 52 – *Autorská píseň Rózky Horákové*. Písničky Rózky Horákové: Kulturní komise MěÚ Lanžhot, 2012, s. 34.

Obr. 53 – *Jožka Severin*. Dostupné z: http://operaplus.cz/pred-sto-lety-se-narodil-jozka-severin/ (cit. 10. 1. 2017).

Obr. 54 – *František Třetina*. Dostupné z: https://www.rtvj.cz/vecer-frantiska-tretiny-v-kosticich/#! (cit. 10. 1. 2017).

Obr. 55 – *Fanoš Mikulecký*. Dostupné z: http://www.mikulcice.cz/o-obci/informace-o-obci/vyznamne-osobnosti/fanos-mikulecky/ (cit. 10. 1. 2017).

Obr. 56, 57, 58 – *Nákres a grafické zpracování ornamentu.*

Obr. 59, 60 – *Nákres a grafické zpracování ornamentu.*

Obr. 61, 62 – *První návrhy zpracování obálky.*

Obr. 63, 64 – *Návrh obálky.*

Obr. 65 – *Realizovaná verze obálky.*

Obr. 66 – *Foto realizované učebnice.*

Obr. 67, 68 – *Fotografie učebnice.*

Obr. 69 – *Kresba ornamentu na ZŠ.*

Obr. 70 – *Malba ornamentu na ZŠ.*

Obr. 71 – *Výsledná společná práce žáků ZŠ Lanžhot.*

PŘÍLOHA

I. SLOVNÍČEK

Brokát – tkanina s vetkávanými motivy květů, často v kombinaci s lurexovým vláknem.

Čižmy – vysoká obuv šitá z hovězí či vepřové kůže.

Fašank – období od Třech králů do Popeleční středy. Je to období zabijaček a zábav. Je ukončeno fašankovými oslavami.

Fěrtoch – dívčí bílá zástěra vyšívaná na molu v pásech po celé ploše. Lemován je paličkovanou krajkou.

Fiałky, červenice – mužské nohavice z červeného sukna, bohatě šňůrované a vyšívané barevnou výšivkou.

Folklor – osobité a vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury, v úzkém spojení se způsobem života venkovského obyvatelstva či městského lidu. Zásadní je rovněž ústní způsob předávání informací – z generace na generaci.

Folklorismus – zprostředkování a předvádění lidové kultury v jiném prostředí, než bylo původní, bezprostřední.

Guláč – pokrývka hlavy svátečního kroje chlapců. Vysoký klobouček bez střížky, vyrobeného z černé plsti a na okraji obtaženým červenobílými ženilkami. Nad čelem je upevněno tzv. točko, z umělých květů a ozdobných zrcátek, v němž je zapuštěn seříznutý husí brk, do něhož se vkládá kosířek – volavčí pero.

Hody – největší slavnost na vesnici. Vázána na den patrona nebo den posvěcení kostela.

Kaboš – jupka sešitá se sukní, oděv malých dětí. Dříve i chlapců, dnes jen děvčat.

Kasanice, kanafasky – bílé spodnice pod slavnostní kroj, silně škrobené a seskládané do vlnitých záhybů o průměru 3-4 cm.

Kosířek – volavčí pero, znak dospělého šohaje.

Kroj – oděv charakteristický pro různé etnografické, profesní, spolkové a dílčí skupiny lidu. Jeho nositelé v běžném životě oblékají konfekční oblečení. Převažuje sváteční forma oděvu.

Lajbl – ženský živůtek nebo pánská vysoko střižená vesta, pestře zdobená.

Letnice – svátek slavený sedm týdnů po Velikonocích

Lidová kultura – kultura lidu, tradiční výtvory lidské činnosti v oblasti hmotné kultury a nehmotné kultury.

Lidová architektura – tradiční stavební projevy ve venkovském prostředí. Charakteristickým znakem lidové architektury je použití místního stavebního materiálu,

výstavba v duchu tradice vycházející z představ, zkušeností a potřeb jeho tvůrců i nositelů.

Lidový oděv – oděvní součástky lidové komunity. Denní oděv původních nositelek lidového oděvu, které neoblékají běžné konfekční oblečení.

Lidový ornament – způsob zdobení architektury, užitých předmětů a krojů svým specifickým ornamentem v rámci Podluží. Ornament představuje často rostlinné motivy a vzory. Uplatňuje princip symetrie a kombinaci čtyř barev – červená, zelená, žlutá a modrá.

Mol, vaper – velmi jemná téměř průhledná tkanina.

Obojek – součást svátečního kroje dívčího i ženského. Na ramenou pokládaný a pod krkem uvazovaný obdélníkový pás s bílou výšivkou (v případě šatky černou výšivkou na bílém plátně). Stejně jako fěrtoch a tacle je vyšitý na molu a ohraničen paličkovanou krajkou.

Obrovnávka – způsob vylíčení vnějšku domu. Spodní okraj do výšky asi půl metru vymalován zelenou, červenou nebo modrou barvou. Zbytek stěny je bílý či v pozdější době vymalován pastelovým tónem v barvě obrovnávky.

Podluží – národopisná oblast mezi Břeclaví a Hodonínem. Rovinatý kraj je na jihu ohraničen soutokem Moravy a Dyje, na severu pak Hanáckým Slováckem a Dolňáckem.

Postní doba – období před Velikonocemi spojeno s dodržováním půstu. Začíná ukončením fašanku a končí nedělí velikonoční.

Punt – prostřihnutá záševka na chlapeckých a mužských košilích, která je po celé délce, asi 15 cm, vyšitá červeně, v případě mužácké košile černě.

Slovácké šaty – krojová varianta svobodných dívek, vdaných žen či mužů. V případě ženského oděvu se jedná o sukni, jupku a šátek různých materiálů, oblékány především podle ročních období a příležitostí. V případě mužského kroje jsou to soukenné kalhoty, bílá košile a soukenný kabát.

Slovácko – národopisná oblast na jihovýchodě Moravy. Skládá se z několika podoblastí: Dolňácko, Horňácko, Podluží a Moravské Kopanice.

Střapčák – hedvábný šátek se střapečky v jednom cípu šátku.

Šatka – obřadní kroj dívek. Připevňována na čepec, tzv. rožky.

Šlahačka – mrskání dívek a žen spletenými vrbovými pruty v pondělí velikonoční.

Šňůrka – mašlička uvazovaná pod krkem vdaných že, bíle vyšitá na molu.

Tabulové šaty – vlněné slovácké šaty pro chladnější období, název je odvozen od vzoru. Základem je tmavá barva.

Tacle – zakončení spodní strany molových baňatých rukávců slavnostního kroje. Bílá výšivka na molu sešitá do kruhu, kraj ozdoben paličkovanou krajkou, která bývá často stejná s okrajem fěrtochu.

Tibétový šátek – světlý nebo černý šátek k svátečnímu kroji, malovaný rostlinným vzorem.

Tradice – soubor představ o ustáleném chování a názorech pravidelně předávaných mezi generacemi v rámci určité skupiny lidí. Bývá spojována s udržováním zvyků, morálky, tradiční kultury a je chápána jako kulturní vzor. Pojem nese také význam v předávání zpráv a slovesných výtvorů ústně, bez písemných záznamů.

Vlňák – přehoz pro zimní období, tkaný z vlněných přízí, po stranách s třásněmi.

Zahrádka, canglíčky – specifická úprava vlasů dívek pod čepec zvaný rožky.

Zamoták – lehčí varianta přehozu ke svátečnímu kroji z kašmíru různých barev a vzorů.

Zlaťák – hedvábný šátek se zlatými malovanými květy a střapečky v jednom cípu.

Žudro – výstupek vchodu domu, který je ornamentálně vyzdoben.

II. VÝZKUM NA ZŠ

Jako cíl terénního výzkumu jsem si zvolila zjistit, jaké je povědomí dětí 6. a 7. ročníku základní školy, o nejvýznamnější folklorní tradici v obci, kde žijí. V úvodu mne zajímalo, jaké asociace mají spojeny se slovem folklor a zdali v rodině hody nějakým způsobem slaví. V dnešní době se totiž může zdát, že zájem o živý folklor klesá, i v tak silně zakořeněné obci, jako je právě Lanžhot. Zajímalo mne tedy, jaká je blízká budoucnost uchování tradice, jestli děti o tradice v obci mají zájem a povědomí. Výzkum byl proveden formou anonymních dotazníků v měsíci lednu roku 2016. Dík patří Mgr. Evě Klvaňové – zástupkyně ředitelky základní školy v Lanžhotě, za ochotné zprostředkování dotazníků v 6 a 7. třídách Masarykova ZŠ v Lanžhotě.

Cílovou skupinou výzkumu jsou žáci 6. a 7. třídy základní školy, tedy věková kategorie 12–13 let. Jedná se o období puberty, které je typické začátkem osamostatňování se od rodiny, citové vazby k rodičům se uvolňují. Někteří autoři uvádějí, že se prepuberta ocitá v sociálním vakuu, neboť již nejsou dětmi, ale ještě nejsou dospělými.

Výzkum byl proveden v obci Lanžhot, kde je stále možné se setkat se ženami, které běžně jako svůj denní oděv nosí kroj. Lidové zvyky jsou zde udržovány mladší generací krojované chasy, zejména při folklorních akcích jako jsou hody, hodky, zahrávání hodů, Velikonoce apod.

Metoda výzkumu

Terénní výzkum „Folklor v Lanžhotě“ jsem zpracovala na základě dotazníku, který jsem dala vyplnit do základní školy v Lanžhotě. Otázky pro dotazník jsem sestavila podle svého uvážení. V dotazníku jsem se zaměřila zejména na zjištění přístupu dětí k udržování tradic a povědomí o nejvýznamnější události v obci, a to hodech. Do dotazníku jsem také vložila otázku směřující k zájmu navštěvování folklorního souboru, který v současné době v Lanžhotě pro nízký zájem chybí. Vyplněných dotazníků se mi podařilo získat celkem 53, což si myslím, že je poměrně vysoké číslo k zhodnocení tohoto záměru. Dotazník jsem ponechala v anonymní formě, aby se případně děti nestyděly odpovídat. V obci jsou do dnešní doby udržovány tradice, a to zejména při oslavě zasvěcení kostela – hodů. Tento svátek připadá na první neděli po svátku povýšení svatého Kříže, kterému je zasvěcen místní kostel, tedy v září. K významným

tradičním akcím patří také slavnost Božího Těla, kdy je možné spatřit procesí s krojovanými páry. Svobodné dívky na tento svátek oblékají nejslavnostnější kroj, který je typický pouze pro Lanžhot a dodnes se nosí.

Získaná data

Při terénním výzkumu mi bylo zodpovězeno celkem 31 dívkami a 22 chlapci. Dívky si pod slovem „folklor“ vybavují zejména lidové zvyky, kroje, lidové písně. Jen jedna odpověď byla záporná. Celkem 77% dotazovaných dívek měla na sobě někdy kroj, nadpoloviční většina pak tuto zkušenost spojuje se školkou – dětskými hody, 7 dívek pak uvedlo, jako svou krojovou zkušenost 1. Svaté přijímání. 80% dívek uvedlo, že mezi akce, kde se oblá kroj jsou hody, ostatní příležitosti uváděly ve dvojicích, trojicích. Byly to Velikonoce, krojované svatby, biřmování či dívčí vínek, který je ve skutečnosti jedinou nekrojovou akcí chasy. Asi polovina dívek vidí důvod důležitosti oblékání kroje zachování lidových tradic. Překvapivou odpovědí pak bylo, že je to důležité, kvůli starším lidem, aby se měli na co dívat. Polovinu dívek také zajímají lidové tradice a nechávají si vyprávět od svých rodinných příslušníků, především babiček. Polovina dívek také kroj doma najde, ať už u babičky či tety. Překvapivý počet odpovědí byl u otázky, zdali ví, proč se v obci slaví hody. Správnou odpověď uvedla pouze jedna dívka, která si tento svátek spojila s kostelem. Většina však nevěděla, a třetina dívek uvedla, že se jedná o tradici. Téměř 40% dívek hody s rodinou neslaví, ostatní si hody spojují s návštěvou, obědem, pečením a kolotoči. Záporné odpovědi se mi také dostalo v případě navštěvování folklorního souboru, kdy by se účastnilo pouze 5 dívek. Ostatní zájem nemají.

Chlapců odpovídalo celkem 22. Stejně jako dívky si pojem „folklor“ spojují s krojem, tancem, písní. Chlapci mají svou zkušenost s krojem spojenu také s obdobím ve školce. Kroj jich oblékla polovina. Se jmenováním folklorních akcí v obci ani chlapci neměli problém jmenovat primárně hody, kdy je uvedlo celkem 19 chlapců. Polovina chlapců také doma kroj nemá a otázku důležitosti oblékání krojů v obci si spojují s tradicí – 32%. Polovinu chlapců vyprávění o lidových tradicích nezajímá, zájem jeví asi 30% chlapců, ostatní neví. Nevědomost také zůstává v případě odůvodnění oslav hodů. Polovina chlapců netuší. Jako svátek kostela uvedli 4 chlapci, což je pozitivnější počet než u dívek. Polovina chlapců taktéž hody neslaví s rodinou. Ostatní se účastní stejně jako dívky – návštěva kolotočů, sešlost rodiny. Negativní

odpovědi se mi dostalo také v případě zájmu o folklorní soubor, kdy z 22 oslovených chlapců by měl zájem pouze jeden.

Závěr

Tento výzkum mi ukázal přístup k folklorním tradicím v obci a jejich budoucnosti. Dospívající děti nemají přílišný zájem o folklorní tradice obce. Důvodem může být také nevědomost o hodnotě kulturních tradic. Folklorní život v obci mají spojený pouze s krojovanými hody, ale netuší, proč se vlastně v obci tato událost tak slaví, a proč jdou s rodiči a kamarády ke kolotočům, nebo sledovat, jak se ručně staví mája. Informovanost primárně vyvěrá z rodiny. V dnešní době žije v obci generace lidí, kteří se zde například nenarodili, a tak jejich vztah k folkloru a tradicím není žádný. Nedokážou pak také vysvětlit svým potomkům, proč k těmto událostem dochází. Několik babiček, prababiček, které se snaží svým vnoučatům předat něco z jejich životních zkušeností a zážitků, tak již nepostačuje k tomu, aby si tato generace vypěstovala lepší vztah a úctu k lidové tradici, které je v obci silně zakořeněná. Výzkum také ukazuje značný nezájem této věkové kategorie aktivního se zapojení do folklorního souboru, který by obec mohl reprezentovat.

Dotazník – výzkum folkloru v Lanžhotě

Třída: _____

Rok narození: _____

chlapec *dívka*

Co si vybavuješ pod slovem FOLKLOR?_____

Měl (a)s na sobě někdy kroj? Pokud ano, tak pro jakou příležitost?

Ano ***Ne***

Příležitosti:_____

Jaké znáš různé příležitosti, kdy se ve tvé obci kroj obléká?

_____

Máte doma (nebo u babičky) kroj? Pokud ano, obléká jej někdo?

_____

Myslíš, že je důležité, aby v tvé obci se vždy našel někdo, kdo bude kroj oblékat? Proč myslíš?

_____

_____

Zajímají tě tradice udržované v obci? Vypráví (vyprávěl) ti někdo doma o nich?

_____

Víš, proč se ve tvé obci slaví hody?

_____

Slavíte doma hody? Pokud ano, tak jak?

_____

_____

Pokud by ve tvé obci fungoval folklorní soubor, chtěl (a) bys ho navštěvovat?

Ano ***Ne***

Pokud ano, co by ses tam chtěl (a) naučit, zažít, poznat?

_____

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. et Bc. Silvie Markovičová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	ak. soch. Tomáš Chorý, ArtD
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Folklor do škol – regionální učebnice národopisné oblasti Podluží
Název v angličtině:	Folklore to school – regional textbook the ethnographic field Podluží
Anotace:	Diplomová práce se skládá z teoretické a praktické části. V teoretické části se práce věnuje reáliím z národopisné oblasti Podluží. Praktická část zahrnuje tvorbu a finální výtisk učebnice Folklor do škol, která zpřístupňuje tradiční lidovou kulturu na Podluží dětem mladšího školního věku.
Klíčová slova:	Folklor, Podluží, lidový oděv, lidová architektura, lidový ornament
Anotace v angličtině:	The thesis consists of a theoretical and practical part. The theoretical part deals with the facts about the ethnographic region Podluží. The practical part includes the creation and final print of a textbook named Folklor do škol (Folklore to schools) which makes the traditional folk culture in Podluží accessible to primary school children.
Klíčová slova v angličtině:	Folklore, Podluží, folk costumes, folk architecture, folk ornament
Přílohy vázané v práci:	CD s učebnicí v PDF formátu
Rozsah práce	109
Jazyk práce:	český